VERRASSEND STELLINGWARFS

JOHAN VEENSTRA

VERTAELT VERHAELEN VAN

MARGA MINCO
R.J. PESKENS
MARJAN BERK
MAARTEN 'T HART
MARGRIET DE MOOR
CEES NOOTEBOOM

LIEVE JORIS
S. CARMIGGELT
VONNE VAN DER MEER
RUDI VAN DANTZIG
RASCHA PEPER
ADRIAAN VAN DIS

Verrassend Stellingwarfs

VERRASSEND STELLINGWARFS

Johan Veenstra vertaelt verhaelen van

Marga Minco	Lieve Joris
R. J. Peskens	S. Carmiggelt
Marjan Berk	Vonne van der Meer
Maarten 't Hart	Rudi van Dantzig
Margriet de Moor	Rascha Peper
Cees Nooteboom	Adriaan van Dis

Een uutgifte van de St. Stellingwarver Schrieversronte, Berkoop
i.s.m. Boekhaandel Zwikstra, Wolvege
bi'j gelegenhied van 100 jaor Boekhaandel Zwikstra
Berkoop, 1998

Disse ienmaolige uutgifte verschient in een oplaoge van 1000 exemplaoren bi'j gelegenhied van et honderdjaorig bestaon van Boekhaandel Zwikstra in Wolvege.
Disse uutgifte wodde wat de centeraosie angaot mit meugelik maekt deur een subsidie van de Perveensie Frieslaand en de Stichting Lezen.

Lezen

STICHTING LEZEN

SSR-87

Niks uut disse uutgifte mag opni'j drokt en/of eupenbaor maekt wodden op wat veur meniere dan ok, zonder dat daor van te veuren schriftelik goedvienen veur geven is.
No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the authors and their publishers.

© 1998 et auteursrecht leit bi'j de auteurs van et oorspronkelike wark en heur uutgevers en et auteursrecht van de vertaeling bi'j Johan Veenstra, Ni'jhooltpae.

omslag: hooltgravure en ontwarp Peter Lazarov, Grunningen
drok: drokkeri'je Van der Meer, Oosterwoolde

ISBN 90 6466 093 X

Inhoold

	Inleiding	9
Marga Minco	*Et dörp van mien mem*	13
R.J. Peskens	*Et pannegien*	21
Marjan Berk	*Een slechte vrouw*	34
Maarten 't Hart	*De erebeieplokker*	37
Margriet de Moor	*De dag van Zonnegloren*	44
Cees Nooteboom	*Tael van beelden*	52
Lieve Joris	*Ah, c'est l'Afrique*	55
S. Carmiggelt	*Plattelaander*	64
Vonne van der Meer	*Benauwdhied veur de achtbaene*	66
Rudi van Dantzig	*Zeerte*	73
Rascha Peper	*Spiet*	96
Adriaan van Dis	*Geheim toerisme*	106
	Verantwoording	115

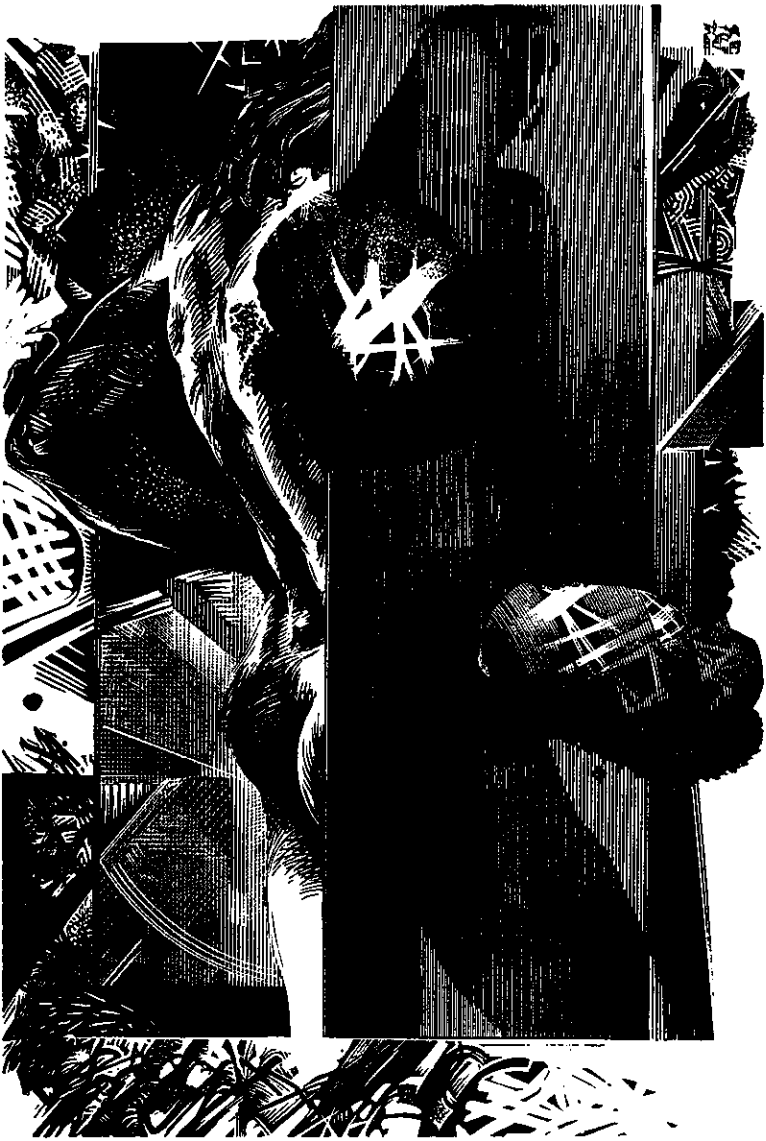

Inleiding

In et veurjaor van 1997 kreeg ik van Frits van der Vinne, de bedriefsleider van boekhaandel Zwikstra in Wolvege et verzuuk en maek een boek mit Stellingwarver vertaelings van een stokmennig verhaelen uut de Nederlaanstaelige literetuur.
Anleiding veur dat verzuuk was et honderdjaorig bestaon van boekhaandel Zwikstra in 1998. Boekhaandel Zwikstra is dé boekhaandel in de Stellingwarven, die him et meerst enthousiast inzet veur de promosie en verkoop van et Stellingwarver boek. Daoromme wollen ze in heur jubileumjaor graeg een biezunder Stellingwarfs boek uutgeven, tegere mit de Stichting Stellingwarver Schrieversronte, et streektaelinstituut in Berkoop, dat him ommeraek inzet om mit te helpen dat et Stellingwarfs as levendige tael beweerd blift. Frits van der Vinne nam kontakt op mit Pieter Jonker, de direkteur van de Stellingwarver Schrieversronte mit et verzuuk om de verhaelen deur mi'j vertaelen te laoten. Ik hadde al een klein betien onderviening mit et vertaelwark, ik wus al hok mooi wark et is, ik wus ok hoe drege et is. Twie keer eerder hadde ik een Nederlaanstaelig verhael vertaeld: *Het dorp van mijn moeder* van Marga Minco en een fragment uut *Taal van beelden* van Cees Nooteboom. Zowel Minco as Nooteboom reageerden daor indertied slimme positief op, dat zodoende verschenen disse beide vertaelings as *Et dörp van mien mem* en *Tael van beelden* in *De Ovend*, et twiemaondelikse tiedschrift van de Stellingwarver Schrieversronte.
Ik zee mit groot genoegen ja tegen et verzuuk en wodde gelokkig hielendal vri'j laoten in et uutzuken van de verhaelen. Dat betekende dat ik verhaelen uutkiezen kon, die ik mooi en biezunder vien, die dichte bi'j me staon, mit zo now en dan thema's, die ok in mien eigen wark een belangrieke rolle speulen. Verhaelen waor ik me as schriever, vertaeler en meens verwaant mit vulen kan. Pas dan, as an die veurweerden voldaon is, kuj' tot een goeie vertaeling kommen, daenk ik. Zo heb ik dus et veurjaor, de zoemer en een stokkien haast van 1997 bruukt om verhaelen te lezen, opni'j te lezen en te vertaelen. Een slimme drege mar prachtige put wark.
De opdracht die ik mezels gaf, was dat et vanzels gien 'vertaeld Nederlaans' wodden moch. Et mos mooi en geef Stellingwarfs wodden en toch mos d'r in et Stellingwarfs kommen te staon wat d'r in et Nederlaans ston. Acht zoks niet te licht! Aj' et Stellingwarfs niet hiel goed, tot in de kleinste kleinigheden, onder de kni'je hebben, is een goeie

vertaeling kwaolik te maeken.
Uuteindelik heb ik nao een protte overwegings twaelf verhaelen uutkeuzen, zesse van vrouwluden en zesse van manluden. De beide verhaelen die ik eerder al vertaeld hadde, heb ik ok in disse bundel opneumen. Ik zal een kotte motivaosie geven waoromme ik juust disse verhaelen uutzocht hebbe. Tussen haokies de oorspronkelike titel as die temeensen aanders is as de Stellingwarver vertaeling.
Marga Minco - *Et dörp van mien mem (Het dorp van mijn moeder).*
De Twiede Wereldoorlog waor et wark van Marga Minco mit deurdrenkt is, speult ok een rolle in mien eigen beide romans *Een vlinder van zulver* en *Naachs goelen de honnen* en in een stokmennig kotte verhaelen van mezels. Et is een belangriek thema in mien eigen schrieveri'je. Keer op keer ontroert *Et dörp van mien mem* me slim. Een peer meensken hadden uut Westerbork redded wodden kund as aandere meensken de regelties en heurzels niet belangrieker vunnen hadden as et leven van die meensken.
R.J. Peskens - *Et pannegien (Het pannetje).*
Een kostelik verhael over een biezunder vrommes, dat lak het an gezagsdregers en daor een gloepende hekel an het. Een soortement Wilhelmina onder de arbeidersvrouwen: kerdaot, onverzettelik, kot veur de kont en rechtlijnig. Ik mag zokke meensken wel.
Marjan Berk - *Een slechte vrouw.*
Marjan Berk heb ik een keermennig mitmaekt op literaire aovens waor ik ok an mitdee. Ik geef et toe, ie daenken lichtkaans niet in eerste instaansie an heur as et om Nederlaanstaelige literetuur gaot, mar Hans Warren typeerde heur verhaelen in de bundel *Liefde en haat* mit de woorden: 'licht als schuim, maar verbluffend knap verteld.' Omdat ik zowel langere én kottere verhaelen in disse bundel opnemen wol, leek me dit een mooi kot verhael over de oorlog as tegenhanger van et langere verhael van Marga Minco.
Maarten 't Hart - *De erebeieplokker (De aardbeienplukker).*
Een prachtig verteld verhael mit as thema de ienling tegenover de kwaoie butenwereld. Een thema wat mi'j persoonlik raekt en wat in mien eigen wark algedurig deurborrelt.
Margriet de Moor - *De dag van Zonnegloren.*
Et verhael van Margriet de Moor over een demente man raekt me slim. Ik heb d'r in mien naoste omgeving mit te maeken had. Dementie: een gruwelik schrikbeeld van hoe as een meenske wodden kan.
Cees Nooteboom - *Tael van beelden (Taal van beelden).*
Et opneumen verhael is een fragment uut et grote heufdstok *Taal van*

beelden uut *De wereld een reiziger.* Een onthutsend verhael over de ondergang van tael en kultuur van et Washo-volk. Doe ik dit verhael veur de eerste keer leesde, gong d'r een schok van herkenning deur me henne. De Washo bin inwisselber veur de Stellingwarvers. Et Stellingwarfs brokkelt as regionaole tael de hieltied veerder of. Een tael blift ja allienig mar bestaon as de meensken, die die tael praoten, dat willen. Mar willen de Stellingwarvers dat?

Lieve Joris - *Ah, c'est L'Afrique.*

Omda'k een liefhebber bin van reisverhaelen, komt dat ok in disse bundel tot utering. Et verhael van Lieve Joris geft een schitterend beeld van een veraanderende saemenleving. Meensken die heur traditionele vorm van saemenleven an 't verliezen binnen en d'r toch op bepaolde ogenblikken nog niet los van kommen kunnen. Zoks blift vanzels niet beparkt tot Afrike, we zien et overal om oons henne gebeuren.

S. Carmiggelt - *Plattelaander (Buitenman).*

D'r van uutgaonde da'k ok een peer kotte verhaelen opnemen wol, vun ik da'k niet om Carmiggelt henne kon. Zoveul jaor laeter zie 'k him in mien herinnering nog altied zien verhaelen op 'e tillevisie vertellen. En omdat ik zels nogal es, terecht of niet terecht, de Stellingwarver Carmiggelt nuumd wor, now, wat doej' dan?

Vonne van der Meer - *Benauwdhied veur de achtbaene (Angst voor de achtbaan).*

Et verhael over een vrouw, die d'r zo graeg opwienender en aoriger uutzien willen zol en in heur fantesie nog een jongkerel an de haoke slat. Al is de vertaeler een man, die him in een vrouw verplaetsen mos, et kostte me niet de minste muuite!

Rudi van Dantzig - *Zeerte (Pijn).*

Een verhael dat een jaormennig leden al grote indrok op me maekte. Een zeune die schrift over de dood van zien moeder. In de tied dat ik dit verhael vertaelde was et nog mar een jaor leden, dat ik mien moeder kwietraekte. Raekvlakken dus. De schriever wodde de vertaeler, zien moeder mien moeder.

Rascha Peper - *Spiet (Spijt).*

Et leek me aorig en neem dit mooie verhael over een schoeleklasse 4 havo op in disse bundel. Ok al omdat et toch schitterend wezen zol as et vervolgonderwies in de Stellingwarven ok es wat an et Stellingwarfs doen zol. Dat zol zo staorigan toch wel es tied wodden, donkt me zo! Disse bundel, dit verhael zol daor lichtkaans een goed begin veur wezen kunnen.

Adriaan van Dis - *Geheim toerisme.*

Ik bewonder de Afrikaanse reisverhaelen van Van Dis: *In Afrika* en *Het beloofde land*, en hebbe ze indertied op een literaire aovend mit Van Dis in Oosterwoolde anschaft. Et opneumen heufdstok leek me een goed op himzels staond verhael om in disse bundel op te nemen, mar wel as laeste, want et is nogal bloederig...

Al warkende dee blieken dat et iene verhael een stok makkeliker te vertaelen was as et aandere. Et makkelikste weren de verhaelen van Marga Minco, R.J. Peskens en Marjan Berk. Et Nederlaans in disse verhaelen was toch vri'j makkelik, zonder al te vule keunstgrepen, in et Stellingwarfs te vertaelen. Misschien hulp et wel, dat et verhael van Marga Minco op et Grunninger platttelaand speult, dat tot op zekere hoogte inwisselber wezen kan veur de Stellingwarven, en dat de meensken in et verhael van Peskens gewone arbeidersmeensken binnen en zodoende inwisselber veur gewone Stellingwarvers. Et gaot in elk geval over meensken die ienvooldige tael bruken en gien ingewikkelde woorden en zinskonstrukties.

Et Nederlaans in de aandere verhaelen was bi'jtieden vri'jwat taoier en onbuugzemer om as vertaeler mit omme te gaon. Et muuilikst was et gedicht *Spijt* van Elsschot in et verhael van Rascha Peper.

Of de vertaeling van disse verhaelen me goed ofgaon is? Et zal grif zo wezen dat ik laeter dinkies zien zal, die nog beter kund hadden. Mar as de meensken et mit genoegen lezen zullen en de peer meensken, die heur oordiel ik hoge anslao en daor ik vertrouwen in hebbe, et goed vienen, dan bin ik tevreden.

Deur disse vertaeling zullen de twaelf verhaelen lezen wodden deur meensken, die ze aanders misschien nooit onder ogen kregen hadden en die op disse meniere grif ok aander wark van disse schrievers in et Nederlaans lezen gaon zullen. En meensken die tot now toe alliend Nederlaans leesden gaon deur dit boek misschien wel veur de eerste keer Stellingwarfs lezen. Een mooie wisselwarking tussen Stellingwarfs en Nederlaans.

Ik daank schrievers, heur eventuele rechthebbenden, en uutgevers veur heur bereidwillige mitwarking.

Johan Veenstra

Marga Minco

Et dörp van mien mem

Over een hobbelige laandweg wawwe et dörp inreden. Et was een middag in april, de zunne scheen, mar et wi'jde hadde. De fiene blatties an de bomen risselden en in de baarms ston et grös schieve naor de iene kaant, krek as was d'r een kamme deurhenne haeld. De sjefeur van de bus mompelde wat en de laeste meensken stapten uut. Ik kneupte de regenjasse tot bovenan toe dichte en zette de kraege op. We stonnen op 'e brink, een pleintien mit bomen, en lege huzen d'r ommetoe. Ik leup bi'j de verweerde pompe langes, et reuster d'r van was naogenoeg hielemaole deur een dikke laoge mos en onkruud begruuid. Ik pakte de pompeaarm en ontdekte dat hi'j vaasteroest zat. De sjefeur was een plakkien bolle an 't eten. Doe ik in Delfziel instapte hadde hi'j, naor 't leek mit een knipogien, zegd: 'Zo, hielemaole mit tot et aende an toe?' Ik hadde rechts veuran zeten en zien dat hi'j in et spiegeltien de hieltied naor me loerde. Et maekte me onwisse; ik vreug me of as hi'j wat an me murk en kneupte de sjale steviger om mien bliekte haor. Et kon een teken van begrip wezen, gewoon ni'jsgierighied of hiel wat eers. Mar as hi'j wat van doel was, dan zat hi'j now niet rustig in de bus te eten. Ik stak haostig de brink over en sleug op goed gelok een straote in.
Mem hadde me zo vaeke over heur geboortedörp verteld, da'k docht hadde et herkennen te zullen. 'We gaon d'r wel es henne, dan kuj' zien hoe klein as 't is,' hadde ze zegd. Mar et kwam d'r nooit van. Et was te veer vot, in et uterste noordoosten van Grunningen. In de veurstelling die 'k mi'j van et dörp maekt hadde ston d'r een meziektente op 'e brink mit bloemparken en baanken d'r ommetoe. En daor kotbi'j et huus van mem. Een wit huus mit grune loeken. Mar de huzen weren grauw en hadden gien loeken. Zonder da'k d'r arg in hadde wa'k et dörp uutlopen. In de veerte zag ik vrouwluden die op et laand an 't wark weren. Heur rokken stonnen bol van de wiend. Ik leup weeromme. Een jonge zat mit een krietien op een stoepe te schrieven.
'Waor is hiere de pasteri'je?' vreug ik. Hi'j keek me an zonder wat te zeggen. Ik vreug et nog es. Hi'j stopte et krietien in de buse en slinterde de diek op. Vrundelik is aanders, docht ik, wiels ik aachter him an gong. Om de hoeke ston hi'j te waachten; hi'j bedudede me da'k aachter him ankommen mos. De weg was hier min bestraot en de huzen hadden gien stoepen. De jonge bleef staon veur een huus mit een wit

schilderd hekkien, dat hi'j veur me vaaste hul. Et klapte hadde aachter me dichte. Now a'k et zo rap vunnen hadde, zo'k mit gemak de trein weeromme haelen kunnen.
Et vrommes dat de deure losdee zee, dat doomnee niet thuus was. Ik vreug heur as ze him gauw weeromme verwaachtte.
'Ik daenke dat mien man de hiele middag votblift,' zee ze. 'Mit eterstied zal hi'j d'r wel weer wezen. Kuj' dan weerommekommen?'
'Dat zal muuilik gaon,' zee ik. 'Ik komme uut Amsterdam en ik moet vanaovend weer weeromme.'
'Wi'j' niet waachten?' vreug ze. Ze dee now een peer treden aachteruut en hul de deure wieder eupen. 'Jow kun et toch perberen? Et is meugelik dat hi'j eerder thuuskomt.'
Et was mien ienige kaans. Ik zol de reize misschien niet nog es maeken kunnen, en a'k et kon zol et vermoedelik te laete wezen om nog wat doen te kunnen. 'Ik wil graeg waachten,' zee ik.
Ze leut me in een kaemer mit donkere gedieneboel en zo en bakbiesten van meubels. 'De studeerkaemer van mien man,' zee ze. D'r ston een groot buro en in de boekekaaste d'r aachter ston een lange riegel boeken mit zwaore leren roggen. Dat bin de registers, docht ik, zo zien die d'r uut. An de waand hong een oolde friese klokke.
De vrouw van de doomnee gong in een lege stoel naost et buro zitten en pakte heur breiwark. Ze hadde een rond gezicht mit blossies op 'e wangen, en donkerblond haor mit een knoedeltien in de nekke. Ze hadde een brille op mit een dun goolden montuur. As et locht op een bepaolde meniere de kaemer invul, spiegelden de glaezen en wodden heur lochtige ogen onzichtber. 'Kennen jow mien man?' vreug ze.
'Nee,' zee ik. Mem hadde me een keer verteld dat ze as kiend vaeke mit de kiender van de doomnee speulde. Heur aachtertunen greensden an mekeer. 'Ik bin hier nog nooit west. Jow zitten hier nogal ofgelegen.'
'Awwe de aachterdeure uutgaon staon we midden in et laand. Et was wel een overgang veur oons. We kommen beidend uut de stad. Vuuf jaor leden is mien man hier doomnee wodden. Ik dochte da'k nooit wennen kunnen zol, mar now as 't oorlog is, zitten we hier nog niet zo min. Beter as bi'j jow in Amsterdam, daenk'.'
'Ja,' zee ik, 'in Amsterdam vaalt et leven veur een protte meensken niet toe.'
Ze nikte, legde heur breien daele en gong de kaemer uut. Ze hadde platte schoenen mit gummiezolen an en riempies over de kroppe. Memmen huus ston hier dus niet aachter. Ik zat dichte bi'j et raem. Uut de naostliggende straote kwam et geluud van een boerewaegen, iezeren

vielen over balstiender.
In de trein hadde een man zeten die de hieltied an 't woord was over zien parkieten. Hi'j praotte hiel staorig; de woorden kwammen him uut de mond as zatten ze an mekaander vaasteplakt. Mit zien kotte dikke vingers bedudede hi'j hoe hi'j de parkieten voerde en hoe hi'j ze anraekte. Et was vlak veur Beilen dat iene d'r tussendeur kwam. 'Daor ginderd leit Westerbork.' Alleman keek et raem uut, de man van de parkieten ok. 'Wussen jow dat ze zo an je hechten?' Hi'j zee et tegen mi'j. Ik hadde naor him keken, omda'k niet naor buten kieken wol.
'Nee,' zee ik, 'dat wus ik niet.' Doe vertelde hi'j uutvoerig over de biezundere eigenschoppen van zien voegels. Ik luusterde naor zien ientonige stemme zonder te heuren wat as hi'j zee.
Op et perron in Assen stonnen een protte grune pelisies. Een peer d'r van leupen bi'j de trein langes en keken in de coupé's. 'Pattietoeren konterleren ze iederiene in de trein,' zee een vrommes, 'we boffen now.' 'We hebben niks te verbargen,' zee een aander. Ik hul de tasse stevig beet. Et persoonsbewies wa'k nog niet neudig west. Ik hoopte da'k et niet zien hoefde te laoten. Al was et dan een redelik goeie vervalsing, et gaf me toch gien veilig gevuulte.
Ik murk dat ik, now a'k te plak was, de tasse de hieltied nog stevig beet hul. Ik hong him an de leuning van de stoel. Mien onderduuknaeme was me nog zo vremd, dat et me verbaosd hadde dat de vrouw van de doomnee niet opkeken hadde doe 'k mien naeme nuumde. Lieke stille as ze de kaemer uutgaon was, kwam ze d'r weer in, mit een theeblad dat ze op et buro zette. Ze praotte mit hotties, as zocht ze de hieltied om heur woorden, as dochte ze an ere dingen.
'Ik hope dat et toevaalt,' zee ik, 'en dat jow man vandaege wat vroeger is.'
'Is et argens veur daor haost bi'j is?' vreug ze.
'Ja,' zee ik, 'd'r is een protte haost bi'j.' Ik gong rechtop zitten. Ik vuulde da'k lange in mekaander deuken zeten hadde, mit de kin in de hanen, en dat de rogge me stief was. As kiend mo'k een hiel schoft op een plaanke slaopen en een beugel tegen de schoolders hebben. Et 'loop recht' wodde een soortement roepnaeme veur me. In Assen hadden kommando's galmd wiels de trein votgong. De soldaoten sprongen in de holing. Et kletterde. 'Ze vliegen me recht op 'e vingers of,' zee de man van de parkieten, 'ik hoeve mar even tegen de traelies te tikken en daor kommen ze an.' Hi'j dee et nao op 'e kni'je. Et grootste pat van de reize ha'k doe al aachter de rogge. Ik vun et een goed teken dat d'r gien extra oponthoold west hadde.

'Et is niet veur mezels,' zee ik tegen de vrouw van de doomnee, 'ik wol mit jow man over iene aanders praoten. D'r is haost bi'j.'
'Ik kan him niet te pakken kriegen,' zee ze. Ze hadde thee inschonken en was weer an 't breien gaon, de pennen zo stevig onder de aarms as wol ze ze nooit weer loslaoten. 'Hi'j gaot pattie boeren bi'j langes, dat nemt altied een protte tied; de boereplaetsen liggen hier een aende uut mekeer.'
De friese klokke tikte drok. Ik zag dat et al te laete wodden was om mit de trein weeromme te gaon. 'Ik zal now mar waachten,' zee ik, 'ik wil et liever niet opgeven.'
'Jow kun hier slaopen blieven,' zee ze.
Ik zee da'k dat graeg wol as zi'j et niet lastig vun. Et was as kreeg ze even een kleur. Ze keek de hieltied van me of. Vuulde ze heur niet op heur gemak mit mi'j d'r bi'j? Mar waaromme vreug ze me dan om te blieven?
'Aj' gister kommen weren haj' mien man thuus troffen,' zee ze.
'Gister?' zee ik. Gister hadde ik pas heurd dat de traansporten een weke stopzet weren. Gister was et eerst tot me deurdrongen dat d'r nog mar iene meugelikhied was om wat veur heur te doen. Ik hadde d'r de hiele naacht over liggen te daenken hoe a'k d'r bi'j de doomnee mit ankommen zol. Et mos een betien waor overkommen.
'Jow hadden ok schrieven kund,' zee ze.
'Dan weren d'r daegen overhenne gaon,' zee ik.
Ze gong naor et buro en legde wat pepieren op een staepel. Ze ston mit de rogge naor me toe; de riem van heur jurk zat een slag in.
'Dat bin zeker de deupregisters.' Ik wees naor de boeken op 'e plaanke.
'Nee,' zee ze, 'die wo'n daore in een appatte kaaste beweerd.' Et was een kaaste mit beeldhouwde deuren en een keuperen slot.
'Ik komme veur iene uut et deupregister.'
'O ja?' zee ze, 'veur iene die hier geboren is? Hej' femilie die hier wegkomt?'
'Nee, dat niet. Et gaot niet om femilie van mi'j.'
'Waacht es,' zee ze. Ze dri'jde heur omme en stak de vinger in de hoogte. 'Ik heure wat, ik geleuve beslist dat hi'j d'r is.' Vlogge gong ze de kaemer uut. Ik hadde haost onophooldelik zitten te luusteren naor alle geluden die buten wegkwammen; ik hadde in de veerte de hieltied op klompen lopen heurd, d'r hadden kiender reupen, de wiend hadde om et huus goesd. Mar disse keer hadde ik niks heurd.
D'r dee iene een deure dichte. In de gang wodde zachies praot. Ze zol vertellen hoe a'k d'r uutzag. Ik mos op zien gezicht letten as hi'j de

deure inkwam.

'Et gaot over een peer trouwde meensken,' zee ik, 'goeie vrunden van me, die op 't mement in Westerbork zitten. De traansporten naor Polen bin een weke stopzet, he'k heurd.' Ik hadde et in mezels al zo vaeke keer op keer zegd da'k now naor mien eigen stemme luusteren kon asof iene aanders an 't woord was. De doomnee zat aachter zien buro mit de hanen veur him op et vloeiblad. Hi'j hadde zwaore bosselige winkbrauwen, een vremde overdaod in zien smalle gezicht. 'Ik geleuve dat d'r nog een kaans is en krieg ze d'r uut. Ik kenne ze slimme goed, zie. Ik moet dit veur heur doen.' Ik keek naor et beeltien op zien buro, een hoolten feguurtien dat de hanen vood hadde. 'Ze moe'n d'r uut.'
De doomnee pakte et beeltien op en zette et weer daele. 'Kommen jow daorveur bi'j mi'j?'
'De vrouw is in dit dörp geboren. Et schient dat ze van protestaanse komof is. Heur femilie is in ieder geval niet joods. Jow zullen die in disse streek eerder onder de boeren tegenkommen. Ze is bi'j joodse pleegoolden grootbrocht, mar et is slimme annemelik dat ze protestaans deupt is.' Ik waachtte even. Et beeltien ston now argens aanders. 'Mit een verklaoring dat ze van protestaanse komof is en een bewies uut et deupregister zie 'k een meugelikhied om die vrouw en heur man et kamp uut te kriegen. Trouwde meensken die verschillende godsdiensten hebben laoten ze vri'j.'
'Et is een kleine muuite om et nao te gaon,' zee hi'j. Hi'j pakte een netisieboekien. 'Zeg mar hoe ze hiet en wanneer as ze geboren is.'
Ik nuumde mem heur naeme en geboortedaotum. Hi'j schreef et op, gong naor de aandere kaaste en haelde d'r een groot boek uut, daor hi'j in begon te blaederen. Ik zag dat de bladzieden vergeeld weren en ommekruld an de` ranen. Ze weren mit een dun, schuin haandschrift beschreven. 'Et is gauw bekeken,' zee hi'j. Mit de vinger gong hi'j over de bladzieden. 'Alles staot percies op jaortal odderd.'
Ik volgde zien vinger. Ik kreeg inienend et gevuul dat et waor was. Hi'j kon now ieder mement mem heur naeme numen. Kiek, daor is ze, daor staot heur naeme. Sekuur opschreven in et jaor 1890.
''t Is eigenaorig,' zee de doomnee, 'ik kan heur niet vienen. Verzinnen jow je niet? Bi'j' d'r wisse van daj' heur geboortedaotum goed hebben?'
'Ja,' zee 'k, 'daor bin 'k wisse van.'
Hi'j gong now in aandere registers zuken. 'We laoten 't d'r niet bi'j zitten,' zee hi'j, 'et kan vanzels wezen dat ze laeter deupt is.'

Al ha'k et dan van te veuren allemaole uutdocht en al wus ik wa'k him aanst vraogen mos, ik stelde et uut, omda'k de wondere spanning die me in de greep hadde, nog niet kwiet wol. Et was mar veur evenpies. Hi'j leup mit de boeken naor de kaaste, zette ze d'r in en dri'jde de sleutel omme.
'Die naeme komt niet in de deupregisters veur,' zee hi'j.
Ik murk da'k weer te lange veurover zeten hadde. 'Kun jow mi'j dan toch een verklaoring geven?' vreug ik. Hi'j ston half en half mit de rogge naor mi'j toe. Mit de haand raekte hi'j de kaaste nog an. Zien vrouw telde de steken op 'e volle penne. De friese klokke hadde haost weer een half ure te pakken. Et maekt niks uut, docht ik. Ik moet him zeggen dat et niks uutmaekt as heur naeme now wel of niet in dat boek staot. Et gaot om de pepieren. Ze kun gewoon et kamp uut, in de trein zitten, op 'e diek lopen, heur eigen huus ingaon. Mit een hottien dri'jde hi'j et heufd naor me toe en an de meniere hoe as hi'j me inienend ankeek, murk ik dat hi'j et bedrog, waor a'k me schuldig an maekt hadde, deurzag.
'De kaans is groot da'k veurkommen kan dat ze ofvoerd wodden,' zee ik.
'Ik zol jow graeg helpen willen,' zee hi'j. 'As et an mi'j lag, zo'k jow die verklaoring wel geven. Mar ik gao hier niet allienig over. Ik moet dit mit mien oolderlingen bepraoten. Zi'j moe'n d'r ja op zeggen en mittekenen.'

Et waachten begon opni'j. De doomnee was weer op 'e fiets stapt om zien oolderlingen bi'j mekaander te roepen. We hadden eerst nog wat eten in de woonkeuken, an de aachterkaant van et huus. De vrouw van de doomnee murk dat ik onder et eten de hieltied naor buten keek. Ze nikte naor me, ze zee dat ze zels ok zo van dat roeme uutzicht hul. Ik kreeg de indrok dat ze hier vule fleuriger was as in de kaemer van heur man, krek as ze now meer heurzels wezen kon.
'Komt et wel es meer veur dat meensken op disse wieze uut Westerbork kommen?' vreug ze, doe we weer in de studeerkaemer zatten.
'O ja,' zee ik, 'aj' mar officiële pepieren hebben, mit haandtekenings en stempels. Daor bin de Duutsers nogal gevulig veur.'
'Ie heuren de laeste tied zokke aekelike dingen. Et wodt de hieltied slimmer. Zels in disse uuthoek daenken ze nog wat vienen te kunnen.'
'Doen ze huuszukings?' vreug ik.
'Ja, soms,' zee ze. 'Mar op 'e pasteri'je kommen ze nooit.' Ze zat even stille veur heur uut te kieken, doe keek ze me an mit heur blauwe ogen,

de brilleglaezen glaansden een betien. Ze glimkte. 'Jow hebben een protte veur jow vrunden over,' zee ze.
'Ik hebbe een protte an heur te daanken,' zee ik.
'Was d'r niks veur heur te doen west veurdat ze oppakt wodden?'
'Et gong nogal rempend,' zee ik. 'D'r was een razzia in de wiek waor as ze woonden. De straoten weren ofzet. Alle joden wodden uut de huzen haeld. D'r was gien ontkommen an.'
'Wonen jow nog thuus?'
'Ik wone op kaemers,' zee ik. Ik heurde argens een loek klapperen. Et wi'jde altied nog.
'Ik hebbe ok es een keer op kaemers woond,' zee ze, 'ze bin vaeke zo ongezellig, hen?' Heur ogen dwaelden deur de kaemer, ze keek naor et buro van heur man, naor de heerd die ze tegen de aovend anmaekt hadde en die now lege braande, naor et blad mit de koppies, daor we thee uut dronken hadden, en koffie en weer thee. 'Ze zullen et wel doen,' zee ze. Heur stemme klonk zaachte. Et was as zee ze et meer tegen heurzels.

Mar ze deden et niet.
Ze hullen de hanen op 'e rogge en in de hanen hadden ze de pette, zwat en glimmend. Ik zat aachter heur. D'r hong een gronderige locht in de kaemer, een locht van dong en vee. Ze hadden de klompen op 'e stoepe staon laoten en stonnen op heur zwatte sokken veur et buro. Ze dri'jden de petten in de ronte, de vingers mit de donkere groeten d'r in beweugen in de binderraand, tot de kleppe en dan weer weeromme.
'Komt die naeme in et boek veur?' vreug ien van de oolderlingen.
'Nee,' zee de doomnee, 'de naeme komt d'r niet in veur.'
'Et bin dus gien protestaanten?' vreug de twiede oolderling.
'Et is niet te bewiezen,' zee de doomnee.
'Hoe kun we dan zoe'n verklaoring geven?'
'Et is niet zoas 't heurt,' zee de eerste.
'Ik hebbe jow al zegd dat we et doen zollen om iene te helpen,' zee de doomnee.
'Wat niet waor is, is niet waor,' zee de twiede oolderling.
''t Is ja of nee,' zee de doomnee.
'Nee,' zee de eerste. 'Zoks kuwwe oonze haand niet veur zetten.' Ze schuddeden alle drieje et heufd. De dadde hadde niks zegd. Hi'j was aachter de aanderen an mitlopen. Kotbi'j mi'j langes schoffelden ze op 'e sokken de kaemer uut. De gronderige locht bleef nog hangen. Et was as de kaemer d'r van vergeven was, as de klokke now muuite hadde om

deur de zwaore locht henne te tikken. Et was as alles zachieser klonk. Ik heurde dat ze butendeure de klompen antrokken. Et hekke klapte aachter heur dichte. Ze weren mar een peer menuten in huus west. Ik hadde heur gezichten kwaolik zien.
De vrouw van de doomnee zat zonder heur te bewegen in de stoel, mit de hanen in de schoot. De doomnee leunde tegen zien buro.
'Et spiet me,' zee hi'j, 'da'k now niks meer veur jow en jow kammeraoden doen kan.'

Een dag of wat laeter kreeg ik deur tussenkomst van een kennis bericht van heit. 'We bin uut W. vertrokken,' schreef hi'j op een briefkaorte die hi'j bliekber uut de trein gooid hadde, 'we bin onderwegens naor de greens. Mit mem gaot et goed. De trein zit slimme vol.' Hi'j hadde mit potlood schreven en zien naeme d'r niet onder zet. Et was niet neudig. Ik zag zo wel dat hi'j et schreven hadde. Gien inkelde haandtekening dee d'r nog wat toe.

R.J. Peskens

Et pannegien

D'r beston nog gien penicilline. Aj' longontsteking kregen en ie gongen d'r niet dood an, duurde et maonden en maonden veurdaj' weer van bedde mochten. Aj' d'r pleuris bi'j kregen, duurde et nog langer. Oons heit kreeg beide.
Die eerste daegen van zien ziekte weren opwienend en griezelig toegelieke. De dokter die in- en uutleup, de zuster van de diaekeni'je, die kwam om heit twie keer daegs te wasken en him dan mitien op een aander bedde legde, de witte tebel waor de koorse op bi'jhullen wodde en die mit vier penaesies in de mure prikt was, en veural de onwezenlike stilte in huus en et fluusteren van mem mit de dokter en de zuster.
Ie blieven veureerst mar een peer daegen thuus van schoele, zee ze. Moet ik niet henne te zeggen, daj' niet kommen te warken, vreug ik. Dat zien ze vanzels wel, zee ze.
De alkoofdeuren weren hielendal in de waand votscheuven en de beide raemen van de veurkaemer weren een aende in de hoogte drokt.
Een protte frisse locht, zee de dokter.
Ok as et vröst, vreug mem.
Ok as et vröst, zee de dokter.
En de hiele winter bleven de raemen los.
Wat zee de dokter daor zokrek tegen jow in et pertaol, vreug ik.
Hi'j hoopt dat hi'j deur de krisis hennekomt, zee ze.
Wat is de krisis, vreug ik.
De krisis duurt negen daegen, zee ze. As hi'j daor deur hennekomt is et geveer over.
Wat veur geveer, vreug ik.
Dat hi'j dood gaot, zee ze.
Mar hi'j gaot toch niet dood, vreug ik. De benauwdens scheut deur me henne.
Welnee, zee ze en ze streek me mit heur dreuge roege vingers over et haor. Doe ze zag dat de traonen me over de wangen roegelden, fluusterde ze: een man moet niet goelen. Hi'j wodt wel weer beter, hi'j is ja zo stark as wat. We moe'n now alles veur him doen. En lao'we dan mar hopen dat hi'j deur de krisis hennekomt.
Ze haelde diepe aosem en doe ik heur ankeek zag ik dat heur lippen trilden.

Kom, zee ze, en ze veegde me et gezicht of mit de tippe van de schölk, kom, lao'we mar naor de keuken gaon.
In de keuken praotte ze gelokkig weer gewoon. Now moej' eerst een peer bosschoppen doen, zee ze. En op 'e trappe moe'we hiel zachies lopen, want lewaai is niet goed veur him. Hael mar een pakkien boerebotter, dattien eier, twie mingel melk en een bolle. Laot et allemaole mar opschrieven, de centen kommen wel.
Ik hadde niet iens om centen vraogd.
Doe 'k mit de bosschoppen thuuskwam en alles netties naost mekaander op 'e taofel uutstald hadde en d'r zuver wat wies op was dat gieniene van de dattien eier in de pepieren kladde kepot gaon was, zee ze: hebben ze nog wat zegd?
Ik zee dat ze allegeer slimme aorig west hadden, en dat gieniene om centen vraogd hadde en dat ze allemaole al wussen, dat heit slim ziek was, en dat alleman him beterschop toeweenskt hadde en dat de bakker zegd hadde da'k veural de komplementen an mem doen mos. Dat is aorig van de bakker, zee ze schamper.
Dat wás toch aorig van de bakker, zee ik.
De bakker is een rotkerel, zee ze, en ze gong naor de kaemer waor ze een hiele poze bleef.
Jim moe'n hiel stille wezen, zee ik tegen mien zusters. De krisis duurt negen daegen en zolange meugen we gien leven maeken. Onder an de trappe moej'm de schoenen an- en uutdoen.
Doe mem weer in de keuken kwam zee ze: we zullen mar es beginnen en kook een eigien. Ze dee waeter in een statpannegien, legde de eier d'r in en stak et gas an.
Mar bin die eier dan niet allemaole veur heit, vreug ik.
D'r bin eier zat in de wereld, zee ze.
Ik zee niks, ik wus dat eier an de pries weren, dat een ei een zeldzeme traktaosie was, en dat ze alliend mit de paoskedaegen op 'e taofel kwammen. Mien zusters maekten de eteri'je klaor, en doe we mit 'n vierend bi'j de taofel zatten legde mem oons elk een ei op et bod. Ze zullen wel een tikkeltien an de hadde kaant wezen, zee ze. Ik hebbe de tied niet in de gaten hullen.
Ik zag dat ze heurzels oversleug en zee: mar now het mem gien ei.
Och, zee ze, ik hebbe d'r vandaege niet zoe'n zin an.
Ik dopte mien ei of, snee et deurdemidden en legde de iene helte bi'j heur op et bod.
Ja, now moe'k et wel opeten, zee ze lachende, en ze smeerde et op een plakkien bolle. Pas doe ze daor de eerste hap van neumen hadde begon

ikzels te eten.
Jim heit moet abselute rust hebben, zee ze, dat daoromme gaon jim een schoffien uutvanhuus.
Waorhenne, vreugen mien zusters.
Naor omke Jehannes, zee mem. Dat he'k al mit him ofpraot. Omke Jehannes was oonze lievelingsomke en mien zusters sprongen zowat een gat in de locht. Ik schrok, was van slag en vuulde me zuver wat beledigd, ik kwam in de bienen en zee: ik gao niet. Et was krek a'k een stroppe om de hals hadde die anhaeld wodde.
Netuurlik gao ie niet vot, zee mem. Ie blieven hier. En jim hoeven niet zo maltaepelig te doen, zee ze tegen mien zusters.
Ieder mit een wit kussensloop, volpakt mit klereboel, bi'j heur, gongen mien zusters die aovend naor omke Jehannes.

Die eerste weken wodde d'r naachs omstebeurten bi'j heit waekt. Eerst hadde mem niet wild dat d'r vremden waeken zollen, al weren die vremden dan ok breurs en kammeraoden van oons heit. Ik legge gewoon een metras in de kaemer op 'e grond en hole liever zels een ogien in et zeil, zee ze, as was ze betrokken in een oorlog.
Ze was daor eerst niet vanof te brengen west en mos deur de dokter en omke Jehannes bepraot wodden. Mar allienig zi'j maekte uut wie d'r naachs wel en niet waeken moch.
Omke Jehannes was vanzels gien perbleem, die was rustig en betrouwber. Omke Antonius, heiten breur die mem et liefste moch, omdat hi'j fleurig van aord was en wel es een borreltien tevule dronk moch ok, omdat hi'j zo anhul, mar zaoterdags en zundags moch hi'j niet. De dadde was heit zien damkammeraod Huusman. De vierde was de kleine rabbijn De Hes, die mit heit opkwam veur et eupenbaor onderwies, omdat d'r gien joodse schoele was deurdat d'r te weinig joden weren. De vuufde was de wiskundige Mannoury, die nooit vule zee. De zesde, de oolde anarchist Peskens, die iewig en altied een vilten hoed op hadde, en de zeuvende was mem zels, omdat ze heur in ieder geval iene naacht niet ontnemen laoten wol. Ze besleut dat de zaoterdagnaacht veur heur was. Ik hoefde van mem nooit op bedde veurdat de waekers aovens tegen tienen in huus kwammen. Ze hadde een oolde lappe om de belle bunnen en de deure ston die hiele winter op een kiere. In de keuken gaf ze dan heur strenge instrukties veur de naacht.
De waekers, die op 'e ti'jen naor boven toe sloepen kwammen, vreugen bi'jtieden as ik al niet op bedde liggen mos. Ik hoefde nooit antwoord op die vraoge te geven, mem dee dat deur te zeggen dawwe mekeer

gien menuut in de steek leuten. Ik hadde wel wild dat ze et allemaole elke keer dat ze kwammen vraogd hadden, om de hieltied mar weer mem heur antwoord te heuren.
Die eerste daegen vreug ik heur een keer as ik bi'j heur slaopen moch, mar ze zee dat een meenske allienig op bedde liggen kunnen mos.
We wodden die weken overlaeden mit kedo's. D'r wodden bossen bloemen brocht, d'r kwammen een peer kevotten, zonder naeme d'r op, mit centen d'r in. Ik neme niet graeg geld an, zee ze, veural a'k niet wete van wie as et komt.
De melkboer kwam vaeke meerdere keren daegs om dattien eier te brengen. Ziej' now wel, dat d'r eier zat in de wereld binnen, zee mem, tóch een betien gremietig. En nao een weke zee ze tegen de melkboer dat hi'j ze mar beweren mos en dat ze wel een seintien geven laoten zol, as ze ze op hadde.
De meensken bin niet goed snik mit al die eier, zee ze.
Toch vun ze et wel plezierig, veural omdawwe d'r wat van votgeven konnen.
Et was de achtste dag van de krisis, de koorse van heit zakte mar kwaolik, de dokter kwam altied nog twie keer daegs, in huus wodde et koold deurdat de raemen de hieltied losstonnen, de waekers zatten naachs mit de jasse an bi'j de taofel, en allienig in de keuken was et behaegelik waarm en wodde niet fluusterd. Op die achtste dag kwam d'r inienend een meneer de keuken inlopen. Hi'j hadde een dikke duffelse jasse en slobkousen an, hadde een kniepbrillegien op 'e neuze en een te kleine gleufhoed op.
Hi'j zee mem dag, stak heur de haand toe daor ze gien netisie van nam en zee dat hi'j evenpies bi'j heit kieken wol.
Dat gaot niet, zee mem.
Ja, mar ik bin de burgemeester, zee de meneer.
Al waj' honderd keer de burgemeester, zee ze, ie kommen niet bi'j him. Et hoeft niet langer as ien menutien, zee hi'j. Ok gien menutien, zee mem. En wie geft jow trouwens permissie om zomar zonder te vraogen of an te kloppen hier in huus te kommen.
De deure ston an, zee hi'j.
Dat kan wel wezen, zee mem, mar niet veur burgemeesters en ik zol mar rap maeken da'k votkwam a'k jow was.
Mar ik kom vraogen a'k jim ok van dienst wezen kan, zee hi'j. We hebben gieniene vanneuden, zee ze, en daor is 't gat van de deure.
Dan gao 'k mar, zee hi'j.
Dat zo'k mar doen, zee mem.

Ik was bange dat ze de burgemeester anvliegen zol, mar die maekte dat hi'j vlogge de keuken uutkwam. Doe eerst nam hi'j de hoed of en zee dag jongeheer tegen mi'j.
Ik lope toch ok niet zonder te vraogen bi'j hím et huus in, zee ze lelk. Dat rieke volk daenkt zeker dat ze alles mar doen kunnen wat ze willen. Mar et was de burgemeester en de veurdeure staot los, zee ik. Gao ie ok al op 'e kni'jen veur die burgemeester, zee ze gremietig. Ik wil d'r gien woord meer over heuren. En aanders gaoj' ok mar naor Jehannes. Nee, raosde ik. Stokstief ston ik bi'j de taofel.
Ie moe'n mar flink raozen, zee ze, dat is goed veur je heit. En kroep now mar as de sodemieter op bedde.
Ik leup votdaolik de keuken uut, sloepte onheurber de zooldertrappe op en leut me goelende op 'e dekens valen. Mit et heufd op et kussen goelde ik onbedaorlik, mar ik wus da'k gien kebaol maeken moch, dat daordeur was de goelderi'je grif ok gauw over.
Et duurde niet botte lange veurdat mem mien kaemertien inkwam. In et donker kwam ze op 'e raand van et bedde zitten en zee dat ze dat van omke Jehannes vanzels niet zo miend hadde en dat ik mar gauw weer naor onderen kommen mos, want aanders zol de oolde Peskens die die aovend waeken zol, nog daenken kunnen dat ik ziek was of da'k et niet langer volholen kon. Ze gong zonder veerder wat te zeggen of me even an te raeken naor beneden en ik kwam heur drekt nao.
Bi'j et aanrecht begon ze wat hempies van heit uut te wasken.
Doe Peskens boven kwam en heur goeie zee en ankeek, zee hi'j: staot je de musse verkeerd?
Och, zee ze, ik hebbe toch zo de pest an dat rieke volk.
Ikke ok, zee Peskens. Mar hi'j vreug gien naodere uutleg.
De negende dag en de tiende dag gongen veurbi'j en heit was dus deur de krisis hennekommen. De stilte in huus wodde een betien minder stille en et was krek as de dokter en de zuster ok een betien hadder praotten. Mar et duurde nog een hiele tied veurdat mem ophul te fluusteren.
Et geveer was dus veurbi'j en ik raekte zuver een betien in de warre van et gevuulte van spiet dat over me hennekwam. Ik gong d'r vanuut dat mien zusters now wel gauw weerommekommen zollen en dat ik now niet zo slimme neudig meer was. Ok doe de zuster zee dat de koorse langzem mar zeker een betien begon te zakken, kon ik mar kwaolik een gevuulte van spiet onderdrokken.
Jim heit moet eten hebben waor as hi'j van anstarkt, zee ze de twiede zaoterdagaovend, doe ze weer waeken zol.

Eten waor as hi'j van anstarkt, vreug ik.
Dat betekent elke dag vleis en stoveri'je en murg en bouillon en dat kun wi'j niet toemaeken en betaelen.
Waoromme niet, vreug ik.
Om toch niet, zee ze. En now veerder niet ommemierken. Van maendag of moej' iedere aovend om half zesse naor et huus van de burgemeester om dat eten waor as heit van anstarken moet daor weg te haelen.
Naor de burgemeester, vreug ik ontdaon.
Ja, zee ze, jim heit het et neudig en et moet van de dokter.
Van de dokter, vreug ik.
Ja, van de dokter, zee ze. Niet van mi'j. Ik heb koppiene en ze wreef mit de rogge van de haand een keermennig over et veurheufd.
Zal ik vannaacht es waeken, zee ik.
Struup de kleren alvast mar uut, en kom vannaacht mar bi'j mi'j op 'e metras in de veurkaemer liggen, zee ze.

Ie laoten je niks wiesmaeken en ie visken niet naor komplementen, zee ze doe ze mi'j die maendagaovend de panne, de bodden en de litties gaf, die ze in een theedoek kneupt hadde. En niks gien daankewel of zokszowat, heur ie wa'k je zegge. En hool de panne een betien recht.
Mit die sommaosies gong ik flinkdoenerig onderwegens naor et burgemeestershuus. Et was veur heit, en et mos van de dokter, mar et mos niet van héúr, hadde ze zegd. Netuurlik mos et niet van heur. Ze hadde die bertaole kerel die die aovend zomar zonder te vraogen de keuken instapt was d'r drekt weer uutwarkt. En as et niet veur heit was en et niet mos van de dokter, zol ik et vanzels ok verhippen en gao d'r henne.
Zo leup ik mezels moed in te praoten, as een ridder die niet wet wat benauwdens is, mar hoe dichter ik bi'j et huus kwam, des te meer schrompelden mien moed en zekerheden in mekeer, en doe 'k veur de hechte dubbele deure ston, duste ik niet an te bellen. Op 'e klokke van de karketoren was et drie menuten veur half zesse. Ik was dus gelokkig niet te laete. Ik waachtte tot de eerste slag van half zesse. Doe belde ik an. De helte van de deure wodde naor binnen toe losdaon en de oolde dienstbode zee dat ik verwaacht wodde en nam de theedoek van mi'j an. An et aende van de lange briede gang verdween ze aachter een deure mit een raem van matglas.
Ik ston midden in de vestibule op een dikke matte. An weerskaanten ston een hoolten baank mit een hoge versierde leuning, mar ik duste niet zitten te gaon. An de beide muren hongen op plooide doeken dol-

ken, messen, krissen en saobels. Tot de keukendeure an toe weren ze veerder volhangen mit schilderi'jen. De briede loper was zo dikke, dat aj' d'r mit beide voeten op stampen zollen, dan zoj' nog niks heuren. D'r ston ok een grote Friese klokke, de lange keuperen slinger sleug iederkeer mit een tik van de iene naor de aandere kaant. Ik waachtte een hiel schoft, verzette zo now en dan de voeten, mar beweug me veerder niet. Eindelik kwam de meid weeromme mit et pannegien. Ze had et mit beide hanen beet en zee dat ik et ok op die meniere beetholen mos en niet an de kneupe, en da'k et veural rechtholen mos. Now, dat hadde mem ok al zegd.

Thuus kneupte mem votdaolik de theedoek los, dee et lit van et diepe bod, keek sekuur wat d'r op lag, zette et bod op 'e taofel, dee et ommekeerde lit van de panne, tilde de panne an beide oren op en reuk.
Lekker, zee ze, god wat lekker.
Ze zette de panne weer daele, pakte een lepel uut de lae, reurde in de sop en zee: d'r zit echt vleis in en ballegies. Ik zal et eerst nog wat opwaarmen. Ze zette de panne op et gaspit mit et bod mit vleis, eerpels en stoveri'je d'r bovenop.
Doe gong ze zitten mit de ellebogen op 'e taofel en de hanen vlakbi'j de slaopen langes.
Wat is d'r an, vreug ik.
D'r is niks, zee ze, wat zol d'r wezen moeten?
Waoromme zit mem dan zo, zee ik.
Hoe zit ik dan, zee ze. Ze kwam overaende, leup naor et aanrecht en mit de rogge naor me toe zee ze: en dat eten die rieke luden now elke dag en zovule as ze willen.
Ze pakte een diep bod uut de kaaste, schepte dat eerst tot de raand an toe vol, leut de helte doe weer in de panne weerommeglieden, veegde de raand van et bod of en zee: hier, breng ie dat now mar es naor je heit. Ik pakte et bod van heur an en ze leup veur mi'j uut naor de alkoof. Ik hadde alle daegen van de krisis wel even naor him kieken mocht en him veurzichtig vanof een klein aentien goeiendag zeggen mocht, mar now was et de eerste keer dat ik bi'j him bi'j et bedde kwam.
Mem dee him een peer kussens in de rogge en tilde him een betien in de hoogte.
Dag heitie, zee ik, hier is de sop.
Daankewel mien jonge, zee hi'j
Mem nam et bod van mi'j an, gong op 'e raand van et bedde zitten en zee: za'k je even voeren? En lepel nao lepel stopte ze him in de mond.

Ik ston d'r gespannen naor te kieken en herkende mien heit mar kwaolik. Al die daegen had hi'j him niet scheerd en behalven de neuze en de oren zat veerder alles onder een dikke baord. Hi'j hadde een hoog, wittig veurheufd en deur die baord hadde hi'j nog mar een hiel klein gezichien over.
Bi'j' now al zat, zee mem, doe hi'j mit de haand angaf dat hi'j niet meer hoefde. Ie moe'n goed eten. Ik zal et overige even haelen.
Dag heitie, zee ik nog es.
Dag mien jonge, zee hi'j weer en hi'j dee zien best om een betien te lachen. Mem kwam weeromme mit de eerappels, et vleis en de stoveri'je, gong weer op 'e raand van et bedde zitten en zee dat ik heit now mar goeienaacht zeggen mos en dan naor de keuken gaon mos. Ik gaf him een naachttuut op 'e baord en doe hi'j me mit beide hanen even vaastepakken wol kreeg hi'j inienend een hoestbujje.
Mem hul him mit de iene haand bi'j de schoolders beet, mit de aandere hul ze him de pot veur waor as hi'j in spi'jen kon.
Goed zo, uutspi'jen, zee ze.
Doe ze in de keuken weerommekwam, zag ik mitien dat heit zowat niks eten hadde.
Hi'j het gien zin, zee ze. Ze ston even te prakkeseren mit et bod in de iene en heit zien vörke in de aandere haand, dee doe mit een hadde klap et lit van de vuilnisemmer in de hoogte en kiepte et bod leeg.
Wi'j nemen mar even een gewoon plakkien bolle, zee ze. Mit ien of twie eier?
Mit twieje, zee ik.

Tussen twie lessen in wodde in de klasse reupen dat ik eten van de bedeling haelde. Ik perbeerde om d'r gien acht op te slaon, mar dat lokte niet, want d'r wodde te slim omme lacht.
Ik was d'r even ommeraek mit an, mar een man moet niet goelen, hadde ze zegd en dus goelde ik niet.
Nao de laeste les gong ik zonder dat me wat in de wege legd wodde butendeure. D'r gebeurde niks. Onderwegens naor huus nam ik me veur d'r thuus niks van zeggen te zullen. Mar dat vul me niet mit omda'k d'r verlet van hadde om wat anhaeld te wodden.
Doe 'k de keuken inkwam dee 'k een betien drok om de andacht of te leiden.
Wat doej' toch drok, zee ze.
Ik doe hielendal niet drok, zee ik.
Ze keek me even deurdringend an en vreug as d'r wat gebeurd was.

D'r is niks gebeurd, zee ik.
Now, des te beter, zee ze en ze gong deur mit heur wark in de keuken.
Die aovend gong ik mit een bezwaord hatte naor et burgemeestershuus.
Ik keek algedurig naor links en rechts, bi'j de hoeken van de straoten die 'k omme mos bleef ik even staon, want ik was benauwd dat mien belaogers mi'j bespringen zollen.
Ie bin een flinke jonge, zee de meid die mi'j et pannegien anlangde.
Hier hej' een reep sukelao.
Ik zee drekt dat ik dat niet hebben wol, mar ze stopte et me in de ziedbuse van et jassien, dee de deure los en ik ston op 'e diek. Ik zette et pannegien op 'e stoepe, pakte de reep uut de buse en gooide him zo veer vot a'k mar kon. Wat is now een reep sukelao. Asof we die zels niet kopen kunnen zollen awwe dat willen zollen.
Doe ik de laeste hoeke ommekwam van de straote, die op oonze straote uutkwam, stonnen ze daor mit 'n vierend. Ze begonnen te hunen, om me henne te springen en mekaander tegen mi'j an te drokken.
Eerst perbeerde ik nog et pannegien stevig en recht vaaste te holen, mar deur et gedouw scheuf et lit van et bod, flutte de sop uut de panne, et stokkien vleis en een peer eerappels kwammen op 'e straote terechte en de theedoek zat onder de saus- en sopsmurrie.
Mien belaogers draefden nao heur overwinning vot.
Tot huus an toe perbeerde ik mi'j nog groot te holen en nam mi'j de hieltied veur dat ik zeggen zol da'k stroffeld en over de wereld raekt was. Wat is d'r gebeurd, zee ze doe ik de keuken inkwam.
Ik bin valen, zee ik.
Ze keek me an en zee: ie liegen. Wat is d'r gebeurd?
Ze hebben me onderste boven gooid, zee ik.
Wie bin zé, siste ze mit de ogen half dichte.
Ik zee dat et jongen bi'j mi'j uut de klasse weren.
Ze pakte me et pannegien ont, kneupte de theedoek los, streek mit de vingers de etensressies in et ofvalbakkien en geut wat d'r nog van de sop overbleven was in de geutstien. Ze maekte ziepsop in et ofwasblikkien en legde de theedoek d'r in.
Ie hebben ze toch wel een reize geven, zee ze.
Ze leupen hadde vot, zee ik, doe ik tegen de vlakte raekte.
Netuurlik, zee ze, et bin votlopers. Ik gao wat klaormaeken veur je heit.
Die hiele aovend wa'k niet al te fleurig en d'r zuver wat mit an want ze begon d'r niet weer over.

Ik gao niet mit je mit, zee ze de ere aovend. As ze je weer te nao kom-

men slaoj' ze mit de panne en de hiele zwik mar op 'e hassens. Heur ie wa'k zegge. En niet benauwd wezen.
Mit die opdracht gong ik, tóch bange vanzels, et huus uut. Op 'e hennereize zag ik gieniene, mar op 'e weerommereize sprongen ze inienend vanaachter een traansfermaterhusien te veurschien.
Mar mem kwam inienend ok veur 't locht, pakte d'r toegeliekertied twieje bi'j de vodden en raosde tegen de aanderen dat ze et lef niet hebben mossen om d'r vandeur te gaon. Daor, tegen de mure jim, zee ze.
As makke schaopen gongen ze op een riegeltien tegen de mure van et husien an staon.
Ieje eerst, zee ze tegen de grootste van de jongen, kom ie es hier. Hi'j dee een stap naor veuren, ze legde him over de kni'je en gaf him een ongenaodig pak op 'e huud.
Zeg mar tegen je heit wie je ofbeinseld het, zee ze. En now ieje, zee ze tegen de twiede, en die zeumde ze ok of. En tegen him zee ze ok, dat hi'j mar tegen zien heit zeggen mos wie him ofbuisd hadde.
En now ieje, zee ze tegen de dadde en die gaf ze mit de volle haand een hijs tegen de kop. Tegen de vierde zee ze: drieje is me genoeg. Maek daj'm votkommen.
Onderwegens naor huus was ze opsternaot en ze leup mit grote treden, ze zee gien stom woord, mar in de keuken zee ze: we zullen de hiele boel even lekker waarm maeken.
Doe ze daor klaor mit was, zee ze: híer, we zullen et tegere even naor jim heit brengen.
In de alkoof zee heit: waj' even op 'e flitter?
Ja, zee ze, hej' reupen? Ik was him even een aentien integen lopen.
Dat vun ie zeker wel mooi, zee heit tegen mi'j.
En omdat ik niks weeromme zee, zee mem: netúúrlik. En now moej' vanaovend es perberen om alles op te eten.
Heit dee zien best en leut mar twie eerpelties op et bod liggen, die mem in de keuken in de mond stopte.

*

De weken gongen veurbi'j, heit knapte zienderogen op, et waeken was naachs niet meer neudig, d'r kwammen minder kedogies, en et tebellegien veur de koorse dat deur de zuster nog wel bi'jhullen wodde was zomar een kladdegien an de mure wodden dat niet meer van belang was, de dokter kwam nog mar om de aandere dag en we stopten mit eten haelen. Heit keek de kraanten weer in en was drok an de praot mit

de vesite. Doe de zuster veur de laeste keer kwam, hadde mem gebakkies in huus haeld. D'r wodde praot en lacht.
Zuster, kom es wat dichterbi'j, zee heit.
Ze gong naor him toe.
Nee, nog een betien dichterbi'j, zee hi'j.
Ze gong tot an de raand van et bedde.
Heit scheut zomar inienend recht overaende, sleug de aarms bi'j heur om de hals en tuutte heur een keermennig.
Ze drokte zien aarms vot en zee: fuj toch, fuj toch.
Ze hadde rooie blossies op heur oolde wangen en lachte verlegen.
Je heit is verkikkerd op 'e zuster, zee mem.
Fuj toch, fuj toch, zee de zuster nog es.
Now dat geft toch niks, zee mem. Ik vien et spietig dat jow nooit een man hebben. Hier hej' een kedogien van mi'j, zee ze, en ze haelde een klein in sunderklaospepier verpakt pakkien uut de buse van de schölk.
Jow moe'n et hier mar niet losmaeken, zee ze.
Mem leut heur tot de veurdeure uut.
Wat hej' de zuster geven, vreug ik.
Ja, wat hej' heur geven, vreug heit.
Ja, zee ze, dat is veur jim een vraoge en veur mi'j een weet. De raemen hoefden dag en naacht niet meer los, de veurdeure ston niet langer op een kiere, de lappe wodde van de belle ofhaeld.
Doe heit de eerste aovend bi'j de taofel mitat, hadde mem een overdaodig feestmaol toemaekt.
Zo lekker heb ik de laeste maonden niet eten, zee heit. Dat eten van dat rieke volk verveelt op 'e duur.
Dat docht ik ok, zee mem, ik begreep al niet daj' et zo lange innemen wollen.
Omke Jehannes brocht mien zusters weeromme, die nog best een schoffien bi'j him blieven wild hadden.
Ik hebbe veur jow wat mitneumen, zee hi'j, en ie hoeven et niet te verpatten. Hi'j gaf me een plakke sukelao, zo groot en dikke a'k nog nooit zien hadde.

Het de burgemeester al es op vesite west, vreug omke Jehannes an heit.
Nee, zee heit, ik vien dat ok wel een betien vremd.
Dat is hielemaole niet vremd, zee mem, want ik heb him et gat van de deure wezen, omdat hi'j zonder te vraogen of te kloppen zomar midden in de keuken ston en hi'j beslist naor jow toe wol, en dat moch niet van de dokter.

Dat hej' me nooit verteld, zee heit zuver een betien geraekt.
Och man, zee ze, d'r is zoe'n protte wat ik je nooit vertelle.
Now niet weer beginnen heur, zee omke Jehannes tegen mem.

De burgemeester kwam. Mem dee de deure los.
Dag mevrouw, zee hi'j.
Dag meneer, zee ze, mien man is daorginderd in de veurkaemer.
En ze wees him vanof et trappertaoltien de kaemerdeure an.
Nao een menuut of tiene reup heit as mem even kommen wol. Kom op, zee ze tegen mi'j, pakte me bi'j de haand en trok me mit de kaemer in.
De burgemeester zat op een stoel naost heit zien bedde. Hi'j kwam in de bienen en vreug as mem daor zitten wol.
Ik blief wel staon, zee ze.
Ik hebbe tegen de burgemeester zegd, zee heit, dat mit dat votsturen, daj' dat indertied niet zo kwaod bedoeld hebben.
O, zee ze.
En ik hebbe him uut jow naeme ok nog bedaankt veur et eten wawwe al die maonden haelen konnen.
Och, zee de burgemeester, dat is allemaole niet neudig.
Wat bedaankt, raosde mem inienend. Wát bedaankt? Veur die hap vreten aovens? Kom op, zee ze, en ze trok me an de haand die ze gien mement loslaoten hadde mit naor de keuken. Ik hope dat hi'j de nekke brekt, zee ze, doe ze him een klein schoffien laeter naor onderen gaon heurde.

*

Doe 'k de ere zaoterdagmiddag thuuskwam uut schoele, zee ze dawwe tegere een bosschop doen mossen.
Waor gao'we henne, vreug ik.
Dat zuj' wel zien, zee ze.
Aovens zee ze tegen heit, die altied nog betied op bedde gong, dawwe nog even in et weer kieken gongen.
Dat is goed, zee hi'j. Jim zitten ok al vusen te lange in huus.
Ik mos de jasse antrekken, zi'j dee heur omslagdoek omme.
In de keuken ston et pannegien mit et bod en et lit in de theedoek kneupt op et aanrecht.
Pak op, zee ze.
Ik was hielendal van streek, mar pakte de kneupe van de theedoek mit doem en wiesvinger beet. Butendeure zee ze een hiel schoft niks.

Bi'j et traansfermaterhusien hul ze even in en zee: ik wil die rommel niet langer in huus hebben. We zullen et him as andaenken kedo geven. We leupen wieder tot bi'j et burgemeestershuus. Doe ze anbelde zee ze: we hadden eins ieder een drolle in de panne leggen moeten. De meid dee de halve deure los.
Kuwwe ok mit de burgemeester praoten, vreug mem.
De burgemeester is niet thuus, zee de meid.
Daor boft hi'j dan mit, zee mem. Gao es even an de kaant. Ze douwde de meid et huus in, ston wiedbiens op 'e matte, hul et pannegien mit beide hanen boven et heufd en keilde et de lange gang in.

Op 'e hoeke van oonze straote stapte ze een kleine kroeg in.
Ik hebbe verlet van een hassebassien, zee ze.
D'r stonnen wat manluden bi'j de tap, die heur de ruumte gavven.
Twie jonkies, zee ze.
Twie jonkies, vreug de kastelein.
Ja twieje, zee ze... Iéne veur mi'j en iéne veur him.
De kastelein zette de beide reumelties veur oons daele.
Ze pakte et reumeltien op en zee: pak op.
Ik pakte mien reumeltien van de tap.
In iene slok, zee ze.
Kom, kom, zee de kastelein.
Now, twieje dan, zee ze.
Ze sleug heur jonkien in ienkeer aachterover.
Nog iene, zee ze tegen de kastelein.
En tegen mi'j: vien ie et niet lekker.
Ja heur, zee ik, en dronk mien reumeltien in vier veurzichtige slokkies leeg. Doe we thuuskwammen zee ze tegen heit: de butenlocht het me goed daon.

Marjan Berk

Een slechte vrouw

Vlak veur de oorlog verhuurde mem een zitslaopkaemer an een spannegien, een mooie jonge vrouw en heur vri'jer. Now verhuurde mem in die tied kaemers an een bonte verzaemeling van de meerst uutienlopende meensken, mar dissend sprongen d'r toch uut, veural de vrouw. Heur naeme wee'k niet meer, ik bin zovule vergeten uut die tied. Ze hadde lochtig haor, ze was blondeerd zee mem, mit waeterstofperoxyde, ze hadde platinakleurig haor zoas filmsterren dat hadden. Ze hadde altied strakzittende zwatte rokken an mit paorsroze bloesen, cyclaamkleurig, dat kan 'k me nog goed veur de geest haelen, en ze hadde ok een keer een zalmroze bloese an. Ze varfde de naegels, mit uutzundering van de witte maonties, in een betien donkerder kleur as de kleur van de bloesen die ze an hadde, de lippen varfde ze in dezelde kleur as de naegels. Et was in ien woord een plaetien.

'Een slechte vrouw,' zee oonze buurvrouw, die ni'jsgierig bi'j mem naor de komof van et vrommes infermeerde. Mem vertelde dat ze trouwd was mit een veekoopman uut Deventer, ze hadde ok een dochtertien, mar heur man en zi'j konnen niet akkederen, dat daoromme hadde ze now een vri'jer en daor hokte ze mit, op oonze zitslaopkaemer dus.

De blonde vrouw en mem hadden tegere een boel wille, de man was d'r allienig aovens mar, dan lag ik op bedde. De vrouw leut mem en mi'j heur onderkleren zien, een 'chemise enveloppe,' een soortement hempien mit een broekien d'r an vaaste, mit kaanten frutselties, en een krusien, dat d'r uut kon om et appat wasken te kunnen.

Op een aovend hadden ze ommeraek spul, de man smeet mit de deuren en gong vot. De vrouw goelde slim, mem perbeerde heur weer wat bi'j 't spul te kriegen, mar eredaegs gong ze ok vot, weeromme naor heur man en kiend in Deventer.

Een peer maonden laeter kwam d'r een uutneudiging, as ik in de zoemervekaansie uutvanhuus kommen moch, dan kon ik mooi mit heur dochtertien speulen, dat zol oe zo aorig wezen.

Mem brocht me vot, et was de zoemer van 1940, de eerste oorlogszoemer.

De vrouw woonde mit heur man, een kleine dikke man mit een brille op, in een donker huus an een grachte. De donkere bakbiesten van

meubels, de rooie gedienen, de vloerklieden, alles was d'r lieke somber. Et dochtertien was een fleurig ding, we fietsten tegere bi'j de Iessel langes, de vrouw fietste aachter oons an. Ik moch ok een keer mit naor de veemark, morgens hiel op 'e tied, manluden mit klompen an en petten op spi'jden in de hanen en dan begonnen ze, klits-klats-klets, te haantienklappen.

Toch wa'k bliede, da'k weer naor huus toe moch, die man was altied lieke zwaor op 'e haand en zuver een tikkeltien kringachtig en et huus was zo donker, ik vun et niet mooi.

De oorlog vodderde, de joden wodden vervolgd, eerst mossen ze heurzels angeven en steerns op 'e kleren hebben, doe mossen ze onderduken of wodden ze op traansport zet. Wat dat onderduken anbelangt, d'r was eerst een soortement overgangstied, naachs gongen de manluden op een aander adres slaopen, in et begin was et alliend naachs mar geveerlik. Oons huus, te klein om echt veur langere tied meensken te verbargen, diende veural as deurgangsadres.

Op een dag zat inienend de dikke man uut Deventer bi'j oons in de veurkaemer. De blonde vrouw en et maegien weren d'r niet bi'j, die weren argens aanders henne. D'r mos nog een definitief adres veur de man zocht wodden en tot die tied bleef hi'j bi'j oons. Hi'j was niet aorig, hi'j snaaide stiekem slikkeri'je uut de kaaste en daor kreeg ik dan veur op 'e donder, want ik was degene, die altied alles stiekem opvrat.

Ik keek him an, doe mem mi'j uutschul omdat de laeste sukelaogies poties kregen hadden, hi'j keek hiel reer, ok wel een betien zielig, ik kon d'r niet toe kommen en zeg dat hi'j et daon hadde.

D'r wodde een stee veur him vunnen, waor as hi'j henne kon. Et was in Soest en mem stuurde mi'j mit op 'e fiets. Ik was een maegien mit lochtig haor, dat leidde de andacht of van de man, die d'r neffens mem slimme joods uutzag. En ik kende et pad.

De man zee de hiele reize gien stom woord, dat vun 'k niet aorig, mar ik was niet benauwd, waoromme zo'k ok benauwd wezen moeten? Mem was ok niet benauwd. Ik wees et pad, ik kreeg proemen en limenade bi'j die meensken, en doe gong ik allienig weer weeromme. Ik was nog gien elf jaor.

Mem heurde van goenend, dat et kleine maegien ok op een goed adres zat, mit een hiel stel kiender zat ze veilig in de buurt van Arnhem.

De vrouw was bliekber niet onderdeuken, gieniene wus of zag dat ze joods was, dat ze vuulde heur zo vri'j as wat om overal henne te gaon.

De oorlog duurde deur, op een gegeven ogenblik zaj' gien joden meer mit steerns op 'e kleren, ze weren òf ofvoerd òf onderdeuken. Wi'j be-

weerden onder de vloer, bi'j et keuperspul, dawwe daor ok votstopt hadden, kristalgoed veur kunde van mem, alderhaande wonderlike vazen, mem nuumde dat Boheems kristal. De eigeners zatten verstopt, de vazen zatten verstopt, alles en iederiene waachtte op betere tieden, die grif een keer kommen zollen, daor wawwe allemaole heilig van overtuugd.

In de haast van '44 - de tommy's weren al laanded bi'j Arnhem, we hoopten dawwe gauw bevri'jd wodden zollen en hadden gien flauw vermoeden van de hongerwinter die we nog mitmaeken mossen - heurden we ni'js angaonde oonze kunde.

Gruwelik ni'js. De vrouw van de cyclaamkleurige bloesen hadde gedoente kregen mit een NSB-er, ze hokte mit him, krek zoas ze eertieds mit die aandere man, en mit misschien nog wel meer manluden, daon hadde.

Et scheen een hoge piet te wezen, midden in de oorlog hadden ze een leventien as een luus op een zeer heufd, hi'j gaf heur alles wat ze mar hebben wol. Dat gong een hiel schoft goed, doe leut ze him zitten en begon omme te donderen mit een officier van de Waffen-SS. De NSB-er, deur en deurlelk van jeloersighied, gaf heur an, hi'j hadde half en half in de gaten dat ze joods was, en an vermoedens haj' genoeg in die tied.

De vrouw van de cyclaamkleurige bloesen mos naor de Euterpestraote, daor sleug ze deur en verraodde alles, de onderduukadressen van heur man en kiend ok.

Heur man sprong veur een trein doe hi'j op traansport zet wodde, et kiend wodde, mit alle aandere kiender daor bi'j Arnhem, oppakt en ofvoerd.

Wat as d'r mit de mooie vrouw van de cyclaamkleurige bloesen gebeurd was, dat wus gien meenske.

Ik vun et verschrikkelik veur de dikke man, die zo gek op slikkeri'je was, ik vun et ok verschrikkelik veur et fleurige maegien, daor ik vroeger mit speulde, en lieke verschrikkelik veur die aandere kiender, mar et meerste ha'k et te doen mit de vrouw van de cyclaamkleurige bloesen. Wat hadden ze in godsnaeme mit heur daon, dat ze d'r toe kommen was en verklik alles? Dat mos et alderslimste wezen, et verschrikkelikste.

Maarten 't Hart

De erebeieplokker

Stormvoegels vliegen aachter de veerpont an boven et rechte spoor van schoem in et grauwe waeter van de Waeterweg. Hi'j kikt naor et schoemspoor tussen de plakken eulie, hi'j luustert naor de stemmen van de erebeieplokkers, groffe meiden en raozerige jongen. As ze an de aandere kaant van de Waeterweg anleggen kan hi'j nog krek de torenklokke van de Grote Karke zien: et is vuuf ure. Mit de aanderen lopt hi'j over de schuine anlegsteiger naor et bussien dat heur naor et veld mit erebeien brengen zal. Et eerste locht van de zunne schient op 'e bonte heufddoeken van de maegies.

'Hoe oold bi'j'?' vragt ien van de maegies.

'Veertien,' zegt hi'j.

'Ie hebben zeker nog nooit henne te plokken west?'

'Nee.'

'Woj' plokken mit die kleine knoffelhaanties van je? Daor kun ie gien erebeien mit plokken. En zokke kleine doerakkies as ieje eten alle erebeien zels op.'

Et maegien tikt de sjefeur van et bussien op 'e rogge.

'Wat is d'r an?' bromt de sjefeur.

'Hool him in de smiezen, ome Koos, die kleine rotzak dot grif een klute onderin de maand om gauw klaor te wezen.'

Hi'j zegt niks. De maegies lachen.

'Tussen de middag gaon we altied et roggeveld in, dat heurt d'r zo bi'j, maegere schribbe daj' binnen. Elke jonge gaot mit een meid de rogge in. Ie gaon ok mit een meid de rogge in, ie meugen kiezen. Wie wodt et van oons? Now?'

'Ik gao niet,' zegt hi'j zachies.

'Wat? Niet mit een meid de rogge in? Wi'j' niet? Dat mien ie niet. Ger, gao ie mit him de rogge in?'

'Daor he'k best nocht an, lekkere knul.'

Een onderdiel van een tel kikt hi'j niet naor et lange schaad van et bussien dat in de zunne mitglidt over een akker mit eerpels, hi'j loert veurzichtig naor Ger, die naost him zit. Ze is dikke en ze het kleine ogen daor vetrillegies ommehenne zitten. Ze kikt een betien scheel. Ze glimkt. Hi'j zicht zwatte, brokkelige tanen.

'Dat is dan ofpraot, ie gaon mit mi'j de rogge in.'

'Nee,' zegt hi'j.

'Kom op, niet zo zeuren,' zegt een aander maegien, 'Ger vri'jt as een waegenloops vrommes, is 't waor of niet, Ger?'

'Now en of.'

'Ie zullen es zien hoe lekker as et is, ie kun de hiele middag gien erebeie meer plokken, zo mu bi'j'! Is 't waor of niet, Ger?'

'Zo is 't mar krek.'

Ze rieden van de betonweg naost de eerpelakker of. Over een hoeke gröslaand rieden ze naor et veld mit de erebeieplaanten. Et ligt in et schaad van een wolke. Hi'j kikt naor de geweldig grote erebeiebedden, naor et hoolten husien boven een sloot, naor de hoge staepel maanden bi'j een loods die in de brune teer zit. Ome Koos verpat de maanden en wist him een plakkien an tussen de bedden mit erebeien.

'Gao daor mar zitten,' zegt ome Koos.

Veurzichtig gaot hi'j op 'e huken zitten op et smalle pattien tussen de twie bedden.

'Op 'e kni'jen,' zegt ome Koos, 'en ie moe'n ze plokken zonder kroontien d'r an, ze bin veur de febriek. En daenk d'r omme, alles moet d'r of, ik kiek je nao. En anmaeken!'

Hi'j zocht mit de hanen tussen de pollen. Brune naektslakken glieden staorigan over et blad. De vochtige grond plakt him an de broek vaaste. Ger nemt de aandere kaant van et bedde. Rap en bedreven zuken heur bastige hanen naor de erebeien.

'Waoromme moej' hier henne te plokken?' vragt ze.

'Oons mem het gister een adverteensie in de kraante lezen waor plokkers in vraogd wodden,' zegt hi'j.

'Mar ie bin nog vusen te jong.'

'In de kraante ston: veertien jaor of oolder.'

'Ze is gek, die mem van je.'

'Ik mos et van heur. Ie moe'n et jok dregen aj' jong binnen, zee ze.'

'Wat wil dat zeggen?'

'Daj' hadde warken moeten. Ik hebbe now vekaansie van schoele en ze wil niet da'k de hiele dag zitte te lezen omdat, omdat... ze zegt...'

'Is ze benauwd daj' jezels oftrekken? Moej' daoromme warken?' vragt Ger begerig.

Hi'j kleurt. Hi'j kent et woord oftrekken niet mar hi'j begript wat ze bedoelt.

'We gaon dommiet lekker de rogge in, dat is hiel wat beter as dat gefriemel mit de haand.'

Ger lacht dat zowat dot. Hi'j kikt heur an en zicht dat ze ien van de

veurtanen kwiet is. Now ze toch zo op schik is waogt hi'j et om te vraogen: 'Wees es eerlik, et is toch niet waor, hen, dat van die rogge?'

'Niet waor? Woj' de rogge niet in mit mi'j? Vien ie mi'j niet lekker genoeg? Ik kan echt wel wat aanders kriegen heur. Doe niet zo gek, je, we gaon lekker vri'jen in de rogge. Mar ie moe'n him d'r wel op 'e tied uuttrekken, daenk d'r omme heur. Dat doen de jongen hier allemaole. Ik hebbe gien nocht om mit een dikke boek omme te lopen. Echt waor, we gaon de rogge in en ie zullen zien dat et hatstikke lekker is. D'r zit trouwens ok niet vule schot in die plokkeri'je van je. Dommiet za'k je helpen, goed?'

Ger is him now een aende veuruut. Ze levert heur eerste volle maand in. Hi'j kropt over de grond. De kni'jen doen him zeer, dikke kluten grond kleven him an de broek vaaste. Nao elke beweging die hi'j maekt wo'n de kluten groter. Iederkeer gaot hi'j recht overaende zitten en dopt him as 't waore de kluten van de kni'jen of.

As om half negen de belle angeft dat et schofttied is het hi'j twie volle maanden. Hi'j kan kwaolik overaende kommen. De rogge dot him ommeraek zeer en de bienen vulen loodzwaor an van de grond die him an de broek vaasteplakt zit. Hi'j straampelt mit twie maanden naor de loods. Ome Koos schrift et tal maanden dat volplokt is aachter de naeme van elke plokker in een blauw boekien.

'Slome donder,' zegt ome Koos, 'twie maanden, dat is vusen te min. Ie hebben niet verdiend daj' schoften meugen, plok ie mar deur. En volle maanden, daenk d'r omme. Ie kriegen allienig mar vuvenzestig centen veur elke volle maand.

Ome Koos pakt mit beide hanen erebeien uut ien van de maanden en maekt op die meniere de aandere maanden vol.

'Zo, dat is veur mi'j pas vol,' zegt hi'j, 'en now as de bliksem disse maand volplokken en hiere brengen en as et schoften dan nog niet omme is maj' even bekommen. En now opgesodemieterd.'

Hi'j zit allienig op et veld. Et is now waarm in de zunne, de grond wodt dreuge en de grond die him an de broek plakt zit dreugt ok op zodat et nog muuiliker wodt om je te bewegen. Hi'j haelt de kluten d'r opni'j of. Et helpt niet vule. Hi'j ligt now mit de kni'jen op 'e onslichte grond en op 'e kluten waor scharpe punten an zitten. Hi'j gaot op 'e huken zitten omdat de kni'jen him zeurderig zeer beginnen te doen. Mar op die meniere wil et plokken niet zo goed. Soms gaot hi'j evenpies recht overaende staon zodat hi'j de rogge niet zo slim vuult. Mar daor woj' ok mu van. Hi'j heurt et gelach en gepraot van de plokkers die an 't schoften binnen, hi'j kikt aachteromme naor de plokkers bi'j de

loods, benauwd kikt hi'j as hi'j Ger ok zicht. Zo gauw as ze zicht dat hi'j naor heur kikt zwaait ze. Ik wil de rogge niet in, daenkt hi'j wanhopig, ik kroepe vot. Et is grif niet waor dat van die rogge, ze liegen vast. Hi'j kikt naor de onmetelik grote rogge-akker die begint waor et veld mit erebeien ophoolt. An de kaant van et veld staon blauwe bloemen. In de wiede omtrek is gien huus te zien.

'Ik kan me nargens verstoppen,' zegt hi'j in himzels, 'ik kan allienig et roggeveld mar ingaon en daor zitten ze now krek.'

As et schoften daon is zwarven de plokkers weer uut over et veld. Hi'j het de twiede maand altieten nog niet volplokt. Ger lopt bi'j him langes, buugt heur zomar inienend veurover en geft him een tuut op et gezicht. Heur platte neuze, mit kleine rooie poekelties d'r op, komt tegen zien gezicht an.

'Tot zo,' zegt ze lachende.

De zunne krigt meer en meer macht. Hi'j zwiet. Hi'j moet now mit de iene haand de vliegen votjaegen die de hieltied op zien gezicht zitten gaon. Zonder fut zocht hi'j mit de aandere haand tussen de plaanten. Soms komt ome Koos bi'j him en staot him dan even uut te hoetelen. Ienkeer moet hi'j een stok van een bedde dat hi'j al daon het, nog een keer van him bi'j langes. Hi'j het d'r te vule zitten laoten. Et is krek as et weer bi'j langes gaon de laeste ressies van zien energie opvret en et is mar goed dat de belle dan lödt veur et koffieschoft. Onder et schoften zit hi'j onbewegelik in et grös bi'j de loods, een tippien van de aanderen of, zonder dat hi'j luustert naor et remoerige gepraot van de plokkers. Hi'j is te mu om overaende te kommen as de aanderen staon gaon omdat een haeze zomar inienend over et erebeieveld draeft in de richting van de rogge waor alles verschoel in vienen kan. As hi'j straampelende et veld weer opgaot naor et plak dat ome Koos him angeft is hi'j zo uut de lieken dat hi'j op et anwezen plak ligt zonder him te bewegen.

'Wat is d'r an?' vragt de jonge an de aandere kaant van et bedde.

'Ik bin mu.'

'Ikke ok. Mar ie moe'n gewoon deurplokken, staorigiesan moej' doen, as een soortement mesiene, en dan gaot et wel.'

Hi'j plokt, de jonge glimkt: 'Ziej' wel, zo gaot et ja wel.'

'Ja,' zegt hi'j.

Nao een schoffien heurt et mu-wezen d'r zo bi'j, dat hi'j d'r niet meer an hoeft te daenken. Dan vragt hi'j zachies en een tikkeltien benepen: 'Weet ie ok... is et echt zo daj' tussen de middag mit... mit een meid et roggeveld in moeten?'

'Ja, wus ie dat niet? Bi'j' hier veur de eerste keer? Dat is hier een

goeie gewoonte. En d'r bin altied meer meiden as jongen, dat d'r wodt om je vochten, mien jonge, now, dat is toch geweldig.'

Hi'j haelt diepe aosem. Et is dus echt zo.

'Wat is d'r an? Waoromme kreun ie zo? Hej' gien nocht?'

'Ik kan et niet.'

'Watte? Kuj' et niet? Wat een onzin! Bi'j' d'r niet toe in staot? Hebben ze je soms kastreerd?'

Hi'j wodt rood om de kop van dat woord kastreerd, hi'j wet zels niet waoromme. De jonge kikt naor zien rooie wangen, komt dan in de bienen en raost over et veld: 'Jonges, hier zit d'r iene die ze kastreerd hebben.'

De aanderen kieken op.

'Kastreerd, de ballen d'r offiekt, maek dat de katte wies.'

'Ja, et is echt zo, hi'j het een kop as vuur, kiek mar.'

Gieniene die meer plokt. Ze kieken naor me, daenkt hi'j. Hi'j is d'r glad mit an. Pattie plokkers kommen overaende.

'Deurwarken,' beult ome Koos.

De plokkers bugen heur veurover. Hi'j zit daor mar en verschöt van kleur, van vuurrood wodt hi'j zo wit as een dooie, et hatte slat him as een laomerstat en hi'j kikt strak veur him uut. Hi'j dust niet om him henne te kieken. Mar d'r gebeurt niks. Hi'j zocht tussen et blad naor erebeien. Hi'j verwaacht dat d'r ieder ogenblik aekelike dingen gebeuren kunnen, geringschattende stemmen, verwieten die him in lelkens maekt wodden, meensken die him verachtelik ankieken. Mar gienend van de plokkers die ok mar een woord zegt, ze lopen mit volle maanden over et veld. Hi'j vuult dat ze naor him kieken. Hi'j kikt strak veur him uut. Hi'j plokt staoriger en staoriger. Hi'j is doodop. Traoge graait hi'j mit de hanen tussen de plaanten. Et luden van de belle veur et middagschoft is zuver een verlossing ok al daenkt hi'j d'r mit ofgriezen an dat hi'j mit Ger de rogge in moet. As hi'j overaende komt en half veurover tussen de bedden hangt omdat hi'j de rogge niet recht kriegen kan, zicht hi'j heur in de veerte lopen mit twie volle maanden. Tussen de bedden deur komt Ger staorigan dichterbi'j. Ze knipoogt as ze bi'j him langes lopt. Staorigan rekt hi'j him uut, hi'j lopt naor de loods waor hi'j vandemorgen zien trommegien mit plakkies bolle daelezet het. In de loods staon veilingkisten. De plokkers zitten op 'e kisten. Hi'j zocht een donker plakkien op aachter in de schure en gaot tegen de waand op 'e grond in et stro zitten. Op die meniere hoopt hi'j ongemurken et middagschoft deur te kommen mar Ger krigt him in de smiezen.

'Ik komme naost je zitten,' zegt ze, 'ik geleuve d'r gien klap van. Kas-

treerd, wat een kletspraoties. Zo mitien gao'we de rogge in, hen?'

'Nee, nee,' smeekt hi'j.

'Waoromme niet, is et dan toch zo, hebben ze je kastreerd? Laot es even kieken. Et is hier toch donker. Doe de gulpe es evenpies los, laot es zien, ma'k es vulen. Ik hebbe nog nooit zien hoe dat d'r bi'j meensken uutzicht. Wel bi'j peerden vanzels. Heb ie wel es een ruun zien?'

'Ik bin niet kastreerd,' zegt hi'j benauwd.

'Ie liegen. Laot es zien.'

Deur heur praoteri'je kieken de aanderen heur kaant op.

'Ja, ja, laot es zien,' roepen ze.

'Nee,' zegt hi'j.

Hi'j krigt weer een vuurrooie kop. De aanderen kommen dichterbi'j en gaon om him henne in et stro zitten.

'Doe de broek uut.'

'Nee.'

'Niet zo kienderachtig, we bin hier as gezonde jongen en maegies onder mekeer, kom op, doe niet zo kienderachtig.'

'Ik doe et niet.'

Twie lompstarke plokkers drokken him de aarms naor onderen. Hi'j vrot om los te kommen. Et geft him niks. Hi'j is te mu van et plokken. Zonder dat hi'j him verzetten kan moet hi'j gewodden laoten dat de aanderen him tegen de grond drokken.

'Struup him de broek uut. Maek him burgemeester.'

De meiden trekken an de knopen. Ze trekken him de broek en de onderbroek naor beneden. Ze kieken naor zien spullegien.

'Ik zie niks biezunders,' zegt Ger.

'Ie bin gek. Heb ie ooit zoe'n klein pikkien zien? Dat is niet gewoon. Mar hi'j het wel ballen.'

De meiden graaien an zien piemeltien omme, kniepen him in de ballen, en wrieven over zien kleine mannegien henne-en-weer. Et wodt stief. Hi'j schaemt him dood. De ploksters roepen: 'Hoera, et warkt, moej' kieken wat een klein dinkien. Ie zollen d'r nog gien knien mit beflappen kunnen. Trek es, Ger.'

'Nee, dat doe 'k niet. Kom now jonges, lao'we d'r mit opholen, hi'j gaot dood van ellende.'

'Deurdoen. Wrieven tot hi'j spuit.'

'Nee, niet doen,' zegt Ger, 'hi'j ligt te goelen.'

'Mem heur poppe. Wat een knullegien. Zo slop as een verrotte erebeie. Kom, donder op, vent, ie kun een dreun veur de hassens kriegen, dan hej' wat om te janken.'

Veurdat de plokster slaon kan het Ger heur bi'j de aarms pakt. In de schure lopt et uut op slaonderi'je. Aanderen beginnen ok om heur henne te slaon. Tussen et inienend ontstaone gegil en geraos zicht hi'j kaans vlogge de broek weer an te strupen en tussen et stro deur en aachter de kisten langes vot te kroepen. Butendeure zit ome Koos in de branende zunne tegen de loods. Hi'j het de pette veur et gezicht daon en slapt. Et veld blaekert in de glundig hiete hitte van de zunne. Overal brommen moggies. Hi'j draeft dwas over et veld in de richting van de rogge. As hi'j bi'j et aende van et erebeieveld kommen is, rammaait hi'j de lange staelen van de rogge wild mit de aarms an de kaant. De rogge is overal om him henne, hi'j lopt staorigan niet zo hadde meer en vuult him zomar inienend weer doodmu. Hi'j straampelt deur de voren, tussen de maanshoge roggestaelen deur, krek zolange tot hi'j haost bi'j de aandere kaant van de grote rogge-akker is.

'Hier zullen ze niet kommen,' zegt hi'j zachies.

Poestende geft hi'j him daele. Hi'j ligt stille te luusteren tussen de deinende rogge. D'r is him gieniene naokommen. Hi'j schrikt op van et zingen van een lurkien dat omhogens vligt. Hi'j komt overaende. Hi'j kan niet boven de rogge uutkieken. Mar d'r bin nog gien stemmen van aachtervolgers te heuren, hi'j gaot weer zitten, mar kan niet zitten blieven en vaalt aachterover op 'e waarme grond. De onslichte grond is had. Mar hi'j kan niet meer in de bienen kommen. Hi'j kikt naor de blauwe locht, de witte wolkens die boven zien heufd hangen. Et is krek as de blauwe locht naor beneden komt, as hi'j rechtop staot en naor een blauwe mure kikt waor witte klimop overhenne gruuit. 'Ik bin vandemorgen zo betied van bedde kommen,' fluustert hi'j. De rogge zingt slaoplieties, droevige, rustgevende meziek van de wiend. Veurdat hi'j in de soeze raekt het hi'j nog tied om te daenken: al geft ze me ok een pak op 'e huud, al zo'k doodgaon moeten, ik gao nooit weer henne te erebeieplokken. Hi'j droomt van een jok. Hi'j het et jok op 'e schoolders. An et jok hangen lege emmers. In ien van die emmers gaot Ger zitten, in de aandere emmer zit zien mem zomar inienend. De emmers bin loodzwaor mar hi'j moet ze togen, hi'j moet deurlopen blieven in de branende zunne, hi'j moet draeven om te veurkommen dat Ger en zien mem uut de emmer springen en him oppakken en naor et roggeveld dregen zullen.

Margriet de Moor

De dag van Zonnegloren

Et was nog donker doe ze murk dat hi'j van bedde kwam en deur de kaemer begon te scharrelen.

'Kom weer op bedde, Jacques,' mompelde ze. 'Et is nog te vroeg.'

Hi'j reageerde niet, mar dee op 'e taast de linnenkaaste los. Hi'j rommelde tussen et goed.

'Ik moet me wasken,' zee hi'j.

Mit de dekens en laekens lekker om heur henne vuulde ze toch dat et die naacht koold wodden was. Aachter de gedienen hong een eigenaorige stilte. Misschien dat et sni'jd hadde. De douche begon te roezen en ze raekte weer in de soeze, en droomde drok.

Doe ze veur de twiede keer wakker wodde zat hi'j mit de kleren an op et bedde. De gedienen weren an de kaant scheuven.

'Nee, die sokken niet.'

Ze wees nikkende naor buten. In et halfduuster weren de huzen an de aandere kaant van de straote te zien. D'r lag een laogien sni'j op 'e daoken.

'Et is koold. Doe die blauwen an, mien jonge. Die dikke wollen.'

Ze kwam van bedde, pakte de sokken uut de lae en gong naost him op 'e raand van et ledekaant zitten. Ze was een dikke vrouw mit een geef gezicht en waeterige, lochtig blauwe ogen. Ze was muuilik te schatten. Ze kon zestig wezen, ze kon ok zeuventig wezen. Wiels ze him de sokken anstruupte en even mit beide hanen over zien grote voeten wreef, bleef de man steil overaende zitten en keek rustig veur him uut. Hi'j hadde ok blauwe ogen, donkeren en ze stonnen him diepe in 't gezicht.

'Gao je now mar scheren,' zee ze.

Et was haost acht ure doe ze bi'j de broodtaofel zatten. Ze hadde sinesappels uutpast en eier bakt. Ze langde him et broodmaantien an.

'Hoevule ma'k?' vreug hi'j.

'Zovule aj' mar hebben willen. Eet mar lekker.'

Hi'j pakte twie bolties en legde ze naost et bod. Wiels hi'j een dadde boltien half deur begon te snieden zette zi'j de brille op en teerde de kraante eupen. Op heur gemak leesde ze de berichten, alle berichten, ze had gien veurkeur veur et ien of 't aander. Ze at niks, mar dronk de hiele theepot leeg. Zo now en dan keek ze even op en keken ze mekaander an. Hi'j zat ommeraek te kauwen, zien hiele gezicht was in be-

weging.

Disse grote man hadde altied een goeie eter west. Hi'j was gruusaordig van aord. Hoe jong as ze ok west hadde, dat hadde ze votdaolik in de gaten had. Mit zokke hanen. Mit zoe'n briede mond. 'Van 't zoemer trouw ik mit heur!' hadde hi'j reupen en hi'j hadde aekelig fleurig de femiliekring bi'j langes keken, en zi'j, et nochteren maegien wodde naor twie elegaante schoonzusters toe drokt. Et nochteren maegien zat een hiele aovend op een stoel mit een rechte rogge en zag algedurig hoe hi'j bulderde van 't lachen, hoe hi'j dronk, hoe hi'j zien breur bi'j ongelok een bloedneuze stompte, hoe hi'j knipogies gaf die dwas deur de stampvolle kaemer henne veur heur bestemd weren. Die grote man tegenover heur mos de fleurigste man van de wereld wel wezen.

Ze keek naor buten. Et locht was waezig. De auto zat onder de sni'j. An de aandere kaant van de straote wodden vri'jwel toegeliekertied twie deuren losdaon. D'r kwammen manluden uut mit donkere jassen an. Ze leupen naor heur auto toe en begonnen de ruten schone te vegen. Bi'j iene van de beide wol de auto eerst niet anslaon. Even laeter bleef de moter een hiele poze almar deurdri'jen. D'r hongen uutlaotgassen in de straote.

Hi'j hadde et eten now op en zat heur an te kieken zoas hi'j heur altied ankeek, mit een gezicht waor de zeerte vanof te lezen was. De benauwdens van de laeste jaoren hadde zien trekken hoekig en kaantig maekt. Et leek as hi'j de ogen votstoppen wol, zo diepe stonnen ze him in et gezicht en naost de neuze, die now op een hoekige snaevel leek, zatten twie diepe teren. De mond zat him onder de krummels.

'We gaon zo vot,' zee ze. 'We doen nog even geduld totdat et spitsure omme is.'

Hi'j kwam overaende om him de hanen en et gezicht wasken te gaon.

'Waor breng ie me henne?' vreug hi'j doe hi'j d'r weer inkwam.

'Dat weej' toch wel? Et is de dag van Zonnegloren.'

Mar hi'j begreep d'r netuurlik niks van. Waoromme mos disse jaeger, disse visker, disse halve zegeuner, d'r weet van hebben hoe aj' askebakken maeken mossen? Weet hebben van de glundig hiete ovend waor as ze in bakt wodden. En van de rooie varve daor ze deur him mit beschilderd wodden mossen.

Hi'j docht even nao.

'Ik wil bi'j jow blieven,' zee hi'j.

Inienend vuulde ze heur slimme schuldig. Niet omdat ze him naor et dagverblief brocht, hi'j was d'r niet slechter of as thuus. Mar et was heur onwetendhied. Vandemorgen bekreup heur et gevuulte dat heur

ienvoold misdaodig was. Waoromme kon ze zien spoor niet naokommen? Waoromme kon ze niet zien mit zien ogen? Wat was et verschrikkelike waor as hi'j niet mit leven kon?

'Ik komme je vanaovend weer ophaelen, mien lieverd,' zee ze hulpeloos.

Brieduut ston hi'j veur heur. Ze hulp him in de jasse. Veurzichtig nam ze him mit over et tuunpad. Doe ze om de auto henneleup om de sni'j van de ruten te vegen leek et as de auto volpropt zat mit een voegel die in mekeer deuken zat. Mit et onbegrip van een dier keek hi'j naor alles wat ze dee.

Ze reden et dörp uut. Naost de weg laggen de witte, doodstille laanderi'jen. Herinnerde hi'j him de schotten, de spanning, de overwinning? As hi'j thuuskwam legde hi'j de buit, mit bloed op et haor en bloed op 'e veren, in de schure. Et slaachten en plokken haandigde him ommeraek. De dieren kwammen netties bi'j heur op et aanrecht terechte. Een nederig offer. Ze hadde altied goed wild toemaeken kund en et was iewig zunde dat hi'j et al jaoren niet meer hebben wol.

Ze ree veurzichtig. D'r was weinig drokte op 'e diek, mar et zol hier en daor glad wezen kunnen.

'Kiek es, Jacques, wat mooi,' zee ze doe ze in de buurt van de meren kwammen.

Hi'j keek heur van bezieden even an.

De smalle weg was niet meer as een diek tussen de meren in.

Et waezige locht van de zunne gaf de locht en et waeter een metaolachtige glaans. In de veerte leken de dörpen gien begin en gien aende te hebben. Mooi, inderdaod ja, veur wie dit zien kon. Ze schrok even van een onverwaachs veurvallegien: een zwaarm voegels zeilde mit wilde geluden over de weg henne. Boven et waeter vleugen de dieren een aentien van mekeer of, mar ze bleven bi'j mekeer. Doe weren ze inienend weer vot. Feilloos. Vastberaoden. Ze kenden heur plak in et grote verbaand.

Hi'j was heur man. Ze kende et ritme van zien aosemhaelen. Ze reuk zien locht. Zonder op 'e kaant te kieken wus ze hoe de schaden op zien gezicht vullen. Et ellendige gevuulte was d'r weer, nog slimmer as zokrek thuus. Want ze vermoedde dat et niet allienig zien geheimzinnighied van de laeste tied was die heur butensleut asof ze iene van een aandere planeet was. Hi'j was altied een vremde veur heur west. Zels, ja juust in de naachten as hi'j heur hielemaole nam.

Mit wie hadde ze heur leven leefd?

Et leup tegen tienen. De zunne kwam d'r gril deurhenne. De meren

links en rechts begonnen as spiegels te schitteren.

D'r weren een peer winters west dat ze niet wat onder de schölk had hadde. Hier hadden ze reden. Ze was veur him uutreden, vule hadder as hi'j, veur et eerst was ze him de baos west. Midden op die vlakte, onder een locht die sni'j en storm beloofde, mit die ploeterende duvel van een kerel aachter heur an, wodde ze tot in alle uuthoeken van heur lichem een aander meenske. Ze was d'r wisse van dat ze mooi was. Zo mooi as et riet en et ies en et inkzwatte dat onder heur glaansde. Dit alles mit mekaander was volmaekt. Ze schrok niet in et minst van zien greep doe hi'j heur toch te pakken kreeg en heur zo had tuutte dat heur de lippen bastten en begonnen te bloeden.

Bi'j et begin van et volgende dörp stonnen stoplochten. Et was nog gien tied dat de meensken bosschoppen deden. Staorigan reden ze deur een lege straote mit mederniseerde winkels. Overal braande neonlocht. Ze murk dat hi'j om him henne begon te kieken: op 'e hoeke hong inderdaod et kleurige uuthangbod van de snuupwinkel.

'Wi'j' wat lekkers hebben, Jacques?'

Hi'j nikte bliede. Ze zette de auto argens daele, leup d'r ommetoe en hulp him mit uutstappen. Veur et winkelraem overlegden ze. Uuteindelik keus hi'j een ienvooldig feguurtien van sukelao. In de winkel mossen ze waachten tot de verkoopster klaor was mit et odderen van een riegel witte bonbons in de vitrine, mar doe wodden ze hiel vrundelik hulpen. Et sukelaofeguurtien wodde in een uutklapber deusien pakt en an him geven. De beide vrouwluden glimkten naor mekeer over de teunbaank henne. Mar hi'j wiefelde om vot te gaon. Hi'j leup wat omme en nam de verkoopster even appat.

'Ik bin misschien krek mit de jasse bi'j die zoerstokken langes streken,' zee hi'j. 'Ik ston d'r in elk geval slimme kot bi'j. Et is lichtkaans niet verstaandig en verkoop ze nog.'

Weeromme in de auto begon hi'j drekt te eten. Hi'j hadde d'r mar een peer happen an. Ze pakte alvast een schone buusdoek en gaf him die zo gauw as hi'j klaor was. Mit een vertrokken gezicht veegde hi'j him de hanen, de polsen en ok elke vinger nog appat of. Doe legde hi'j de hanen weer op 'e kni'jen en bleef ze mit de kin op 'e bost bekieken.

Ze keek mit him mit. De hanen laggen daor as zwaore, onbekende dingen. Doe overkwam heur wat verschrikkeliks: ze hadde et gevuulte dat ze etzelde zag as hi'j. Medelieden scheut deur heur henne, et dee krek zo zeer as lichamelike piene. Ze wol him bi'j de haand pakken, mar hi'j trok die weeromme en keek heur an, zo eupenhattig en gruwelik dat heur de aosem in de keel stoekte. Evenpies miende ze de echte benauw-

dens zien te kunnen.

'Lao'we votgaon,' fluusterde ze.

Ze sleug de auto an, schaekelde roeg en de auto scheut vot.

Et dörp gong haost zonder onderbreking over in et volgende. De smalle weg snee hier as een kattelig mes deur de maotschoppelike stanen henne: an de rechterkaant stonnen de butenhuzen in heur parken mit oolde bomen, an de linkerkaant de arbeidershusies, stief tegen mekeer an, mit tunegies d'r aachter die uutkwammen bi'j de vaort. De middenstaand zat niet vule variaosie in. 'Wasseri'je', 'Chemisch schonemaeken', 'Was-o-matiek' ston op 'e gevels. In dit dörp wodde grif een hiele protte wusken.

Veur et hotel ston een riegel auto's. An de antennes zatten witte linten en witte bloemen. Meensken, bont as voegels, leupen et bordes of.

Ze wees.

'Kiek, Jacques, een brulloft.'

Ze hoopte dat hi'j de karke die een peer honderd meter veerderop tussen de laandhuzen in ston vergeten zol.

Mar zien scharpe ogen hadden de losstaonde zieddeure al zien.

'Ik wil biechten,' zee hi'j.

Et had gien zin om d'r tegenin te gaon en te zeggen dat hi'j vandeweke al een keer in de karke west hadde. Dat hi'j de veurige weke in twie, drie aandere karken west hadde. Dat iedere geestelike in de vere omkrieten zo ondertussen op 'e hoogte wezen mos van zien geheime verhael.

De dikke laoge grint knarpte heur onder de voeten. In et pertaol was et ieskoold, mar an de aandere kaant van de zwaore dri'jdeure was et angenaem. Ie konnen vulen dat et hier goed isoleerd was. De dingen die hier gebeurden vervlochtigden niet, ie konnen ze nog roeken. En de locht vervleug ok niet.

Ze leupen deur een ziedbeuke van de karke en kwammen bi'j een deure waor zaachte geluden aachter te heuren weren. Stappen. Gerinkel van diggelgoed. Ze klopte. 'Ja?' wodde d'r reupen. De deure gong los en d'r kwam een jongkerel in een rooie trui te veurschien.

Hi'j keek de man en de vrouw vraogende an.

De man dee et heufd naor veuren toe.

'Ik moet de pastoor hebben,' zee hi'j.

'Ik bin de pastoor,' zee de aander vrundelik.

De man hul him even stille en zee doe weer: 'Ik moet de pastoor hebben.' En hi'j zee d'r bi'j: 'Ik moet biechten.'

De jongkerel keek van de beide meensken de karke in. In ien van de

ziedmuren weren een peer deuren mit ruties d'r bovenin van glas in lood.

'Waacht mar even,' zee hi'j tegen de man en hi'j gong weer vot. De deure leut hi'j een betien anstaon.

Onverwaachs vlogge was hi'j weeromme, in zien toga en witte koorhemd. Wiels hi'j de paorse stola om de hals terechte scheuf bedudede hi'j de man dat die him naokommen mos. De vrouw leup mit heur mit.

De priester dee ien van de deuren los. In de kleine donkere ruumte stonnen een stofzoeger, een staepel boeken mit rooie kaften en stokken waor sloppe flewielen poongies an vaaste zatten. De priester beug him veurover en begon alles d'r weg te haelen, de boeken die aenlik niet echt in 't pad stonnen ok. Op et laeste kwam de knielbaank vri'j. De man, die onbewegelik staon hadde te waachten, en de priester verdwenen ieder deur een deure.

Zi'j gong in een ziedbaank zitten. Et was doodstille. Ok van aachter de deuren koj' hielendal niks heuren. Heur ogen dwaelden wat deur de karke, ze keek naor de ikoon in de nis veur heur: ze zag de vertrouwde ofbeelding van de krusigde man mit de bebloede hanen en de bebloede voeten.

Wanneer was et begonnen? Misschien wel tien jaor leden. De laeste tied herinnerde ze heur dat hi'j him op 'e dag dat hi'j mit pensioen gong hiel wonder gedreugen hadde. D'r was een mooi feest veur him op touw zet. De wethoolder hadde een toespraoke hullen. Over zien grote verdiensten veur et dörp. Over dat hi'j eins onmisber was. D'r wodden ok een stokmennig toespeulings maekt op 'e laeste oorlogswinter. Zien moed. Zien geslepenhied. Dat gieniene de schoelplakken in et vene zo goed weten hadde as hi'j.

Ja, d'r was mooi spreuken. Mar Jacques hadde te dronkend west. Jacques hadde spul zocht nao ofloop. Een kammeraod die him de haand geven wol, hadde een peer gemiene schelwoorden naor et heufd slingerd kregen en was stomverbaosd votgaon. Och, disse doodgoeie man hadde niet ofdaankt wodden wild. Dat was et west.

Inienend begon vlak boven heur hiel veurzichtig de klokke te luden. Elke slag van de klokke maekte een ni'je ludere klaank los. Et geluud torende hoge boven heur uut. Een torenhoog triomfaantelik gebeier. De brulloft... Veur in de karke kwam een man in een gries pak te veurschien die de keerzen in de enorme kandelaars begon an te stikken.

De deuren naost heur klapten los. Ze dri'jde et heufd omme. Ze zag de priester die haostig votleup en heur man die veurover ston en op heur waachtte. D'r was niks veraanderd.

'Kom,' zee ze hadop fluusterende. 'Now moe'we toch echt anmaeken.'

Bi'j de uutgang dee hi'j de hanen ien veur iene in et bekken mit waeter.

Et was haost elf ure. In de auto was et behaegelik waarm. Intiem. Haost as op bedde. Disse tochies weren hielemaole niet onplezierig. Ze keek naor de bomen bi'j de dörpsweg langes. Et was een zeldzeme soort birken, die mit heur briede witte stammen wel wat weg hadden van platanen. Over een kertier zollen ze in de stad wezen.

'Zit ie lekker, Jacques?' vreug ze vrundelik.

Eerst gaf hi'j gien sjoechem, mar doe ze andachtig naost heur keek wat d'r was mompelde hi'j: 'Ik vuul me niet goed.'

'Wat is d'r dan an? Wat hej'?'

'Ik bin misselik.'

Ze schaekelde in een legere versnelling, mar an stoppen hoefd' ie hier niet te daenken.

'Blief mar rustig zitten. Et gaot zo wel weer over,' zee ze naodrokkelik.

Mar inienend begon hi'j te zochten, begon hi'j mit de hanen om him henne te zuken, op 'e taast naor de deure en de pluzige stof van heur jasse.

Doe ze een plein opree, op zuuk naor een plakkien waor as ze de auto hennezetten kon, zakte hi'j mit een zaacht gebrom op 'e kaant. De schoele hul krek even schoft en et jongvolk gaf heur gien spat ruumte.

Et lokte heur deur de drokte henne te kommen en de auto argens kwiet te wodden. Ze stapte uut en leup naor de aandere deure wiels ze docht: frisse locht, hi'j moet gewoon frisse locht hebben. Doe ze de deure losdee en ze heur naor him toe bugen wol, vul hi'j. Ze perbeerde mit de hanen zien heufd beet te pakken. Hi'j was inienend geweldige zwaor.

'Jacques! Jacques!' reup ze schrikachtig.

Hi'j lag half op 'e weg. Op 'e huken, mit de hanen nog de hieltied om zien heufd henne, keek ze om heur toe. Behalven een peer schoelejongen die wiederop stonnen toe te kieken zag ze gieniene. Heur hanen zatten klem tussen de waarmte van zien heufd en de ieskoolde straotklinkers.

D'r kwam een jongkerel op 'e fiets an. Hi'j stapte vastberaoden of, asof hi'j weten hadde waor hi'j wezen mos. Zien grote, haost kaelknipte heufd gaf heur vertrouwen. Tegere legden ze et zwaore lichem netties naost de auto.

De jongkerel dee de sjale omme weg en maekte d'r een kussentien van

veur onder et heufd. Vervolgens dee hi'j de oogleden in de hoogte en zocht om de polse. Ze keek mit grote ogen toe. Disse uterst belangrieke dingen maekten heur rustig.

'Mien man is dement,' zee ze.

De jongkerel leek even over heur woorden nao te daenken. Doe kwam hi'j overaende en keek heur stief an.

'Jow man is dood,' zee hi'j.

Et wodde een hiele drokte. Wiels ze de hieltied nog op 'e huken zat en ni'jsgierig in et zomar dooie gezicht keek, heurde ze verschillende sirene's dichterbi'j kommen. D'r wodde mit deuren sleugen. Disse kaant op! wodde d'r reupen, en: An de kaant, meensken! Een stokmennig lummels mit bontkleurde jakken an weren now toch dichterbi'j kommen en mossen an de kaant gaon veur de dreegbaore. Ze pakten him hiel veurzichtig in, mit dekens en riemen, en scheuven him doe mit et grootste gemak in de waegen.

Een pelisieman hulp heur in de bienen, en vreug heur wat persoonlike dingen, daor as ze hiel sekuur antwoord op gaf.

Wat wonder dat ze op 't laeste niet hebben wollen dat ze in heur eigen auto stapte. Wiels ze nog hielemaole gien hatzeerte vuulde. Wiels gieniene beweren kon dat heur zintugen niet warkten zoas ze warken mossen, want zie: daorginderd, veurbi'j de bocht in de weg weren de witte laanderi'jen en de witte bomen en de zunne, de ieskoolde zunne boven lange lochtigpaorse wolkenfladden.

Cees Nooteboom

Tael van beelden

Lake Tahoe, Californië, Nevada

Heur laand lag op 'e greens van Californië en Nevada, mar zi'j weren d'r al lange veurdat die greens bedocht wodde. Heur gebied wodde ofbaokend deur de Pine Nut en Virginia Ranges in et oosten, langs de westelike hellings van de Sierra Nevada in et westen. De noordelike rest van de wereld begon bi'j et Honey Lake, et zuden bi'j de Sonora Pass. Zi'j kenden die naemen niet, zi'j weren d'r eerder. In et noorden hietten zi'j van *Welmelti* (Die van et noorden). De *Pau wa lu* woonden in Carson Valley, daor now de gokkaasten staon. De geschiedenis geft de beschaeving niet altieten alle ruumte. In et zuden nuumden zi'j heur *Hung a lel ti*. Disse woorden hebben echt klonken. Allemaole tegere hietten ze Wa She Shu. Now wo'n ze *Washo* nuumd, want ze bin nog niet uutsturven. Heur woorden willen niet in oons taelsysteem dwongen wodden, ze bin niet echt te vertaelen. As et moet dan betekent *Washo* 'een persoon'. Heur laand beston uut hoge bargen mit witte kammen van ies en sni'j, uut woestijnen die overdag an de zunne toebeheurden en naachs an de koolde, uut vruchtbere valleien, uut et spiegelende waeter van et meer daor ik now veur stao, waorin ze deur heur eigen beeld henne tot op een oneindige diepte kieken konnen. Ze gongen mit de netuur omme as mit iene die ze kenden, ze hadden d'r alle geduld mit, ze pakten niks dat ze niet vanneuden hadden. Bi'j de haast gadderden ze de neuten van de pijnboom bi'j mekeer, as de winter veur de deure ston bouwden ze *galis dungal*, huzen veur de winter. Feberwaori was heur muuilikste maond, ze zeden d'r *Dey lu le* tegen. Dat klinkt as een klacht. Ik kan et alliend mar lezen, ik kan et niet zeggen zoas et moet, et is heur woord, van lange leden, van doedertieden. Een winterwoord. As et meitied wodde gongen ze ieder jaor op pad. Ze leupen bi'j de revieren langes en van hellings of om mekeer te treffen. Et meer nuumden ze Da ow a ga. Et is een alpemeer. Et was et middelpunt van heur wereld. Een heilig meer, neffens heur. As ze d'r ankwammen zegenden ze et waeter en heurzels omdat ze naor een heilig plak toe kommen weren. Ze viskten en verzaemelden plaanten. Heur leiders, de *deu bay u*, besprakken de wereld die niet groter was as de wereld daor ze in leefden. As ze weer votgongen was et asof d'r gieniene west was.

Ik spelle de verleuren naemen van heur beien, heur vissen, heur kruden, heur zaoden. Bi'j Imgi Watah vongen ze forellen die een man uut zien boot trekken konnen. Ze sleugen heur neuten fien mit grote stiender. Ze zochten de zaoden van de tiegerlelie. Ze plokten wilde mosterd en wilde rebarber. Pattie plaanten atten ze zoas ze ze vunnen, aanderen gavven ze een behaandeling zodat ze de lange winter duren konnen. Wilde zaoden wodden zeefd in wienen, schruuid mit hiete kool, tot mael wreven mit grote stienen. Neuten wodden kookt en fiensleugen. Winters maekten ze d'r sop van. Bi'j de haast trokken ze vot van et heldere waeter. Now kwam et twiede grote ogenblik van et jaor. Ze gongen naor et oosten, naor de Pine Nut Hills, om de neuten van de pijnboom bi'j mekaander te zuken. Ok die heuvels weren heilig. Zo veer as de herinnering weerommegong was dit heur laand west. De neuten hietten *tah gum*. Zo gauw as ze riepe begonnen te wodden stuurde et stamheufd een hadloper naor alle kampen, om tiedinge te doen dat de grote plechtighied, de goom sa bye, beginnen zol over zoveul daegen as de bosschopper kneupen in zien touw hadde. Heur feest duurde vier of vuuf daegen. D'r wodde een protte eten en d'r weren hadloopwedstrieden en balspullegies. Op 'e vierde dag daankten ze de Maeker van Alle Dingen. Dan wusken ze heur in een bargrevier om zien te laoten dat ze heur lichem én geest wusken hadden. De denne-appels wodden in een leeg branend vuur hullen tot ze eupenbastten. Dan wodden de pitten d'r uuthaeld en die wodden kraekt tot et binnenste te veurschien kwam, dat wodde zeefd en maeld, boekvulling veur de lange winter.
Ik kieke naor de naaldbomen om me toe. De appels hangen d'r an as dooie, hoolten klokken, gieniene zal ze plokken, gieniene zal ze luden. De *Washo* die d'r nog binnen wonen in huzen. Dit was heur laand, mar ze bin d'r niet meer. Ik kan hier zitten, naor de wiend luusteren, naor et meer kieken, heur woorden in een boek lezen, mar op et plak daor ze klonken hebben bin et woorden zonder betekenis wodden, hulzen, tekens op pepier. De *Washo* schreven gien symfonienen, gien boeken, gien wetten. De kennis die ze bi'j heur geboorte antroffen was opsleugen in spreuken tael. Ze arfden vienplakken, daanspassen, de keunst om meensken beter te maeken, overleverde geschiedenis. Ieuw in ieuw uut leefden ze tussen dezelde bargen, an etzelde waeter, mit dezelde dieren en dezelde plaanten, dezelde woorden. In een ieuw tied weren ze verjacht, verraoden, verkwaanseld, vermoord, verwodden. Waor ze wilde mosterd plokten staon kasino's waor oolde vrouwluden mit paors varfd haor an de hendels van kleurde mesienen trekken tot d'r geld uutstroomt. De woorden van de *Washo* bin ongeldig wodden. Op

'e blaekerde foto's in mien boek kan 'k naor heur kieken. Et is et begin van de ieuw. Ze hebben westerse kleren an. De gezichten bin bried, oosters. De monden die de tael praoten konnen lachen niet, ze hebben ze dichte. As et niet zo makkelik was zo'k zeggen dat ze raodeloos kieken.

Et is haast, tied om neuten en pitten bi'j mekeer te gadderen, tied om te daansen. Tegen et onveraanderlike is niks in te brengen, ok niet wat as ik d'r tegen inbrenge. Ik hebbe een hoolten hutte huurd vlakbi'j et meer. Naachs is et slimme stille, en omdat et een heldere naacht is zie 'k de kattelde bargen, bewaekers die niks meer hebben om te bewaeken. Ik kieke naor de steerns, ik zol weten willen hoe zi'j ze nuumden, de tekens, de onderlinge staand van steerns en planeten. D'r bin de hieltied nog Washo. Ze dregen heur sleetse tael mit heur mit as een onmeugelike herinnering, de woorden, de klaanken liggen vaaste op magnetische banen, levendig begreven, de jaeger ontdaon van zien jacht, de beie van zien smaek, de naeme van zien gezicht, de maeker van zien maeksel. Stemmen in een museum, stemmen die niet klinken as d'r gieniene is die op een knoppe drokt. Inienend krie'k anstried om woorden in mien eigen, zo kleine tael te zeggen, een bezwering tegen et votraeken. Ik loop butendeure, naor de steiger. Et waeter is zo stille as slepen onyx, de maone ligt d'r bovenop en gaot et waeter in naor onderen toe, een tunnel verdronken locht van de maone. Waeter, maone, vis, steiger, maone, bos, barg. Gieniene kan me heuren, as et wel zo was, gieniene zol me verstaon kunnen. Et bin mien woorden. Zolange as ik d'r bin. Mar daornao bin ze de hieltied nog van aanderen. Now maek ik ze langer. Aovenddieze. Schiengestalte. Hielal. Middernaacht. Waeterspiegel. Zi'j hadden die woorden ok. Zolange as zi'j d'r weren. Dieren wo'n bescharmd, mar wie bescharmd de woorden?

Lieve Joris

Ah, c'est l'Afrique

As d'r niet een asfaltweg deur Oussouye lopen zol, zol et een vergeten Senegalees dörp wezen. Liemen hutten, een missiepost, een gevangenis, sudderende in de hitte van de middag. Gien blussien wiend om de moggen vot te jaegen. Een wereld op himzels, daor de asfaltweg een baste in maekte. Deur die baste komt schaemelties een betien locht van de butenwereld.

De oolde manluden van de Diola-stamme die op 'e huken veur de hutten zitten, bin niet verbaosd as ik uut de *taxi-brousse* stappe. D'r blieven wel es vaeker vremde meensken een schoffien in Oussouye. Even veerder as et markplein ligt een ienvooldig hotellegien. De kaemers hebben gien deuren en raemen, een muskietenet mit fiene mazen is de ienige bescharming tegen de naacht.

Daegenlaank he'k gejammer anheurd. Vroeger, zeggen de Diola, regende et om disse tied henne in de Casamance en stonnen de riesvelden onder waeter. Now is alles zo dreuge as hoppe. De velden liggen d'r klaor veur, et ark is slepen. Alles waacht. 'Mar binnenkot gaot et regenen,' zegt de eigener van et hotel en hi'j vragt as ik de buffels op et markplein zien hebbe. 'We moe'n zes buffels hebben. Dan zal et regenen. Zes zwatte buffels.'

De manluden zitten d'r nog de hieltied as ik onder de aovend bi'j heur langes lope. Ze zitten behaegelik in et locht van de straotlanteerns en kieken naor de auto's die over de asfaltweg naor de Atlantische Oceaan rieden, et is krek as gaon ze deur een verlochte tunnel. In Resteraant du Sud, een kaele ruumte mit hoolten taofels en een Coca-Cola-kelinder an de mure dient een zwiegzeme jonge ries en vis op.

Ik gao op zuuk naor et huus van Felicien. Hi'j is schoelemeester, hi'j het vroeger mit blaanken warkt, zien naeme staot in mien buusboekien. Meer niet, mar dat is in een ofgelegen plakkien as Oussouye wel genoeg. 'Felicien?' In et locht van mien buuslanteern zie 'k een man van middelbere leeftied in een kotte broek en een t-shirt. Deur de hitte kan hi'j et in huus niet uutholen. Zien vrouw staot in de deure en waekt over de kiender die in huus op rieten matten slaopen.

'Hej' de zwatte buffels zien?' vragt hi'j, en hi'j lacht, te hadde veur de stilte om oons henne. In de veerte, waor et nog duusterder is, roffelen

tamtams. Zo gaot et elke aovend sund Toje... 'Meensken kommen uut de vere omkrieten om naor heur te luusteren,' zegt Felicien zochtende, 'elk diel van et dörp moet een buffel slaachten, zegt ze, dan zal et regenen gaon.' De meensken uut et dörp hebben tot now toe vuuf buffels kocht. Et zuken naor de zesde wo'n ze toereloers van; d'r bin niet zovule zwatte buffels in de streek en binnen twie daegen moet et offerfeest hullen wodden.

D'r is me verteld da'k Felicien alles vraogen mag, hi'j zal mien gids wezen. Mar now bin 'k d'r zuver een betien mit an. In de bos an de raand van Oussouye woont een Diola-keuning daor a'k graeg es mit in de kunde kommen willen zol. Kan hi'j me daorbi'j helpen? En Toje, is zi'j de vrouw die beweert dat ze de ni'je keuninginne is? Dan wil ik ok mit heur praoten. Bi'j mien laeste vraoge maekt Felicien een ofwerend gebaor mit de hanen. 'De keuning het een hofholing, die kan bemiddelen aj' naor him toe willen. Mar Toje, nee, nee, die wil niet mit blaanken in de kunde kommen!' Dan zegt hi'j niks meer en in de stilte wodt et geluud van et roffelen opni'j hadder. '*Ah, c'est l'Afrique*,' zegt hi'j, hi'j praot now zachieser as zokrek, '*l'Afrique des tamtams, l'Afrique des fétiches, l'Afrique des mystères*.' Ik bin d'r bliede van dat et duuster oonze gezichten en mien schaemte verbargt.

Morgens valen spatters locht van de zunne deur et blad van de mangobomen, een spullegien van locht en schaad, onder de bomen lopen kleurrieke meensken in de richting van de asfaltweg. Vrouwluden mit koemen op et heufd, kiender die vernuftige maeksels mittrekken over et bulterige pad: auto's van iezerdraod mit limoenen as vielties.

Op et dörpsplein onder de kepokbomen hebben de manluden die de gevangenis bewaeken souvenirs uutstald. Sombere beelden van ebbehoolt staon as soldaoten in et gelid. Wark van de gevangenen. Van de opbrengst kopen ze sigeretten en thee.

De kiender van Oussouye doen krek zoas zi'j. In een rieten hutte an de weg verkopen zi'j heur speulgoed: kleine hoolten radio's en tillevisies, ze hebben ze percies naomaekt; moters mit *Paris-Dakar* op 'e ziedkaante; kleine boties mit de naeme *African Queen* d'r op.

Veerderop zit de fietsemaeker van Oussouye. Hi'j het een bottien an een boom spiekerd: *Vélos à louer*. Hi'j het drie fietsen die hi'j an veurbi'jgangers verhuurt. Onder de boom rippereert hi'j de fietsen van de meensken uut et dörp, et legt him gien wiendeier want zels de pelisies rieden hier in dit vlakke laand op 'e fiets.

In et winkeltien an de aandere kaant van de weg is van alles te kriegen,

van batteri'jen tot Coca-Cola. In de donkere koele ruumte zit de verkoper de hiele dag de straote uut te kieken. Zochtende komt hi'j in de bienen as een klaant him lastig valen komt. Hi'j verkocht sukerklonties, twaelf toegelieke, en snidt botter in oneindig kleine stokkies die hi'j in kraantepepier verpakt.

De deure van et huus van Felicien zit op slot. Zien buurman wist naor de velden an de raand van et dörp. Mit de schoelevekaansie is Felicien daor meerstal te vienen. Ik zie him van verens al, een klein feguurtien in een laandschop mit palmbomen d'r ommehenne. Hi'j lopt een betien veurover mit een metaolen busse op 'e rogge. Over et veld hangt een witte wolke laandbouwvergif. Hi'j veegt him et zwiet van et veurheufd. 'Sprinkhaenen. A'k ze now niet doodmaeke, eten ze alles op.'

Vannaacht is d'r een varken ontkommen. Zes gevangenen bin de velden instuurd om et te pakken zien te kriegen. In de veerte kommen ze te veurschien, rappe mannegies die lachen en tekeer gaon as in een klucht. Laeter lopen ze bi'j et huus van Felicien langes, onder begeleiding van een bewaeker op 'e fiets. Ze trekken et raozende varken mit an een touw.

Die morgen is de zesde zwatte buffel kocht. Felicien het ok mitbetaeld. 'Veur die centen moe'k een weke warken,' zegt hi'j somber. Hi'j kon d'r niet onderuut, want de buffel van zien pat van 't dörp zal tegenover zien huus offerd wodden en zien breur is de *féticheur* die toezicht holen zal op et rituele slaachten.

Hi'j veegt him de stoffige hanen of an de kotte broek. 'Ie wollen toch in de kunde kommen mit de keuning? Vandemiddag zuwwe et perberen.'

De keunings van de Diola heuren bi'j een wereld die hadnekkig staandhoolt in et schaad van de asfaltweg. Zo gauw as de dörpsooldsten mit heur stok een ni'je keuning anwiezen moet die him ofzunderen in de heilige bos buten Oussouye. Daor leeft hi'j een leven vol gebrek. Allienig overdag mag hi'j veur 't locht kommen, en nooit mag hi'j een revieroftakking overkommen, zodat hi'j beparkt is in zien doen en laoten. In de heilige bos krigt hi'j de dörpsooldsten op vesite, lost ruzies op en waekt over de dörpstradities.

Vroeger, doe de Fraansen et in disse streek veur 't zeggen hadden, weren de keunings de tegenstaanders waor ze et meerste benauwd veur weren. De jonge keuninginne Alinsitowe leidde een waore volksopstaand tegen de Fraansen, heur lichem was as et waore een schild tegen de komst van vremd volk. Sund zi'j veurgoed votjacht wodde, vulen de meensken die aachterbleven heur niet meer bescharmd.

Felicien heurde et verhael over Alinsitowe van zien heit. Mit ontzag en benauwdens nam hi'j et as kiend in him op. Alinsitowe, zi'j was stark, zegt hi'j: as zi'j de kuierstok in de locht stak, begon et votdaolik te regenen. Ik stao verbaosd. Is dit dezelde man die gister lachte om de meensken die aachter keuninginne Toje anlopen? Hi'j is lid van een laandbouwverieninge in de stad; daor het hi'j laandbouwvergif kocht om de sprinkhaeneplaoge te bestrieden. Hi'j wet dat de woestijn in disse streek de hieltied meer terrein wint. Mar de verhaelen van zien veuroolden dust hi'j niet in twiefel te trekken. Asof de benauwdens die hi'j as kiend vuulde, nog altied diepe in him zit.

As ik die middag bi'j him kom, staon de ogen him rood in 't heufd. In huus, op een wiebelige hoolten taofel, staot een koeme mit palmwien. 'We moe'n eerst drinken,' zegt hi'j risseluut en hi'j geft me een hoolten slief. De keuning kan gien Fraans praoten, dat daoromme zal hi'j him de vraogen stellen. Wat wi'k weten? 'Een protte dingen maj' him niet vraogen, die bin taboe,' waorschouwt hi'j. 'Vraog him veural niet naor zien vrouw en kiender, of naor de geheimen van de heilige bos.'

De oolde manluden langs de asfaltweg kieken oons zonder gedaachten an awwe bi'j heur langes lopen, ze bin d'r al an wend dat ik in et dörp bin. Naost Felicien, hielendal opslorpt deur oonze missie, zie ik heur inienend mit aandere ogen: ze gaon niet op in de ni'je wereld, mar staon bi'j de weg langes as bewaekers van de oolde Diola-wereld die aachter heur ligt. 'Waor praoten ze de hiele dag toch over?' vraog ik. Felicien lacht geheimzinnig: 'Wie zal et zeggen? *Ils font le tour de l'horizon.*'

Ik hadde docht dawwe een lange, muuizeme tocht maeken mossen, mar al nao een peer menuten blift Felicien staon. Veur een liemen hutte zit een vrouw die een doek om de lenden bunnen het. De bosten hangen leeg en slop naor beneden. 'De vrouw van de keuning,' fluustert Felicien. Ze lopt veur oons uut op 'e bos an en gebaort dawwe waachten moeten.

Even laeter staon we op een eupen plak, mit riet d'r ommehenne. Hi'j komt uut een glop in et riet te veurschien, een maegere man in een rooie jurk, mit een rooie musse op et heufd en een rieten stokkien in de haand: de keuning. Hi'j het meer van een elfien. Zonder uutdrokking op et gezicht kikt hi'j oons an. As hi'j praot, ziej' de lippen mar kwaolik bewegen, hi'j lacht niet, in zien ogen is gien emotie te zien. Hi'j staot daor asof hi'j niet van himzels is, mar van aanderen.

Een keuning mag niet zitten as d'r vremden bi'j binnen, dat daoromme blieven we staon. Wat dan komt is kwaolik een gesprek te nu-

men en zo het Felicien et waorschienlik ok bedoeld: ik mag de keuning zien, meer niet. Hi'j vertaelt mien vraogen mit verontschuldigende gebaoren. Et antwoord moet d'r vaeke al in besleuten liggen, want de keuning nikt alliend mar. Mien vraoge naor de rolle van een traditionele keuning in disse veraanderende tieden speult Felicien weeromme deur te zeggen: *'Ça le dépasse.' Dat gaot him boven de pette.* Iénkeer heur ik de keuning *'pagaille,'* rotzooi, zeggen, een aandere keer *'ah bon.'* Et bin woorden die opflikkeren in et ondeurdringbere duuster.

As ik vraoge as hi'j bliede is mit zien keuningschop, schuddekopt de keuning treurig. 'Nee, et is een vreselik lot,' vertaelt Felicien, 'mar wie nee zegt tegen et keuningschop, gaot nao drie daegen dood, en wat zol et dörp wezen zonder keuning? Iederiene zol zien gang mar gaon.'

'We meugen him niet langer vermuuien,' beslist Felicien even laeter. De keuning geft zien vrouw een teken. Dan lopt hi'j weeromme naor de ienzemhied van et woold.

Op 'e weerommereize vertelt Felicien dat een man in een naoburig dörp lessend in zeuven haosten naor et butenlaand vlochtte doe hi'j heurde dat hi'j keuning wodden mos. Hi'j was benauwd dat de dörpsooldsten op een naacht zien huus insloepen zollen, dat ze him antikken zollen mit heur rieten stok, en dat nee zeggen d'r dan niet meer bi'j wezen zol.

Een grote mennigte volk is bi'j mekeer kommen onder de kepokboom tegenover et huus van Felicien. Ze bereiden de komst van keuninginne Toje veur, die morgen deur et dörp gaon zal om bi'j et rituele slaachten te wezen. De jongkerels van Oussouye hebben heur opdost as soldaoten, mit speren, messen en stokken. Heur gezichten bin wit beschilderd. Iene van heur het gloeilaampen op 'e rogge, een aander het twie 45-toereplaeten op 'e boveraarms bunnen. Spul uut de kiosk an de asfaltweg, of nog wieder vot, uut de stad.

Tamtams roffelen en de jongen beginnen om de boom henne te daansen, et gaot de hieltied vlogger. Bellegies, medallies en amuletten flikkeren op, et wodt donker. Uut die warvelende mennigte springen bekende gezichten naor veuren toe: de zeune van de hoteleigener, de jongen die overdag zonder doel over de asfaltweg slinteren. Ze zwieten over de hiele huud. De lianen die ze strak om heur aarms en bienen vlochten hebben, snieden in de huud en maeken een waeterig bloedspoor. Mar et liekt as ze d'r gien arg in hebben, heur voeten stampen an ien stok deur. An de gezichten is te zien dat ze wisse van heurzels binnen. Et is krek asof ze wat aachternao zitten wat ik niet zien kan.

Felicien is zuver wat verlegen wodden deur mien vraoge. Een Diola wist vremd volk nooit de deure,' zegt hi'j. Mar as keuninginne Toje mit heur gevolg bi'j him deur de straote komt, moet ik uut de buurt blieven: zi'j wil niet oge in oge staon mit een blaanke. Zi'j zegt dat wat ze dot dat ze dat dot uut naeme van keuninginne Alinsitowe; de blaanken die Alinsitowe ontvoerden, zollen heur ok te nao kommen willen.

Ze verwiet de Diola dat ze Alinsitowe verraoden hebben. Ze kopen ries die argens aanders wegkomt, koken in keuperen ketels en eten, krek as de blaanken, mit mes en vörke. Doe de asfaltweg anlegd wodde, keken ze toe zonder wat te doen. Now rieden de blaanken d'r langes en kieken, zonder dat d'r een gevuul van schaemte in heur opkomt, naor et dörp. As de Diola willen dat et regenen gaot, zullen ze zes daegen laank op 'e oolderwetse meniere eten moeten.

Felicien vertelt et mit ofkeer in de stemme. 'Weeromme naor de tied van vroeger,' zegt hi'j schamperties, 'asof dat nog kan!' Dan zit hi'j weer een schoffien in himzels te prakkeseren. 'Ik bin niet benauwd veur heur, mar wat zollen de buren zeggen as ze jow hier zien?'

Eremorgens staot Felicien op me te waachten op et binnenpleintien van et hotel. Hi'j het him bedocht. 'Kom mar mit, de veurbereidings maj' in ieder geval zien.'

An de kepokboom tegenover zien huus is een grote zwatte buffel vaastebunnen. Felicien wist naor et ofdakkien aachter de boom: bonkeboel van ritueel slaachte buffels, geiten en varkens ligt d'r op een hopien. Veerderop zitten oolde manluden op baankies drok te praoten. Ze lopen bi'jtieden naor et huus van Felicien. Daor staot een tonne mit palmwien waor as ze uut drinken. Ik zie now eerst dat Felicien ok niet nochteren meer is.

Overal liggen staepelties hoolt veur et vuur waor as aansen op kookt wodden zal. Op gas koken het Toje verbeuden. Oolde vrouwluden mit versleten doeken om de lenden kommen mit potten ries, bonen en aepeneuten anzetten. Aanderen slepen mit zwatte eerden koemen omme. Ze bin niet meer wend om op disse meniere te koken. Ze bewegen heur traoge, wiezen mekeer an wat ze doen moeten en ginnegappen as d'r wat mis gaot - et is krek as ze een tenielstok speulen wat ze hiel lange leden ooit al es opvoerd hebben. Marie, de vrouw van Felicien, zit naost me in de deure. 'Et vaalt om de mieter niet toe om in een eerden pot te koken,' zegt ze, 'ik zol et niet kunnen. En as zoe'n pot vaalt, brekt hi'j.'

Vlakbi'j et ofdakkien mit de bonkeboel stikt een lange man een

schoppe in de grond en begint te greven. Et is de breur van Felicien, de *féticheur*. Over de blote bost het hi'j allegeer kleurde kralen hangen. Boven de koele zal de buffel de kop ofhakt wodden.

De oolde manluden op heur baankies, de vrouwluden bi'j de kookpotten, de breur van Felicien bi'j de koele, iederiene het een rolle in et ritueel, zels Marie die ries tot mael stampt. Allienig Felicien lopt onrustig henne-en-weer, asof hi'j mar niet beslissen kan wat hi'j doen moet. Bi'jtieden gaot hi'j in huus en drinkt mit gruusaordige slokken van de palmwien. Awwe mekeer even ankieken, lacht hi'j schaopachtig.

Et doffe geluud van tamtams komt dichterbi'j. D'r ontstaot bedrievighied onder de kepokboom: keuninginne Toje komt d'r an. Felicien lopt op me of: 'Gauw, in huus!' Hi'j is zenewaachtig en zwieterig. 'Ik moet je opsluten, d'r zit niks aanders op, want as de manluden in huus kommen om wien te drinken, zullen ze je zien.' Knassende gaot de deure van golfplaeten dichte. Deur een gat komt mar een hiel klein betien locht.

In et duuster om me henne, wo'n de geluden hadder en hadder. Ik heur meensken drok praoten. Zonder da'k d'r eins arg in hebbe gao 'k naor et gat in de deure. Deur et gat kan 'k zien wat d'r op 'e weg gebeurt, et is as kiek ik deur een teleskoop. De meensken die veur keuninginne Toje uutlopen, gaon op een klutien onder de kepokboom staon, ze hebben bloemen en kralen om de hals hangen. Geroep en geraos bedudet dat Toje d'r ankomt. Ik zie een zwink van heur: ze het een kraanze van bloemen op et heufd. Dan verdwient ze in de mennigte volk.

Iederiene kikt now naor de koele, die ik krek niet zien kan. De mennigte beweegt ritmisch henne-en-weer. Op 'e zaandweg staot et gevolg van keuninginne Toje: jonge maegies mit blauwe kleren an, ze hebben kleurde nuunders in et haor vlochten. Ze daansen en zingen. Et is krek a'k naor een film kieke, mar de locht van zwiet en zoerige palmwien roek ik wel. Soms botst d'r iene tegen de deure op, of gaot d'r iene me krek in et zicht staon.

Now komt d'r weer gang in de mennigte volk. Ik schrikke. D'r rammelt iene an de deure. Et is Marie. Ze dri'jt de sleutel omme. 'Et is gebeurd.' In de veerte zie ik de dooie buffel op een bedde van palmblaeden liggen. Vier manluden snieden him an stokken. Felicien lopt op oons of. Hi'j het schaefplakken op 'e bienen. Hi'j gnist: 'Mien breur kon et biest niet allienig in bedwang holen. Ik mos him helpen. Ik hebbe de kop van de buffel stevig tussen de bienen hullen.'

De manluden hangen grote hiempen vleis in de kepokboom. Een pat moe'n ze ofstaon an de keuninginne. De kommende zes daegen zullen

ze onder de kepokboom eten. As de buffel op is, moe'n ze witte kiepen slaachten.

Ik lope naor de asfaltweg. Morgen wi'k veerder reizen. De oolde manluden op et markplein kieken bedaenkelik. 'De weg naor Youtou is min,' zegt iene, 'as et vannaacht regent is et ondoenlik om daor te kommen.' Ik lache. 'Waoromme zol et regenen?' De man kikt me verbaosd an. 'Wi'j hebben vandaege zes buffels slaacht om et regenen te laoten. Wat heb ie daon zodat et *niet* regenen gaon zal?' Zien kammeraoden beginnen ommeraek te lachen.

As et eten klaor is gaot alleman onder de kepokboom in zien pat van et dörp zitten. Ik wil naor de koele toe lopen waor et bloed van de buffel indrupt is, mar Felicien hoolt me tegen. 'Daor niet kommen. Mien breur zol lelk wodden.' We zitten op 'e huken om de kalebassen mit ries en vleis henne. We eten mit de hanen zoas keuninginne Toje zegd het dat et moet. Et is krek as de ries even an de panne zeten het, et smaekt hiel aanders as de ries die 'k de laeste daegen eten hebbe. De tomatepuree die de Diola aanders in de saus doen, is d'r now niet bi'j. Keuninginne Toje het zegd dat d'r gien spul bruukt wodden mag wat argens aanders wegkomt.

As we zitten te eten, zet de locht an. Et wodt benauwd onder de kepokboom, et is krek as de hitte daor bi'j mekaander past wodt. Tot now an toe het et wiendstille west in Oussouye, mar now lat de wiend de blaeden van de bomen risselen en et vuur opflikkeren. Et geroffel in de veerte is niet meer ofkomstig van de tamtams: et is een rommelschore die opzetten komt. Dan valen de eerste dikke druppen naor beneden. Ik kieke waor Felicien is. Hi'j zit veurover beugen over de ries. Zien breur komt overaende en maekt gebaoren mit de hanen, asof hi'j et nog hadder regenen laoten wil. Een vrouw pakt een haandvol ries uut een kalebas en stri'jt him dat over et heufd. Hoe wilder as de *féticheur* begint te daansen, des te hadder as et begint te regenen, et is krek asof hi'j bepaolt hoe hadde as et regenen moet. Now kraekt de locht los. Vurige slangen flitsen naor beneden.

Marie trekt me an de aarm. Om oons henne stoeven de meensken alle kaanten op. We stikken de zaandweg over. Vanuut de deure zien we hoe de regen de straoten veraandert in een modderpoele. Ik kiek Marie an: 'Ie zollen haost zeggen dat keuninginne Toje...' Ze haelt de schoolders op: 'Herinner ie je nog dat et de veurige weke volle maone was? Een weke laeter begint et meerstal te regenen.'

De vrouwluden die heur huzen invlocht binnen, kommen weer buten-

deure mit iezeren rattels in de haand. Kiender strupen de kleren uut en daansen naekend in de poelen. Felicien kan de verleiding niet weerstaon, hi'j trekt et hemd ok uut. In zien rooie kotte broek maekt hi'j een daanspassien veur de deure.

Zien breur brengt potten mit eten in veilighied onder de kepokboom. Hi'j ropt om hulpe: de regen stroomt in de koele mit buffelbloed, et bloed mag niet te dunne wodden, aanders raekt et zien kracht kwiet. Even liekt et d'r op as Felicien niet wet wat hi'j doen moet, dan draeft hi'j de straote over, pakt een schoppe, en begint uut alle macht een geule te greven, daor as et waeter in votstromen kan. Hi'j greeft en greeft, alle beslutelooshied van de laeste daegen is in ienkeer vot. Al gauw kan 'k niks aanders meer van him onderscheiden as wat waezigs, waeterig en rood: zien kotte broek. Tussen oons in hangt een gedien van regen.

S. Carmiggelt

Plattelaander

Op 'e Zeediek ston morgens een man van een jaor of vuuftig op et broggien en keek in et waeter.

'Daor gáót weer een dooie hond,' zee hi'j. 'Die drieven hier een protte. Vieze stad. Een móóie stad, heur. Mar vies. Mooi en vies.' Hi'j keek weer in de grachte en begon zachies te sjaantelen: 'Mooi en vies, mooi en vies, mooi en vies, pomperdepom...' Hi'j hul inienend op te zingen en keek mi'j an. De ogen stonnen him mu in et heufd. 'Ik geleuve zuver al da'k een betien boven mien theewaeter bin,' zee hi'j bezorgd. Hi'j dee de donkere jasse los en keek op een gelozie dat hi'j arfd hadde. 'Elf ure,' zee hi'j zachies veur him henne. 'Dat is op 'e tied. Aekelig op 'e tied. Ik hebbe de hiele dag nog veur me. Mar op disse meniere wodt et niks.'

Hi'j begon weer te zingen, mar hi'j was d'r mit de kop niet echt bi'j.

'Daor drééf d'r weer iene,' reup hi'j inienend. 'O nee, 't was een metras. Die mieteren ze hier ok een protte in et waeter. Metrassen. Vies. Een smerige stad. Aenlik he'k al weer dust, mar ik doe nog even geduld. Kalmpies an. Niet te gek uut aende zetten. Want ik moet vanaovend nog rieden. Naor Lochem. Ik wóón in Lochem, zie. Ik bin hier vandaege veur de beurs, now ja, ik lope eins mar zoe'n betien omme te rommelen. Ie kun hier een protte ommerommelen, heur. Een mooie stad, mar ie moe'n uutkieken. Mooi, mar ie moe'n uutkieken. En een protte vrouwluden in de kefé's. Zokrek nog, doe zatten d'r twieje naost me. Now, daor he'k gien nocht an - an twíéje. Die kuj' niet in toom holen. En doe zeden ze zokrek: "Maggen we een likeurtien van je?" Dat ik vreug an die vent: "Wat kost me dat?" Een gulden. Et kostte me een gulden. Doe vreug ik: "Hej' niks van twie kwatties?" Mar dat had hi'j niet. Now, ik zee mar: "Dan moe'k eerst even perberen om honderd gulden klein te kriegen." En ikke d'r vandeur. Ie moe'n uutkieken, twíé vrouwluden...'

Hi'j taastte in de binderbuse en haelde een pottefulie veur 't locht.

'Ik heb him nog,' zee hi'j en hi'j burg him weer op.

'Een pilsien...' zee hi'j doe. 'A'k es een pilsien perbeerde? Wat donkt jow daorvan, mien jonge?'

'Jow moe'n eerst wat eten,' zee ik. 'Dat is een goeie ondergrond.'

'Daor heb ik gien zin an,' zee hi'j zo wat miemerende weg, et was

krek as was hi'j veer vot mit zien gedaachten. 'Ik wil gien eten hebben. Ik hebbe allienig mar dust, begriep ie wel? Ik heb al een hering perbeerd. Dat lokte krék. En een lekkere zoere appel zol misschien... Mar waor hael ik zomar inienend een zoere appel weg?'

Ik wus et ok niet. Een hiel schoft bleven we zonder wat te zeggen bi'j de brogge staon en keken in et blauwzwatte waeter. Mar d'r dreef niks van belang langes.

'Ze bin hier aanders niet zo beroerd,' zee hi'j weer. 'De veurige weke zo'k weeromme naor Lochem toe rieden, staot me daor inienend de verkeerspelisie op 'e diek. Stop, stop... Die iene kerel komt drekt bi'j me in de auto en zegt: "Now meneer, d'r hangt hier een lekkere locht." Ik zegge: "Och ja..." Meer zee ik niet. Ie hebben wel meensken die dan een protte zeggen, mar dat is stom, ze bin je toch de baos. Now, mien pepieren weren in odder. Doe zee hi'j: "Gao mar gauw naor Lochem." Now dat is toch geschikt? Ik hebbe et wel aanders mitmaekt. Ik komme een protte in een bepaold plak en daor laoten ze je over zoe'n witte strepe lopen. Now mi'j hébben ze daor niet mit. Daor bin ik altied wel toe in staot. Dat heb ik al zó vaeke daon. Mar die bloedproef, daor is et uutkieken mit. Eerst wus ik nog niet daj' zoks weigeren konnen. Now wel. Ik zegge mitien: "Nee meneer, ik laot me niet an de huud zitten." Mar eerst wus ik dat nog niet en et gong goed mis, heur. Et wodde een hiel perces. Et het ok in de kraanten staon. "Dronkend aachter et stuur." Mit mien veurletters d'r bi'j. Ja mien jonge, zo gaot je goeie naeme over de streek.'

Hi'j vuulde nog es as zien pottefulie d'r nog zat en zee: 'Die bin 'k ok wel es kwiet west. Een gemiene stad heur. Dan bi'j' toch mooi klaor, zonder een cent om hanen. Ik kon zó weeromme naor Lochem, morgens om half twaelf.' Hi'j keek op et gelozie.

'Achttien menuten over elven,' zee hi'j weer zo wat miemerende weg. 'A'k d'r now es rustig ientien nam? Niet in ienkeer aachterover slaon, vanzels. Kleine slokkies. Netties drinken. Niet veur de dust, mar veur de smaek. Dat is et, hen? Ik moet vandaege mooi, fesoenlik an uut aende zetten, dan rie ik vanaovend keersrecht op huus an.'

Hi'j keek mi'j evenpies ofwezig an.

'De vrouw leit dan altied al op bedde,' zee hi'j mit een waarme klaank in de stemme. 'A'k d'r inkomme wodt ze half en half wakker. Bin ie dat? Ja. Wat bi'j' laete. Ja, ik mos nog uut eten mit een peer meensken van de zaeke. Bi'j' mu? Ja. Gao mar gauw slaopen...'

Hi'j lachte even. Doe leup hi'j naor de aandere kaant van de straote en stapte een kefé in.

Vonne van der Meer

Benauwdhied veur de achtbaene

Doe ik 'Casa Fantasia' ingong rinkelde d'r een bellegien. Ik hebbe daor een hekel an. Et is krek as wil iene je wat opleggen, asof een lakei mit een staf op een parketvloer bonkt en mit een galmende stemme je naeme ropt. Mar ik kan niet zomar weer votgaon, ok al zo'k mit ien oogopslag zien dat hier niks veur mi'j te haelen is. Allienig al om mar netties over te kommen zo'k mit de hanen bi'j de rekken langes gaon en uutduden wat a'k zuke.

As ik ien ding op dit mement niet wol, dan was et om te zeggen waor a'k veur kwam. Et liefste sloepte ik onzichtber mar wat omme. Ik kreeg uutstel. D'r was mar iene verkoopster en die hulp een aandere klaant. De beide vrouwluden leuten heur gien ogenblik ofleiden ok al scharrelde ik d'r wat omme. Ze praotten fluusterende mit mekeer en hullen daor, ok niet veur een schoffien, niet mit op. Ze keken amper op van de deuzen mit vloeipepier op 'e teunbaank. Ze gedreugen heur percies zoa'k hoopt hadde: asof ik d'r niet was.

Op et fluusteren en et risselen van et vloeipepier nao was et hielendal stille in Casa Fantasia. Mien eigen stappen heurde ik ok niet, doe ik van de deure naor een rek in et midden van de winkel leup. Et geluud wodde smoord deur dikke, zaandkleurige vloerbedekking, die paste bi'j de pastelachtige kleuren van et hoolt en de gedienen, en et zaachte locht van de laampen. In de spiegels - et was krek as zat d'r een dun laogien sjerp op - leek ik smalder, jonger, veerder vot. Et maekte da'k minder veuleisend naor mezels keek, as naor een foto van twintig jaor leden.

Ik dri'jde et rek in de ronte. Ik hadde zuver de kriebels wat in 't lief en toegeliekertied wa'k een betien benauwd, krek as vroeger in de zweef. Dit kon zo niet altied deurgaon, want et spoekhuus waachtte op me, en de achtbaene.

Vanuut de ooghoeken zag ik him zitten. In een hoger legen ruumte, aachter een balustrade, zat dat waor ik, al die keren da'k me inbeelde hoe et hier in de winkel wezen zol, nooit rekenschop mit hullen hadde. Een man.

Et chroom van et rek wodde nat van mien haand. Laot et een vertegenwoordiger wezen, of de verloofde van de verkoopster. Wie hi'j ok is,

laot him genoeg meenskekennis hebben om te blieven waor hi'j is!

Ik keek as de aandere klaant al wat uutkeuzen hadde. As zi'j now mar vlogge betaelde, dan kon de verkoopster mi'j helpen gaon. Mar d'r wodde krek een ni'je staepel deuzen op 'e teunbaank zet.

Ik dri'jde et rek nog es in de ronte. Et was now van belang om kalm te blieven. Niet de andacht trekken. De indrok geven een klaant te wezen die geduld zat het. En veural zien kaant niet opkieken. Evenpies kieken, al was et mar een tel, kon veur him et sein wezen om in de bienen, et trappien daele, en op me toe te kommen.

En wat dan nog? Dat die man hier ommeleup en Casa Fantasia de hieltied nog niet om de klinke gaon was, was toch et beste bewies. Honderden vrouwluden hadden heur deur him helpen laoten.

Perbeer, hul ik mezels veur, him niet as man te zien. Et is zien wark, hi'j daenkt d'r veerder niet bi'j nao, hi'j vuult niks. Hi'j komt daegs tientallen keren et trappien daele. Hi'j zicht jow hielemaole niet as vrouw. Beschouw him as een dokter. As een dokter zegt 'Trek de kleren mar uut mevrouw,' dan... Mar dan krie'k ok een kleur, tegen beter weten in en waorschienlik as laeste op disse wereld.

Wat a'k hebben wol, vreug de man die ik niet ankeek. Hi'j hadde een glimmende paorse boezeroen an, mit meer knopen los as dichte, hi'j hadde een protte haor op 'e bost en een goolden kettentien omme. Hoger duste ik niet te kieken.

'Ik kieke allienig mar wat om me henne,' zee ik. Ik griste wat van et rek, dee asof ik et bekeek, en hong et weer terogge. Mar de man gong niet vot; hi'j legde de haand naost die van mi'j op et rek. Ik zag dat hi'j een zegelring omme hadde.

'Zuken jow wat biezunders?'

Kon ik him mar recht in de ogen kieken en et vertellen. Gong et mar om wat alledaegs, een boek waor de titel me van ontscheuten was, of een angelgarre.

'Een hemd,' zee ik doe hi'j et me nog een keer vreug. Et klonk degelik, zo degelik as jeger, mar hi'j leut him niet beduvelen. Van jeger hoeft een meenske gien kleur te kriegen.

'Zokszowat?' Hi'j pakte een vodderig, zwat hempien van et rek, een spinneweb, van groffe synthetische kaant. Et zol slimmer schoeren as de meerst stoppelige wange, en om et hielemaole of te maeken bongelde an ien van de schoolderbaanties een gooldkleurig sleuteltien. 'Te kot,' zee ik. Ik was d'r wisse van alles of te keuren wat hi'j me zien laoten zol, al was et ok et hemd da'k graeg hebben wol. Ik leup liever

dwas deur de etelagerute henne naor buten toe as dat hi'j me naokieken zol as ik een paskaemer ingong.

Dat hi'j deur et gedien henne vraogen zol as de maote goed was. Mit de haand deur een spleet in et gedien kommen zol om et hemd an te pakken. Dat hi'j et geld d'r veur van mi'j anpakken zol, mit de vingertoppies bi'j et weerommegeven van et wisselgeld de binderkaant van mien haand anraeken zol. Dat hi'j me op et laeste et pakkien anrekken zol en zeggen zol van 'Een protte plezier d'r mit.' - Gien daenken an.

'Langeren verkoop ik niet.' D'r klonk wat van ofkeuring in zien stemme deur: kom op, een betien vlotter. 'Ze bin allegeer zo kot en ik verkope ze van wel vier verschillende fabrikaanten. Of bedoelen jow misschien een babydoll?'

Veurda'k nee zeggen kon, dee hi'j al een greep naor een deuze: 'Vandemorgen he'k d'r nog iene verkocht, ok an een vrouw die krek as jow op zuuk was naor een wat langer soort hempien.' Hi'j legde een zwatte babydoll, een soortement laampekappe op 'e teunbaank, streek zuver een betien mit genoegen mit de rogge van de haand bi'j de stroken langes, en leut me de strikken zien die et veur- en aachterpaand bi'j mekeer of aj' dat wollen simsalabim niet langer bi'j mekeer hullen. Hi'j keek me vraogende an.

Nee, de ontwarper van dit ding hadde mi'j niet op et oge, mar een jonge wedevrouw die bliede was dat ze heur man krek begreuven hadde. 'Et is niet wa'k bedoele.'

Doe 'k weer butendeure ston overweug ik om et plan mar overgaon te laoten. Was d'r íen argement te bedaenken om me dit nog es an te doen? Waoromme gong ik niet naor huus?

Mar ik kon et niet van me ofzetten. Ik wol et, al hiel lange, en ik wus ok sekuur waoromme. Zoa'k d'r uutzag - et blote kiepevel, de witte huud op et witte bedde en altied, zoemer of winter, moggebieten - dat ston me tegen. Wat iene ok dee of zee, ik geleufde niet dat d'r iene was die nog gek op me wodden kon. Ik docht bi'j ieder vlaikerig woord: 'Dit gaot niet over mi'j.' Iedere keer as hi'j me anraekte docht ik: 'Dit is bedrog.' As hi'j de ogen dichte dee docht ik dat hi'j et dee om in zien gedaachten een aander vrommes zien te kunnen.

De vrouw die et hemd an hadde, et zwatte zieden hemd, zat niet ingewikkeld in mekaander. As die vrouw een achtbaene zag, bleef ze niet een aende veerderop staon te kieken, ze hoefde niet urenlaank bepraot te wodden. Ze stapte d'r mitien in. Zonder dat et heur muuite kostte vergat ze et bedde, de kaemer, et huus. Ze wol d'r hielemaole in op-

gaon. Ze wol feguren in de locht maeken as lussen, mit zoe'n vaort henne-en-weer slingerd wodden, dat ze zo klein as een stippien wodde.

Ik droomde van et hemd zoas een tenielspeulder van een ding dat hi'j op et teniel neudig hadde. Een kuierstok bi'jveurbeeld, van zwat ebbehoolt mit een zulveren knoppe in de vorm van de kop van een olifaant. As hi'j die niet vint zal hi'j zien rolle niet speulen kunnen.

Ik kon et niet van me ofzetten, et niet votdoen, zoaj' soms wel antekenings verscheuren daor aj' je al te slim veur schaemen. De snippers zollen toch weer íene bladziede wodden die 'k naachs veur me zien zal.

De ofdieling mit onderkleren van et werenhuus was in de uterste hoeke van de bovenste verdieping. Een foeke. Aj' hier ommeleupen wodd' ie niet votjacht deur veurbi'jgangers die naor je keken en onderwegens weren naor een aandere ofdieling, mar ie konnen ok niet doen as waj' zels zoe'n veurbi'jganger.

Hier vuulde 'k me op mien gemak. Verkoopsters - gien manluden mit bosthaor - die anneumen leken te wezen op íene kundighied: deur hiel je doen en laoten zien laoten dat gien klaant je ok mar een klap interesseert. Al graaiende in de rekken vuulde 'k een soort opwiening in me opkommen die ik van hiel vroeger kende, awwe de verkliedkiste op 'e kop zet hadden: et mement vlak veur et anstrupen en vaastespelden, aj' nog niet beslist hadden wie aj' wezen wollen.

Hier vuulde 'k me niet zo verlegen meer, mar op een aandere meniere ok weer wel. Wat d'r op 'e hangers nog antrekkelik uutzag, ston mi'j belachelik. Woorden as 'waegenloops', 'onneuzel', 'siepeltriene', kwammen in me op doe 'k mezels zag. Ik vuulde me kemiek, in plak van verleidelik.

Ik dee de ogen halfdichte en perbeerde mezels te zien mit de ogen van iene aanders, argens aanders, op een aander ure van de dag. Mar in welke holing a'k ok staon gong, ik geleufde gien ogenblik in de vrouw die 'k in de spiegel zag. Ze ston d'r bi'j as hadden ze heur tegen heur zin een klederdracht anstruupt.

Was et niet et beste om et mar op te geven. Wodde et niet hoog tied om te bekennen dat gien hemd, hoe prachtige mooi zwat en glaanzend ok, verbargen kon dat ik oolder en vaeler wodde. Dat et hatstochtelike an et verdwienen was. Nee, niet waor, zo ienvooldig was et niet. Et is krek asof ik, as ze me vraogen om mit naor et straand te gaon, me niet herinneren kan hoe et vuult om mit de voeten in et waeter te wadderen. Mi'j schöt allienig mar in 't zin dat naor et straand gaon tied kost. Et ienige waor a'k an daenke is de rompslomp van de reize. (En a'k d'r ien-

keer bin he'k altied spiet: waoromme bin 'k d'r niet vule eerder hennegaon?)

Ik zol weer as vanzels hiel graeg van ja nikken willen. As bi'j een eerste keer, mit een onbekende. Wat mos ik mit die gedaachte. Mos ik dan een man opscharrelen, een onbekende, en dan weer een aanderen iene? Nee, de ienige meugelikhied was om zels van tied tot tied iene aanders te wodden. Daoromme wa'k hiere.

Inienend begreep ik wa'k verkeerd dee. Ik paste de hemden as weren et truien. Et ienige wat d'r toe dee was a'k me d'r lekker in vuulde. En daor gong et hielemaole niet omme. Et hemd hoefde niet bi'j mi'j, of bi'j et beeld dat ik van mezels hadde, te passen. Juust niet.

Ik hakte de kneupe deur en besleut om et hemd te kopen da'k op 'e hanger et mooiste vunnen hadde. Et leek hielemaole niet op wa'k in mien gedaachten hadde. Et was een stok langer, et was haost een jurk, mar dat gaf niks.

Vlogge, veurdat iene of wat dan ok me tegenholen zol, leup ik d'r mit naor de kassa. Ik haelde de beurs alvast uut de tasse, en de centen uut de beurs (en ik kon niet veurkommen da'k uutrekende wa'k van dat bedrag allemaole wel niet doen kunnen zol).

Toegeliekertied kwammen we bi'j de kassa. Hi'j, een jonge van een jaor of twintig, mit in de haand een klossien gaoren, van de ofdieling d'r naost, en ikke mit mien hemd. Hi'j nikte en leut me veurgaon.

Van dat ogenblik of gong alles zoas et gaon mos. Asof ik et zo bedocht hadde, as in een fantesie. Wiels ik et hemd over de teunbaank henne an de kassajuffer gaf, murk ik dat hi'j naor me keek. Mit de hieltied groter woddende verbaozing keek hi'j van mi'j - een vrouw van midden in de veertig in een onopvalende witte regenjasse - naor de dunne schoolderbaanties, de lege uutsneden rogge, de splitten van et hemd.

En ik, ik raekte niet in de warre. Ik sleug de ogen niet daele. Ik dee niet asof et hemd eins niet veur mezels was, 'et is een kedogien'. Doe de kassajuffer mi'j et hemd inpakt weerommegaf, taastte ik mit graegte naor et pakkien en bedaankte heur. En veur ik me ommedri'jde om d'r mit vot te lopen, keek ik de jonge recht in de ogen en glimkte trots.

Onderwegens naor de roltrappe vuulde ik dat hi'j nog altied naor me keek. En op 'e roltrappe, et hiele aende naor onderen toe wus ik dat hi'j naor me kieken blieven zol, dat hi'j me naokommen was. Ik hadde gien haost, ik perbeerde niet zoas aanders vlogger as de tree waor a'k opstapt was beneden te wezen, mar bleef staon. Ik wol wel dat die trappe nargens op uutkommen zol. Zoas in et kienderboek, waorin een lift

dwas deur een dak van een werenhuus henne de locht inscheut. Mar dan aandersomme, een daegenlaank durende reize naor beneden.

Doe ik naor de uutgang leup hoefde ik niet aachteromme te kieken om toch zeker te weten dat hi'j me de hieltied nog naokwam, naokommen blieven zol, de winkel uut en rechtsof de hoeke omme.

As et locht op rood sprong zol hi'j naost me staon kommen. We zollen mekeer ankieken, nikken, tegere de straote overstikken en et hotel ingaon dat et dichtste in de buurt was.

Bi'j de balie dee ik et woord: 'Een kaemer veur de rest van de middag asjeblief,' zee ik zonder te haeperen. (Hi'j keek de aandere kaant op, bekeek sekuur de plestieken plaanten in de hal.) Ik rekende of en tekende et register.

Ik mos een aandere naeme verzinnen. Barbara of Sabine, een lekkere bertaole naeme. Niet uut benauwdens dat mien doen en laoten gevolgen hebben zol, mar omdat ik eindelik de kaans hadde mezels zo te prissenteren as ik dat wol. Mit een aandere naeme en een aandere geschiedenis. En gieniene die me d'r op wiezen kon da'k fanteseerde. Mit et anstrupen van et hemd zo'k mien oolde ik - alle feiten, herinnerings, banen en verantwoordelikheden - uutstrupen.

Starker, veul starker as de behoefte om ontrouw te wezen, wol ik mezels ontrouw wezen. Ik wol me over mezels verbaozen. Ik wol een verhael verzinnen waor a'k now nog gien vermoeden van hadde hoe as et ofleup.

Et locht was van gruun op rood en weer op gruun sprongen. Koppels meensken weren me tot twie keer toe veurbi'j gaon. Ik ston daor as een stien in een revier. Nog íen keer moch et locht verspringen, want misschien hadde et ofrekenen van et klossien gaoren wat meer tied in beslag neumen. Misschien was hi'j me kwietraekt. Ik keek aachteromme en zocht him mit mien ogen in de mennigte volk op et trottoir tussen et werenhuus en et stoplocht. Mar de jonge mit et klossien gaoren was nargens te bekennen.

In de bus naor huus zag ik him de hieltied veur me, op een bedde mit een maegien van zien eigen leeftied. Lachende om een vrouw die hi'j zien hadde. Honderdtachtig gulden hadde ze daeleteld veur een zwat voddegien, mit splitten en kaant, zoe'n opgelegd gewaogd gevallegien. Hoewel ze toch hielemaole niet zoe'n type was. Ze schuddekopten. Dat iene docht daj' hatstocht kopen konnen, anvieteren veur honderdtach-

tig gulden. Asof antrekkingskracht in een hemd zat. En ze tuutten mekaander en weren d'r wisse van dat heur hatstocht zuver was, nooit slieten zol.

Rudi van Dantzig

Zeerte

'Ze kochelt de hieltied nog.'

Zien stemme klinkt haost nots, zo ongerust is hi'j. 'En et is beslist niet minder wodden, nee.'

Ik luustere naor et zaachte knetteren in de tillefoon, mien vader zegt niks, ik zegge niks. Mekaander bellen is niet oonze starkste kaant.

Hi'j ropt: 'Naor de dokter?'

'Ja, het ze now al es naor een dokter toe west?' vraog ik him. 'En ie hoeven niet zo vreselik hadde te praoten,' want et is krek as moet hi'j me tot hier in Kannede beraozen.

'De dokter? Daor moej' krek bi'j je moeder mit ankommen,' zegt hi'j, en ik heure him een betien zoer lachen.

Ik kiek et raem uut, Winnipeg, een briede perveensiaols andoende straote.

'Mammie zal toch zels wel vulen as et wat slims is,' zeg ik om een aende an et gesprek te maeken. 'Dan zol ze echt wel naor de dokter toe gaon.'

Ze is grif zwaor verkolen, ik geleuve dat ik mezels dwong om dat te daenken.

'Vien ie die foto zó mooi?' vragt ze en ze buugt over me henne. Een aovend bi'j de haast, et is in de kaemer krek zo donker as butendeure, alliend de taofel is een eilaand in een cirkel van locht.

Ik roek heur haor, de schruuierige locht van de krultange.

Ze dri'jt de foto een slag.

'Daore,' zegt ze, en ze wist. 'Dat bin ie.'

Hí'j, daenk ik.

Riegels kiender op een betegeld speulterrein, de meersten - om de juffer henne - zitten op lange baanken uut et gimmestieklekaal, de aachterste riegel staot d'r op. Een hoolten schut en een heester die over de omheining hennehangt.

Hi'j zit mit de bienen wied uut mekaander, et joongien, mit de hanen vri'jpostig op 'e blote boverbienen. Hi'j lacht smaekelik, het de mond los; veur mi'j is hi'j et middelpunt van de foto, hi'j nog meer as de juffer en meer ok as Helga die heur zundagse jurk an het en een strik in de zwatte krullen het die schieve zakt zit.

'D'r gien vingertaasten op maeken,' zegt mien moeder. 'We zullen him aanst inplakken.'

Over zien witte bloesien het hi'j een breiden pullover an. Hoe oold is hi'j? Vuuf jaor, zesse? De kleuterklasse of de eerste klasse van de legere schoele?

Ik bewonder him mar weet niet iens hoe hi'j hiet, hi'j is niet te benaoderen, laeter za'k geweer wodden dat elke klasse, elke schoele, elke straote zokke jongen het. Ik kenne haost gieniene bi'j me in de klasse - behalven Helga - en zo stao ik ok op 'e foto, een nots, ienzelvig joongien, votdrokt argens aachteran.

'Of zuwwe him naost je bedde in de mure prikken?' vragt ze. 'Dat kan netuurlik ok.'

Betrapt schoef ik de foto an de kaant. Wodde ik rood?

Op 'e kleuterschoele en toch al weet hebben van de arfzunde?

'Kom,' zegt ze, 'de kleren uutstrupen en op bedde ieje.'

Mien moeder die kommeniste is, zol wel een bontjasse hebben willen.

'Ik bin mit je moeder bi'j de jeugdbeweginge in de kunde kommen,' vertelde mien vader, doe ik him d'r es een keer naor vreug. 'Ze kon goed et woord doen, en ze straolde wat uut, ze kwam bliede over in heur doen en laoten.'

Wil ze zoe'n jasse hebben omdat ze in Zuud kommen is te wonen, omdat ze now bosschoppen dot tussen de deftige vrouwluden?

Veur de oorlog woonden we an de aandere kaant van et IJ, in Amsterdam-Noord, en de arbeidersvrouwen daore zeden 'juffer' tegen mekeer. 'Vraog mar an juffer Groen,' of 'Wi'j' niet oplopen mit juffer Lambrechts?' Ik herinnere me dat ik et haost een belediging vun doe - in 1942, in Amsterdam-West - mien moeder zomar inienend 'mevrouw' nuumd wodde. Mevrouw, dat kón mien moeder niet wezen.

'Misschien bin dat soort jassen in Kannede wel niet zo duur,' hadde ze veurzichtig en wat onwisse zegd, en ik docht mit weemoed weeromme an heur regenjassies.

Een maegien in Winnipeg dat, daenk ik, omtrent etzelde feguur as mien moeder het, vraog ik om me te helpen bi'j et uutkiezen en de anschaf van de jasse; dit soort ankopen heb ik nog nooit daon.

In de briede perveensiaole straote is een zaeke waor dat soort dooie dieren, waor protserige kleren van maekt binnen, veur et raem uutstald staon. Mar waoromme doe ik et, waoromme zeg ik niet: 'Luuster es, Mam, in een gewone waarme jasse bi'j' in Zuud goed genoeg?' Vuulde

ik misschien onbewust dat d'r wat gebeuren zol, wol ik daoromme heur zin doen?

Et behulpzeme Kannedeze maegien staot veur de spiegel en bekikt heurzels van alle kaanten, zelsbewust en kritisch; ze geft me et gevuulte dat ze daolik zels mit de jasse de winkel uutlopen zal.

'This one?' vragt ze en ze kikt me van over de schoolder goedkeurend an. 'Not a bad choice! Such rich fur. Lucky woman, your mother!'

Ze dri'jt hittepetitterig op 'e hakken in de ronte en de pelsdieren zwaaien heur om de bienen henne as zitten ze in een dri'jmeule.

'Now moej'm es even goed luusteren,' zegt de juffer. 'Iederiene moet even stille wezen.' Mar iederiene ís stille.

Et is meitied, ik zitte in de dadde klasse en we bin nao et speulkertier krek weer in schoele kommen, de meerste kiender uut de klasse hiemende en tekeer gaonde.

'Ik moet jim wat vertellen.' Ze hiet juffer De Wolff, ze het oolderwetse jurken an mit grote bosten d'r onder. Et haor het ze in golfies zitten en onder dat iene opvalende lokkien dat heur over et veurheufd vaalt verbargt ze een grote poekel; ik heb dat ontdekt doe ze staonde veur de eupen kaastedeure veur et spiegeltien dat an de binderkaante van de deure zit heur haor wat terechte drokte.

'Rudi zien moeder het hier krek west en ik hebbe hier op 'e gang mit heur praot.'

Ik wor kel. Was ze hier, op schoele? Ston ze op 'e gang, mar een peer meter van me of? Wat mos ze, wat is d'r dan gebeurd?

'Die aarme vrouw ston gewoon te goelen,' zegt juffer De Wolff gevulig. 'Ze zegt dat jim in et speulkertier niet mit Rudi speulen willen en dat hi'j nao schoeletied nog plaogd wodt ok.'

Ik wil overaende kommen en hadde votlopen, vot van dit vreselike plak en van die vreselike medeliedzeme vrouw. Wet ze niet wat ze me andot deur me zo veur de hiele klasse te kiek te zetten; dat ze me deur die opmarking nog meer in de hoeke drokt? Dat et narren niet minder wodden zal mar now eerder slimmer, en hooguut een betien meer stiekem deurgaon zal?

En zi'jzels?

Doe de jongen op een morgen mit de gimmestiekmeester de klasse uutmesjeerden, keek juffer De Wolff op van heur broddellappien en zee: 'Goh, Rudi, gaoj' mit de jongen mit? Blief ie niet haandwarken mit de maegies?'

De hiele klasse begon ommeraek te lachen, wiels juffer De Wolff de

hanen verheerd op 'e schoot legde. De gimmestiekmeester hadde ok evenpies fienegies glimkende naor me keken.

Hadde mien moeder goeld, om mi'j? Hoe kon ik heur dommiet onder ogen kommen?

'Kom, zeg now es wat.'

Ze zit zonder heur te bewegen bi'j de taofel, ik zit aachter heur in de luie stoel.

An heur rogge zie ik dat ze heur zorgen maekt, dat ik heur verdriet doe.

'Aj' niks zeggen kan 'k je ok niet helpen.'

Deur de losstaonde balkondeuren heur ik kiender lachen op 'e straote, een stemme die hadop begint te tellen, kiender die haostig en remoerig votlopen. Et geluud starft staorigan vot.

'Wie niet weg is, is gezien! Ik komme...'

Et is twie jaor nao de oorlog en ik zit in de eerste klasse van de Hogere Burger Schoele.

'Vien ie et aekelik op die schoele, is dat et? As et niet gaot op die HBS dan gaoj' d'r gewoon of, daor zal Pappie dan mar an wennen moeten.'

Om heur hoefde ik niet zo neudig hogerop, mar mien vader hadde keer op keer zegd: 'Netuurlik kan Rudi dat, zoe'n sufferd is et now ok weer niet.'

En ik hadde et toelaotingsexamen haeld, mit de hakken over de sloot, mar toch: ik moch naor de HBS!

'Van Dantzig, geef ie daor es antwoord op.'

De vernedering onder de algebrales, de sloege kerel veur de klasse die, doe ik een antwoord op zien vraogen geven hadde tegen me zee: 'Ja, je zuster mit een hoge hoed op op een kipkarre. Soes ie mar lekker deur, mien jonge.'

Was dat de sfeer op disse schoele?

Mien moeder dri'jt de weckflesse waor klaprozen in staon omme en omme, butendeure gaon de kiender tekeer.

Ik hebbe et gevuulte da'k stikke of da'k et uutraozen gaon zal, ik vuul een bonkend gevuul bi'j de slaopen. Ik kan niet leren, ik kiek in et boek mar d'r staot niet wat d'r staot.

Hi'j rokt naor metaol en regen, zien hanen holen me stevig beet en strelen me en zien bien beweegt ongedurig henne-en-weer. Hi'j het kotknipt, rossig haor, in de nekke krult et een betien.

'Is okay,' zegt hi'j troostendewieze. 'Baby, okay.'

Hi'j het een wit hempien an en ommeraek spieren in de schoolders, ik pruve zien smaek tot diepe in de mond, tot in mien ingewanen. Naost zien bedde staot een recht, glimmend geweer.

'Is okay...' De bevri'jder drokt him stief tegen mi'j an, zwaor geschut, et past van gien kaant.

'Rudi, zeg dan toch wat,' zegt ze nao een schoffien smekende en ze dri'jt heur omme. Zo gaot et altied.

Mit een ritselend geluud roegelen de blatties van een klaproze vuurrood op 'e taofel.

'Ik begriep et niet,' zegt mien vader. 'Ze hebben foto's van de longen maekt, mar d'r was niks op te zien. Toch wodt ze de hieltied maegerder en ze kan niks meer, ze is doodop.'

'Misschien et ze niet genoeg,' ik perbeer een grappien te maeken en wil bloemen naor boven brengen, haastbloemen, chrysaanten.

'Nee,' zegt hi'j, 'now niet. Laot heur mar even, ze slapt krek.'

Verwonderd loop ik de trappe weer of naor onderen toe, ze sleup overdag nooit.

Aovens bint ze me de boveraarms mit de riemen van et opklapbedde vaaste an de raand van et bedde.

'Niet te strak, aanders striemt et, hen?' vragt ze, en ik nikke van ja.

Sund ik uut Frieslaand weeromme bin he'k naachtmerries, ik raoze in de slaop, ik lope slaopende deur mien kaemer en een keermennig hebben ze me staonde op 'e veensterbaank antroffen.

D'r zit me wat nao, et is niet te zien, mar et is bedreigend, et zit me vlak op 'e huud; ik drome da'k hadde lope, op 'e veensterbaank springe, mezels in veilighied brenge op 'e verande. Daor buug ik veurover en spreide de vleugels uut: zodrekt za'k ontkommen. Mar ik zit mit de voeten vaasteplakt an de grond, ik klappere mit de vleugels, ik trekke. Et geft niks.

'Ik docht da'k vliegen kon,' zeg ik verbaosd en nog half in de soeze, en zi'j: 'Domkoppien, hoe koj' daor now toch bi'j.'

Waacht mar, daenk ik, ie zullen nog wel es zien.

'Ik wil niet daj' uut et raem roegelen, dat moe'we niet hebben,' ze lacht zonder te lachen. 'Dan mar zo,' en ze konterleert de riemen nog even.

'Welterusten, Mam.'

'Ja, ieje ok, en niet meer dromen.'

Feberwaori 1944, ik lope naost mien moeder over de Erasmusgrachte, et is vroeg in de morgen, half zeuven, en ik toge, onhaandig, mit een flinke zaege omme.

'Verdikkeme nog an toe ok, dat die man now ok krek kommen mos,' foetert ze.

'Et zit oons ok altied tegen.'

'Gao es henne te kieken as 't d'r nog staot,' hadde ze die weke een keermennig tegen me zegd en ik was butendeure gaon om naor een vri'j dun boompien te kieken dat bi'j de brogge an de kaant van et waeter ston.

Soms praotte ze d'r mit mien vader over.

'Kom,' zee ze op een aovend tegen me. 'Morgenvroeg op 'e tied gao 'k him ommezaegen, veur de kachel. Help ie mit?'

Ze hadde nog mar kwaolik een karfien in et voestdikke stammegien zaegd doe d'r een pelisie vanuut et donker et grösveltien opstapt was.

'Hé, wat moet dat daor?' mar dat was wel dudelik.

'Daor ogenblikkelik mit opholen, aanders moe'k je perces maeken.'

Mar mien moeder gong gewoon deur mit zaegen. Ik hadde ontzag veur heur en was toegeliekertied benauwd.

'Och man, doe niet zo muuilik, we moe'n toch eten?'

Behalven et geluud van et zaegen was et pienlik stille.

'Hé, mien joongien, is dat je zuster? Zeg es tegen heur dat ze daor mit ophoolt, aanders moe'k jim allebeide mitnemen.'

Doe ik begon te jammeren hul ze vot-en-daolik op en trok me an de haand mit. Doe we vlakbi'j oonze straote weren bleef ze staon.

'Ik moet je wat vertellen, ie kriegen d'r gauw een ni'j zussien of breurtien bi'j, vien ie dat niet mooi?'

'Hoe weej' dat now?' A'k et mooi vun wa'k niet zo wisse van.

'Ik hebbe je toch verteld dat poppies uut de boek van heur mammie kommen? Mammies hebben een zaotien in de boek en dat zaotien moet waeter hebben, aanders gruuit et niet. Pappie het et bi'j mi'j nat maekt en as alles goed gaot kuj' et over een schoffien zien, krek as een plaantien dat uut de grond komt. Dan is d'r weer een poppien bi'j.'

Ik duste et him niet te vraogen, mar ik biddede stiekem dat mien vader d'r niet mit opholen zol om et waeter te geven.

Hoe meer waeter, docht ik, des te eerder dat poppien d'r is.

De hieltied mar deur haokt ze hiele kleine rozetties, daor ze dan laeter hiel keunstig kaanten vrouwludehaanskies van maekt; an et aende van de weke het ze een bodpepieren deusien vol, wel zes peer. Morgens

nao et broodeten begint ze d'r mit en aovens nao et eten zie ik heur vaeke weer mit et kaantklosdeusien bi'j et raem zitten.

Bi'jverdienste; mar ze hoolt d'r mit op as ze ankommen vuult dat heur de polsen en vingergewrichten stief beginnen te wodden.

'Betaelen ze je dan bi'j Fokker zo weinig?' vraog ik mien vader, die een betien zoer lacht.

Laeter as mien breurtien mit tbc opneumen is in et sannetorie Zonnestraal, warkt ze in een kesjettefebriek en tiedelik as warkster bi'j Rebling, de daanskritikus van *De Waorhied.* Kan dat dan, daenk ik, een kommenist die meensken veur him warken lat?

A'k tussen de middag van de HBS thuuskomme eet ik allienig, ik pakke een dik, zwat inbunnen boek uut de veerste hoeke van heur boekekaaste.

'Het sexuele leven van den mensch' staot op et omslag, schreven deur perf. dr. Forell.

Ik hebbe et boek op 'e schoot, et bod mit de in vier patties sneden plakkies bolle wiebelt op 'e leuning van de luie stoel. Wat a'k leze maekt me bange en hoolt me ommeraek doende.

Op een morgen is mien moeder mien kaemer inkommen, ze schoft de gedienen an de kaant en rommelt wat mit de plaanten op 'e veensterbaank omme wiels ik de kleren antrekke.

'Ie hebben tegenwoordig plakken in et laeken, hen?' zegt ze. Heur stemme klinkt wat wonder, et is krek as heur de keel een betien dichte zit. 'Dat kriegen jongen van jow leeftied.'

Ze staot de hieltied nog mit de rogge naor me toe en gooit een haandvol geraniumblatties uut et raem naor beneden toe.

Plakken in et laeken, dat het ze uut dat boek van die Forell, daenk ik. Pollutie, zelsbevlekking, onanie, muuilike woorden, ik heb et allegeer al lezen.

'Schiet ie wel een betien op?' vragt ze en mit muuite struup ik haostig de onderbroek an.

Mien vader is al naor et wark, we broodeten tegere, zonder wat te zeggen.

Ik leze de etiketten op 'e sjempot, en wat d'r op 'e deusies van de haegelslag en de fienstampte moesies staot, iederkeer weer dri'j ik ze in de ronte.

'Hool daor toch es mit op,' zegt ze vermuuid.

As ze heur wark daon het gaot ze vaeke nog op 'e fiets naor Hilversum, om bi'j Bobbie in et sannetorie te kieken. Aovens zicht ze dan bliek toe en is ze nauw te hikken en een inkelde keer, doe mien vader

plaogerig zegd hadde van: 'Lekker rustig toch, zo, zonder dat lastige ventien,' begint ze zomar te goelen, komt overaende bi'j de taofel en zocht heur toevlocht in de keuken.

Om Bobbie kan ze goelen, daenk ik, mar ik bin d'r toch ok. Waaromme vragt ze mi'j nooit es wat over Frieslaand, over de oorlog daore, de bevri'jders?

En waaromme liekt et dat ze niks in de gaten het van Emiel, de breur van Elze bi'j mi'j uut de klasse, die bi'j de Hoogovens warkt?

Hi'j waacht op me bi'j et Surinameplein of de Heufdweg as ik van schoele komme en fietst dan mit me mit naor huus. Hi'j trekt de gedienen van de slaopkaemer niet iens dichte as hi'j de kleren uutdot.

'Ie liggen middags toch niet op bedde?' vragt mien moeder aovens wel es verwonderd, wiels ik elke keer zo mien best doe om de sprei weer hielemaole glad te trekken.

'As ik in de gele naacht stao
op 'e blauwe matte van mien hatte...'

Nao et eten kneupen mien oolden tegere an een geel vloerklied; ze schoeven de meubels tegen de mure en sturen mi'j mit mien huuswark naor et ziedkaemertien. Ze liggen op 'e kni'jen op 'e grond, mit reusachtige, kroeme haoknaalden. Mien vader dri'jt intied plaeten op oonze eerste grammefoon: een sonate van Händel veur piano en vioele en twie Branenburgse koncerten, de fleurige klaanken knallen deur et huus en gaon me deur alles henne.

'Kan hi'j now niet es uut?' vragt mien moeder stillegies, zels dust ze d'r niet an te kommen.

1949, aarmoede, een geel vloerklied dat nooit klaor liekt te kommen.

Ik zit op 'e raand van de stoepe, waor kiek ik naor? Et is een brodsige dag, een dag om lekker hielemaole niks te doen. Mien moeder staot een tippien veerderop op 'e weg, ze praot mit een buurvrouw, de tasse mit bosschoppen staot tegen heur bien an.

'Moej' es kieken,' heur ik de vrouw zachies zeggen, en ik doe krek a'k niks heure. 'Moej' es kieken hoe as dat joongien daor now zit, zo rustig en aorig. Jim hebben zeker nooit last mit him, hen?'

'Nee,' zegt mien moeder. 'Die daore, dat is een lot uut de lotteri'je.'

Ik kieke zo gewoon as 't mar kan, mar verneem een wonderlik licht gevuulte hielemaole deur me hennegaon. En toch he'k een hekel an dat soort ploempies, et maekt me kwaod en ik vule me d'r niet makkelik onder.

De buurvrouw zegt: 'Ja, dat joongien is gewoon een ingeltien.'
Jim mossen es weten, daenk ik, wat a'k zie, waor a'k an daenke, waor a'k verlangst naor hebbe. Ik springe overaende van de raand van de stoepe en wil de bosschoppen veur mien moeder naor boven dregen.
'Nee, dat hoeft niet, dat kan 'k allienig wel.'
Ik hebbe een hekel an mezels, ik bin een huichelder.

'Jongen van veertien, die goelen niet meer,' zegt mien vader, mar ik stikke d'r in, ik hebbe et gevuulte dat me de keel dichteknepen wodt, dat me et heufd uut mekeer basten zal.
Ik leune mit mien volle gewicht tegen de deure van mien kaemer, laot ze d'r niet in. 'Waoromme, wat is d'r dan an?' vragt mien moeder laeter op 'e dag en heur stemme klinkt vertrouwd. Mar ik kan et heur niet zeggen, ik weet zels niet wat et is.
Die perfester Forell, het die geliek? Bin jongen zoas ik bin ziek, geschikt om in een gesticht opsleuten te wodden?

'Hi'j staot je mooi,' lieg ik.
Weeromme uut Winnipeg he'k heur daolik de jasse brocht, ik wil heur zien, weten hoe et mit heur is.
'Ie wussen toch dawwe vleden weke vuuftig jaor trouwd weren?' vragt mien vader, hi'j dot krek as hi'j fleurig is.
Hi'j hadde et me al zegd doe ik heur vanuut Kannede belde, en mien vraoge waoromme hi'j me dat niet een betien eerder zeggen kund hadde zodat ik een bloempien sturen kund hadde, of temeensen een tillegram, hadde hi'j ofdaon mit: 'Och, dat is allemaole zoe'n gedoe.'
'Hi'j is echt hiel mooi,' zegt ze en ik zie hoe ziek as ze is, heur bienen kommen griezelig dunne onder de bontjasse weg en heur ring het ze niet meer omme, die glidt heur zo van de vinger.
'Ni'je weke wo'n d'r foto's maekt in et W.G.,' zegt mien vader, asof daor alles mit oplost wezen zal. 'Dan wee'we in elk geval wat meer.'
Ze staot midden in de kaemer en kikt mit niksziende ogen naor beneden naor et gele klied, et is krek as ze valen zal.
Mammie, daenk ik en ik zegge: 'Ja, hi'j staot je mooi. Hi'j is allienig wat te lang, hen? Hi'j zal een stokkien inkot wodden moeten.'

Ik bin negentien, en ik hebbe wark! As kedo hebben ze een spiksplinterni'je fiets veur me bi'j mekeer speerd, want de studio waor we rippeteren is een aende uut de buurt, en vaeke moe'k naachs, awwe veurstellings buten Amsterdam geven hebben nog weeromme naor huus.

'Dáóromme,' zeggen ze. 'Een betien gemak mag dan wel,' en ik zie hoe as mien moeder straolend naor me kikt.

Mit fonkelende spaeken rie ik de straote uut; een weke laeter is de fiets vot.

'Et was zo laete, ik bin mar in de studio slaopen bleven,' verzun ik, en: 'Nee, had ik dat niet zegd? In Meppel hewwe in een hotel overnaacht.' Zomar inienend leug ik alles bi'j mekaander.

Mar ik smeet nao de veurstellings in et donker de fiets tegen een mure in et stegien waor J. woonde, steuf hiemende et smalle trappien op en ston, deur en deur gek van verlangst, bi'j him naost et bedde.

We sleupen in et oolde, kraekerige aachterkaemertien, de jonge die ik wat et wark anbelangde zo bewonderde, die ik vereerde, daor ik zo verschrikkelike vule van hul. Waor was ik meer van bezeten, van him of van de keunst daor we oons beidend mit zovule hatstocht an overgavven?

'Zoe'n dure fiets,' zegt mien moeder.

'Ik had him gewoon veur de studio zet. Op slot ja. Doe we naachs weerommekwammen was hi'j vot, steulen.'

Ik gao stienkoold op 'e grond veur de kachel liggen. 'Now, je vader zal wel bliede wezen,' heur ik heur zeggen.

Soms zee J.: 'Et spiet me, mar now moej' votgaon, ik wil slaopen,' of hi'j leut ondaanks mien gefriemel an de deure de grundel d'r op zitten. As ik op 'e hoeke van et uutsturven straotien waachtte zag ik, bi'jtieden uren laeter, een kollega zachies de deure dichte doen, de gestalte van een maegien die haostig in et morgenlocht verdween in de richting van de Vijzelstraote.

As et te lange duurde gong ik zels vot, mit de stat tussen de bienen, een hond die stripse had het.

'Zeg nog mar niks tegen pappie,' zegt mien moeder inienend, 'aanders krie'we dat weer...'

Een weke laeter heb ik een ni'je, twiedehaans fiets, van de daansers kregen.

'Wat een aorige kollega's,' zegt mien moeder. 'Die maj' wel daankber wezen,' en ik fietse, een stok roemer om 't hatte, op een minder glimmend geval naor heur toe.

Naor hím toe.

Die perf. dr. Forell, honderd keer...

Ze aosemt deur de mond, kot en onriegelmaotig. As ik dichter naor heur toe buge, zie ik dat heur neusgatten dichtemetseld lieken mit smerigte.

An een zuster vraog ik om een wattien en wat eulie en ik maek heur de neusgatten schone, ik massere de verdreugde huud van heur veurheufd, heur mond, heur oogleden, die de eulie mit graegte op lieken te zoegen. Mar zels reageert ze niet.

Al daegenlaank maeken heur winkbrauwen zorgelike reenfelties in et veurheufd, ze glimkt zonder inhoold; ik hoeve me dat niet veur de geest te haelen, et staot in mien onthoold beiteld.

Ik wil dat ze me ankikt, wat zegt. Nog ienkeer.

'Bellen jow me op as d'r wat veraandert?'

De naachtzuster aachter heur buro nikt. 'Ie hebben mar iene moeder,' zegt ze.

Ja.

'Begriep ie dan niet dat hi'j gebruuk van je maekt? Hi'j gaot toch ok mit maegies omme?'

Ze zit bliek, mit betraonde ogen in mien kaemer, mit mien brief an J. in de haand.

'Ie hebben niks mit die brief te maeken,' zeg ik. 'Die is niet veur jow.'

Ik maek da'k votkomme, loop de kaemer uut, ik kan d'r niet over om heur zo te zien. Ik vuul me betrapt, bedreigd, mar toch, eindelik is et d'r uut, ze weten et.

Laeter trekt ze onhaandig een stoel bi'j de taofel, ik zitte in de luie stoel en doe a'k leze.

'Ziej' dat dan niet? Die jonge leeft him hielemaole bi'j jow uut en ie maeken daor et parredies van, ie doen krek as die jonge een held is.'

Ze komt in de bienen en lopt naor et raem. 'Een profiteur is et en aanders niks.'

'Aj' zo over him praoten wi'k hier hielendal niet meer wezen. Ie kennen him niet iens, et is een geweldige jonge, en,' zeg ik d'r kwetsend aachteran 'hi'j helpt me temeensen.'

Een weke hool ik et vol, dan kom ik weer thuus. Bi'j J. slaopen gong niet, daor was een maegien uutvanhuus.

'Ziej' now wel,' zol ze zeggen kunnen. 'Dat ha'k je toch zegd.' Mar ze zegt niks en aait me over de wange.

An de beweging van et laeken zie 'k dat ze drok en gespannen aosemhaelt.

De huusdokter staot bi'j heur naost et bedde. Krampachtig het ze et heufd naor him toe dri'jd. Wat is ze klein, daenk ik, zo hulpeloos, et is niet in woorden uut te drokken hoe zeer as 't me dot.

Dit is et ogenblik dat alles dudelik wodden zal en zi'j wet dat ok, ik zie et an hoe ze de dokter stief ankikt, hoopvol en toegeliekertied het ze d'r een veurgevuul van.

'Op 'e ni'je foto's was wel een vlekkien op 'e longe te zien.' De huusdokter hoest. 'Et hóéft niks slims te wezen, mar jow moe'n misschien toch ok rekenschop mit kanker holen.' Hi'j hoest weer.

Aanderhalve maond leden had hi'j zegd: 'Een schimmeltien in de longe, meer niet.' Ze was naor et ziekenhuus stuurd, onderzocht, d'r weren foto's maekt en ze kwam weer thuus.

'Et is niks,' hadde ze bliede zegd, mar ze hadde kwaolik nog een stemme over. Ik zag hoe ziek as ze was, hoe ze heur mit muuite staonde hul.

Klootzakken, daenk ik, aanderhalve kostbere maond verleuren, en tegen mien moeder die mit heur emoties vecht zeg ik: 'Niet goelen, Mammie. Toe now, flink wezen.'

'Ik hebbe mien hiele leven toch perbeerd om flink te wezen?' - een goelerige maegiesstemme die et in iene zin opgeft om moeder te wezen.

Butendeure sni'jt et werachies, traoge, vermuuide vlokken.

Nao ongeveer een half jaor komt Bob weer thuus.

Hi'j stapt stillegies de kaemer in, zegt verwondert 'meneer' en 'jow' tegen me en vragt, as we him naor zien hoekien mit speulgoed brengen, haost onheurber: 'Is dat allemaole van mi'j?'

Doe we him de eerste keren in Zonnestraal allienig leuten raosde hi'j de hiele boel bi'j mekaander; doe we tussen de bomen deur votfietsten, konnen we de hieltied minder goed heuren dat hi'j goelde dat zowat dee. Laeter, as ik weer es bi'j him kieke, mark ik hoe hi'j oons links liggen lat. As mien moeder naost et bedde op 'e galerij zitten gaot, zegt hi'j niet iens dag, hi'j kikt et hiele ure niet naor heur omme. Hi'j is drok doende mit een boekien, een autogien en lacht mit de zuster en de aandere kiender; heur lat hi'j d'r veur spek en bonen bi'j zitten.

Ik zie dat ze d'r muuite mit het om te verbargen dat et heur slim ofvaalt, dat ze heur groot hoolt, ze raekt zien bien an en perbeert him stokkies appel op te voeren.

'En jow kent hi'j hielendal niet meer,' zegt ze mit een verwietende klaank in de stemme tegen mi'j. 'Gien wonder. Dat hej' aj' nooit kommen.'

Ik vule me schuldig. 'Huuswark,' mompel ik zo half en half, 'drok,' mar ik daenke an de breur van Elze tussen de middag, an perf. dr. Forell en zien sexuele mensch, an de tiezeboel bi'j me in de kop.

'Och, dat is een periode waor ze deurhenne gaon,' zegt een moederlike zuster tegen mien moeder. 'Bobbie is een goed joongien, heur. Zit d'r mar niet al te slim over in.'

'Ik begriepe jim niet,' zegt ze as we d'r tegen de wiend in ommeraek trappen an hebben naor Amsterdam toe. 'Jow niet, je vader niet en Bobbie ok niet. Bin wi'j now femilie van mekeer?'

Ze perbeert overaende te kommen, heur stemme stoekt. Heur aarm ligt op et laeken, pafferig, paorsrood, ze het d'r gien macht in.

'Zolange as die aarm niet in odder is kun we spietig genoeg niet mit de bestraoling uut aende zetten,' het een dokter zegd en ik docht weer: klongelkonten, daj'm binnen, jim hebben aanderhalve kostbere maond verspeuld.

Vier ure in de middag, et is donker in de kaemer. Butendeure stikken de zwatte toppen van de bomen of tegen een winterlocht, et Wilhelmina Gaasthuus dot me an oorlog daenken, aarmoedig, primitief, zonder fleur.

Ze komt half overaende.

'Moe,' ropt ze. 'Moeder.'

Mien moeder ropt om een vrouw die ik nooit kend hebbe, die veur mien geboorte al wegraekt was.

'Moeder,' ze kikt mit verwilderde ogen bi'j me langes en ruult heur dan de hieltied vlogger en vlogger op bedde van de iene kaant op 'e aandere. De pafferige aarm slat tegen de ranen van et bedde, doffe, pienlike klappen. Ik haele een verpleger.

'Trui,' zegt ze daankber, as hi'j heur beetpakt, en ze liekt gerust te wezen. 'Trui, Truitje.' Heur zuster, Geertruida, heb ik ok nooit kend, ik kenne heur van oolde prenties en uut mar een peer verhaelen.

'Et scharrelt wel weer,' zegt de verpleger en, as zegt hi'j et om me gerust te stellen: 'Ik zal even wat veur heur haelen.'

Ik waacht op et ogenblik dat ze míen naeme zeggen zal, of die van mien vader, mar we bestaon niet meer, mien moeder is weeromme in heur veilige kiendertied.

'Trui,' staemert ze haost verbaosd as de verpleger heur een spuitien geft; heur ogen dri'jen vot, ze is drekt stille en heur aarm vaalt op 'e kaant, as zit d'r gien leven meer in.

In de donkere kaemer blief ik naor de gestalte kieken daor gien bewe-

ging in zit; et bezuuk gaot vot, ni'j bezuuk komt, knarpende treden in de sni'j.

As ik uren laeter votgao, vraog ik mit een benauwd veurgevuul an de verpleger: 'Ze komt toch wel weer bi'j, now?'

'Zoj' dat dan willen?' hi'j kikt me haost verbaosd an, asof ik wat slim doms of onredeliks vraogd hebbe.

Et is dat hi'j altied zo vrundelik is.

1957, ik hebbe mien eerste daansstokken maekt, bin een betien choreograaf.

Mit Toer en Hannie gao 'k die zoemer een weke naor Peries en mien oolden en Bob bin ok van de perti'j; ik wil ze genieten laoten van de stad waor a'k zels zo geweldige gek op bin. Oons hotellegien is in de rue de Lacepède, een primitieve middelieuwse stienze, smalle stienen trappen en gaankies, cel-achtige kaemers, et husien op 'e gang, een altied stinkend gat in de grond.

We hebben een primus mitneumen want we koken oons eten op 'e kaemer, elke dag sop van tomaten, paprika en siepels. Murk maekt Fraanse grappies, Rue de Lappie Zijde zegt hi'j keer op keer, mit een echte Amsterdamse meniere van zeggen, en mien moeder staot de hieltied weer rondgeer van 't lachen boven de pruttelende stoofde gruunte; een mingelmoesien van zenewaachtighied, onwennighied en kienderlike bliedschop.

Aovens lopen we naor Montmartre. Bob is niet mitgaon, mien dattienjaorige breur gaot et liefste allienig op pad in disse, zien eerste, wereldstad. Awwe op 'e heuvel van de Sacré Coeur staon zien we dat boven de zee van daoken een onheilspellende rooie gloed te veurschien kommen is, zwaore rookwolken, en van alle kaanten kommen braandweerauto's anrieden die de sirene's anhebben: argens in Peries gaot een enorme braand tekeer. Mien moeder wodt kel.

'Dat is Bob,' zegt ze wisse van heurzels. 'Die het an de primus zeten,' en as wi'j wat lacherig zeggen van: 'Mar Dientje, half Peries staot in de braand, docht ie dat dat deur ien primussien komt?' zegt ze opsternaot dat ze ogenblikkelik weeromme wil naor de rue de Lacepède.

Zonder wat te zeggen stappen we in de metro, de stemming is een aende minder wodden en ik zie dat mien moeder et treinstel et liefste eigenhaandig androkken willen zol, dat ze alles geven willen zol dat hi'j mar vlogger gaon zol, dat hi'j nargens stopt. Ze is in paniek en wisse van een ramp die niet tegen te holen is.

'Laot heur now mar,' fluustert Hannie. 'Zo bin moeders.'

Bob ligt al op bedde en lest in een stripboekien.

'Catastrophe,' zegt de concierge tegen oons, en ze stikt de aarms in de hoogte. 'Les Halles sont brûlées, complètement. Catastrophe!'

Toer en ik bin, in gezelschop van A. naor een beddewinkel in de Bilderdiekstraote gaon; we hoefden niet lange te zuken.

'Die,' zee A. enthousiast. 'Prima toch? Niet al te priezig en bried zat.'

Op 'e weerommeweg bin Toer en ik een tikkeltien somber, A. lopt wat fliereflуitende veur oons uut, hi'j maekt lichte daanspassies, zwaait zien zwatte ziekenhuuskeep in de ronte. Zien rooie krullen lieken deur de zunne in de braand te staon.

'Hi'j is bi'j de vrouw weggaon,' zeg ik tegen mien moeder. 'En hi'j woont zolange bi'j oons.'

Ze kikt naor et krek anschafte driepersoonsbedde en vragt dan toch: 'Mar waor slápt hi'j dan?'

Flowerpower, 1968, alles kan.

Staorigan propt ze oonze smerige waske - 'Ie hebben tegenwoordig plakken in et laeken, hen?' - in een kussensloop.

Ik hebbe een fotogien van heur, ze het et zeuntien van A. op 'e aarm en liekt, kikt, gelokkig.

'Ze zol mit de Kastdaegen naor huus toe moeten,' zeg ik tegen de heufdzuster. 'Dat zol heur toch zoe'n goed doen, daenk ik.'

Hool ik mezels veur de gek, vraog ik et omdat ik et zels graeg wil? De huusholing gezellig thuus bi'j mekaander mit de feestdaegen, is et me daor omme begonnen?

Mar nee, ik wil heur even weg hebben uut die somber maekende omgeving van jankende radiogies, iewig anstaonde tillevisies en et deur de zaelen banjerende bezuuk in verregende jassen en op besni'jde modderige schoenen. Is dit de meniere van een ofdieling longziekten om de pesjenten beter te maeken? Thuus wezen, dat zal pas ommeraek helpen, dáór zal ze eerst opknappen.

'Eerst zal die aarm toch beter wodden moeten,' zegt et heufd, 'die pafferighied moet minder wodden,' en daegenlaank heb ik niks aanders daon as kieken naor de rood oplopen aarm, om et pafferige vót te kieken.

De aovend veur de Kastdaegen wodt ze toch thuusbrocht mit een ziekenauto, slop hangende tussen twie verplegers in wodt ze drie trappen opsjord want: 'Et spiet oons, mar veur een dreegbaore bin die trappen vusen te steil, meneer.'

Ik laot mien lelkens niet blieken, bin te daankber dat ze d'r weer is.

Mien vader lopt zenewaachtig deur et huus. 'Wi'j' drekt op bedde?' vragt hi'j heur, mar ik gao d'r tegenin: 'Nee, ze kan toch mooi op 'e baank in de kaemer liggen?'

Bliek en stille lat ze oons begaon, dot wat d'r veur heur regeld wodt.

As ze ienkeer ligt - 'Lekker toch, hen, mam? Thuus!', ik trék et uut heur - vertelt ze dat ze zels uut et ziekenhuus weg naor de ziekenauto toe lopen mos, en hoe zwiemelig en onwennig dat was, nao vier weken ziek op bedde legen te hebben.

'Hoe konnen ze dat verdomme doen,' zeg ik. 'Wiels et butendeure vröst.'

Ze lacht een betien en kikt wat proel naor me, drinkt de sinesappelsap op die Murk heur geft en dot de ogen dichte. 'Ik bin mu,' zegt ze verontschuldigend, et zochien dat d'r aachteran komt klinkt griezelig zachies.

Eremorgens belt Murk me op.

'Kom asjeblief,' zegt hi'j. 'Ik daenke dat ze een beroerte had het, de iene aarm kan ze niet meer bewegen.'

Ze is stille, kikt oons niet an. Is in een aandere wereld. Ik belle et ziekenhuus op.

'Nee, ophaelen gaot now niet, op eerste kastdag. Ze wol toch zéls naor huus?' en de huusdokter geft ok gien geheur; et antwoordapperaot van zien vervanger vragt om et laeter nog es te perberen.

'Bob!' heur stemme eist dawwe acht geven, 'Bob!' en ze tilt heur heufd mit een protte inspanning vanof et kussen omhogens en kikt oons an. Ik zie dat ze daenkt dat dit et aende is en bel mien breur op.

'Kom vlogge, ja, now mitien. Et gaot niet goed.' Hi'j geft slaoperig en een betien nottelig antwoord.

Et eten wil niet, ik fietse deur de stad op zuuk naor een aptheek die los is. Ik moet eten veur kleine poppies zien te vienen, vloeiber eten, misschien dat ze dat d'r in krigt...

Ik belle et Wilhelmina Gaasthuus weer op.

'Vertel es hoe as 't d'r mit heur veurstaot,' zegt een stemme die niet mitwarken wil en ik, zak da'k bin, doe wat hi'j zegt in plak van ze de poggel vol te schellen.

'Dat klinkt niet zo slim,' zegt de stemme. 'Zorg d'r in elk geval veur dat ze liggen blift.' Liggen blift? Ze kan de aarm niet iens optillen, praoten kan ze niet iens.

Kastfeest; et antwoordapperaot vragt nog altieten om laeter weerom-

mebeld te wodden. Waoromme, vervluuk ik mezels, mos ik heur zo neudig thuus zien te kriegen?

Op 'e dag nao de Kastdaegen, heur verjaordag, wodt ze eindelik ophaeld, disse keer, wat een goeie bediening, mít de dreegbaore de trappen of naor beneden. Mien vader goelt, zi'j liekt d'r kwaolik arg in te hebben van wat d'r gaonde is.

Ze dregen heur uut et huus daor ik zo van docht hadde dat dát heur beterschop brengen zol.

*

Ze bin veur een peer maonden mit de caravan ofzet naor Joechoslavië. Murk is mit pensioen en ze hebben alle tied om al die mooie plakkies die ik véúr heur verkend hebbe en waor ik heur geestdriftig verslag van daon hebbe, now zels in heur op te nemen.

Een jaormennig eerder weren ze bi'j Toer en mi'j in Den Haag op bezuuk kommen.

'Mit de auto,' bekende mien moeder een tikkeltien wiefelende, mar toch ok best wel wat groots want ja, et was zowied, Murk hadde him een auto, een Lada, anschaft.

Doe ze dan ienkeer zonder wat te zeggen en gespannen bi'j oons in Den Haag zatten, begon mien moeder nog veur de koffie inschonken was hielemaole over de toeren te goelen.

'Et gaot niet, dat ding moet vot. Je vader wet inienend niet meer wat links of wat rechts is, we bin gewoon een geveer op 'e diek.'

Mien vader ston hielemaole van de mik bi'j te kommen in de tuun.

En now bin ze, de hieltied nog een betien gespannen, naor Joechoslavië reden. Zi'j het heur riebewies ok, ze het et in iene keer haeld - mien vader het d'r twie keer over daon - mar rieden mag ze niet van him.

'Te geveerlik. Laot mi'j mar...'

Bi'jtieden wet hi'j nóg niet wat links of rechts is.

Twie weken laeter gaon Toer en ikke in oons entien naor Griekenlaand. Awwe deur Joechoslavië rieden zeg ik: 'Goh, wat vremd, dat zi'j hier now ok argens ommezwarven.'

We rieden deur bosachtige heuvels, et wodt al schiemerig. Awwe bi'j een bried meer langes rieden - op et waeter is gien reenfeltien te zien - zegt Toer: 'Zuwwe hier even stille holen?' Ik drege de tasse mit eten uut de auto en de primus ok.

In de veerte, an de aandere kaant van et waeter, ligt een blauw feguur-

tien op 'e kni'jen bi'j de kaant van et waeter, ze is goed te onderscheiden tegen de donkere bossies. D'r hangt wat dieze boven et waeter, we heuren dat d'r mit zaand over metaol krast wodt, d'r wo'n pannen schoneschoerd.

'Nee,' zeg ik, 'dat kán niet. Ziej' dat, dat is mien moeder.'

Ik spring overaende, raoze, et blauwe feguurtien komt een aentien omhogens, kikt, en stikt verbaosd een aarm in de hoogte.

'Oehoe,' roep ik over et waeter. 'Mammie!'

Een ure laeter drinken we mit 'n vierend thee in et grös dat al nat van de dauw is.

'Wat is 't hier prachtig,' zegt ze zochtende. 'Joechoslavië, wat een parredies.'

'Dit is G., mam, hi'j komt een schoffien bi'j me wonen.'

Ze hadde G. wat stoers een haand geven. 'Goeie,' en doe hadde ze mi'j verwietende ankeken. Dat verbaosde me een betien, ik was wend dat ze heur makkelik schikte.

Een peer daegen laeter, G. was een weekaende naor zien oolden toe, zee ze inienend tegen me: 'Ze wo'n de hieltied jonger, hen?' Et klonk kooldachtig, et was as vernam ik veur de eerste keer dat ze heur argerde.

Mar ze hadde geliek, G. - tenger, ienkennig, lochtig maegiesachtig haor tot op 'e schoolders - was pas zeuventien.

'Dan die en dan die weer,' mompelde ze, 'en ie laoten mi'j de rommel die dat volk liggen lat mar oprakken.'

Mar ik léut heur niet opredden, ze wol et ommes zels?

Of hul ik me dat zels, uut gemakzocht, veur?

Ik hadde onder et warken een smak maekt, et lopen vul me zwaor. Ze zat bi'j me op 'e raand van et bedde en keek me bezorgd an.

'Gaot et now wat?'

Ik betaast de aankel en trek een gezicht dat zovule zeggen wil dat et me zeer dot.

Ze zicht d'r vermuuid uut, is inwit, en de ogen staon heur mu in et heufd. Ie wo'n oold, Mammie, daenk ik.

'Ik wol op een keer es raemelappen,' vertelt ze. 'Mar doe 'k op et taofeltien stapte kaantelde et. Ik vul en kreeg de ni'jmesiene op 'e bost.'

Waoromme vertelt ze me dat?

'Ik bin ok es deur een auto van de fiets slingerd, om de hoeke bi'j jim oolde huus op 'e Elandsgrachte. Ik kwam keihad mit de bost op 'e

raand van de stoepe terechte. Ik hebbe et mar nooit tegen Pappie zegd.'
As ze een kraante van de grond oppakt, zie ik dat ze haost vaalt.
Dóé ha'k deurvraogen moeten, ze gaf anwiezings zat.

Om heur in et ziekenhuus zo vule meugelik opzuken te kunnen, om d'r zo vlogge as 't mar kan te wezen tussen rippetisies, vergeerderings en veurstellings deur, schaf ik me een auto an, mien eerste.

Ik koop him as was 't een pak suker, d'r niet in interesseerd, de gedaachten argens aanders, bi'j heur. Ik riede d'r eerst niet in, gao d'r niet iens even in zitten: 'Doe disse mar.'

Pas a'k him hebbe kom ik tot de ontdekking da'k d'r alliend in rieden kan mit de bienen wied uut mekaander, et is een Japanner en ik heb lange bienen, de kni'jen passen niet onder et stuur. En bi'j heur op vesite gaon? Fietsen en lopen bliekt vule vlogger en makkeliker te gaon.

Een peer maonden nao heur wegraeken rie ik, mit de bienen wied uut mekeer, op et plattelaand tegen een broggien op. De rooie Japanner hielemaole in de prak, wi'j, G. en ikke, in een Hoorns ziekenhuus.

As ik bi'jkomme, is ien van de eerste dingen die 'k Toer, die an et voetenaende van et bedde staot, vraoge: 'He'k et over mien moeder had?' Want op 'e ien of aandere meniere is dat et ienige dat in mien onthoold hangen bleven is, niet et ongelok, niet de piene, mar wel de wat mistige gedaachte an mien moeder.

'Ik weet et niet,' zegt Toer, mar laeter, eredaegs onder et aovendbezuuk zegt hi'j nao tien menuten: 'Doej' in de euperaosiekaemer laggen, schient et daj' tegen de dokters zegd hebben: 'Et geft allegeer niks, dan gao ik wel naor mien moeder.'

As ik, altied nog wat schenneleseerd, weer thuus in Amsterdam lig, zegt mien vader zo kwieskwaans weg: 'Mit de auto? Wat bedoel ie, ik heb gien auto meer.'

'Hoezo, wanneer hej' die dan votdaon?'

'Ik heb him niet votdaon, ik bin veur twie weken tegen de ziedkaante van een bus knald.' Hi'j lacht wat sarkastisch. 'Een tel eerder en ik hadde d'r onder legen.'

Et was krek as we d'r allebeide genoeg van hadden.

*

'Laoj' him niet allienig?' vragt ze en ze perbeert me over et ziekenhuusbedde henne bi'j de haand te pakken. 'Allienig reddet hi'j et niet op.'

'Nee, netuurlik niet,' zeg ik. 'Wat docht ie dan? Mar veurlopig gao ie

nog veur Murk zorgen, doe d'r mar es daenken omme.'
Ze kikt me zuver haost een betien lelk an, asof ik heur wat ofpakke.

Mien breur wil heur niet zien as ze dood is. Ikke wel, ik gao d'r zovule henne as 't mar kan, ik wil die drie laeste daegen zovule meugelik bi'j heur wezen.
En ik maek wat foto's van heur, van dat stille gezicht, dat zorgelike bevreuren glimlachien onder et glaezen rutien. Waoromme aenlik? Aachterof bekeken onbegriepelik da'k dat dee.
Doe 'k et filmpien naor een fotowinkel brocht bekeek de man et rollegien een hiele tied.
'Dat kan ik niet ontwikkelen.'
Hoezo niet ontwikkelen, kon hi'j deur et metaolen kokertien henne zien dat d'r een petret van een dood meenske op ston?
'Ik weet niet hoe en waor jow ooit an dat filmpien kommen binnen, mar d'r is hier gien ontwikkelapperetuur meer veur dat mark. Et ienige wa'k veur jow doen kan, da's om et weeromme te sturen naor de fabrikaant in Amerike die die filmpies maekte. Mar dat gaot lange duren en et lopt nogal in de pepieren.'

'Vandezoemer gao'we misschien naor Ruslaand,' vertelde ze me en ik vernam dat in heur stemme wat van benauwdens deurklonk. 'Pappie wil et zo graeg es zien.'
'Watte? Bi'j'm gek wodden? Mit de auto naor Moskou? Aj'm daor ongemakken kriegen, hoe daenken jim dan daj'm daor mit an moeten?'
Ik docht an de reisfobienen van Murk: 'Wat eten? Hiere? Lao'we nog ien resteraantien veerderop gaon.' En d'r wodde deurreden, paniekerig zonder et echt blieken te laoten, tot de wegen donker en ienzem wodden en d'r gien resteraant, hotel of kampeerplak meer te bekennen was. Hi'j zette alles op alles om kontakten mit onbekende meensken en situaosies zo lange as 't mar kon uut de wege te gaon. Hi'j was op 'e vlocht.
Docht hi'j in zien Sovjetunie - zienend ja, want et was een onwezenlik deur himzels bedocht droomlaand - zovule geliekhied, kammeraodschop en gemienschoppelike behulpzemhied te vienen dat ze daor de kammeraod in et geleuf mit autopech mit een protte joeghei omaarmen zollen, om dan lieke iensgezind manmachtig te perberen om de oolde Lada te rippereren?
'Niet an beginnen, jonges,' waorschouwde ik, mar hi'j sneuf: 'Laot dat now mar mooi an oons over.'

Et gezelschop waor a'k bi'j warkte gaf diezelde zoemer een riegel veurstellings in New York.

'Waoromme gaoj'm dáór niet mit henne? Ik kan jim behulpzem wezen, we gaon van alles bekieken; jim bin mien gaasten.'

'Amerike?' Ze keken me vol ongeleuf an, kon dat laand binnen heur beriek liggen?

Ze besleuten om mit te gaon. Murk dee, veur de vorm, nog even wat muuilik, mar ienkeer in et beloofde, kapitalistische laand geneut hi'j zichtber, en minstens lieke vule as mien moeder.

Ze moet doe al ziek west hebben, dat verklaorde aachterof de slimme muhied daor ze flinkdoenerig gien acht op perbeerde te slaon.

Weeromme in Amsterdam kwam ze mit een haost schuldig gezicht bi'j me bi'j de taofel zitten, in heur ogen lag een witte, winterse uutdrokking.

'Weej' wel wat ik oe zo graeg nog ienkeer willen zol?'

'Nee,' zee ik verbaosd over die veur heur zo ongewone behoefte om geheime weensken an aanderen te vertellen. 'Gien idee.'

'Weeromme naor Amerike. Et was daor zo geweldig.'

Aanderhalf jaor laeter wodde et fotorollegien mit heur laeste petret naor de Verienigde Staoten stuurd, heur weens gong op een vremde meniere toch nog in vervulling.

Ik wor wakker en kiek op 'e klokke: drie ure. A'k et W.G. belle zegt een stemme: 'Dan moej' wel anmaeken, want et lopt op 't laeste.'

'Mar jim zollen me waorschouwen.' Waor hael ik nog tied weg om een protest heuren te laoten?

G. brengt me mit de auto, we rieden zo hadde awwe kunnen deur slaopende straoten. Ik draeve onder de poorte deur, bi'j de stille, duustere gebouwen langes, lope dwas over een lappien grös henne.

Heur aosem is as een fruitvliegien, onheurber vligt et in de hoogte, et fladdert wat omme en is dan inienend niet meer te zien. Aj' d'r niet vervat op binnen is et d'r iniens weer.

Zonder aosem te haelen waacht ik gespannen of. Mar mien moeder is zonder da'k et murken hebbe votvleugen. Niks meer.

In et halfduuster ridt iene een karregien de kaemer in en schoft, schoft honderd keer een gedien om et bedde henne. Now bin 'k allienig, allienig mit heur.

'Wi'j' nog wat bi'j heur blieven?' fluustert een stemme. 'We kommen aanst wel weer.'

Ie bin veilig, daenk ik, d'r kan je niks meer gebeuren. En ie bin dichter

bi'j me as ooit teveuren.

Ik lope weeromme deur et Vondelpark en vuul een niet uut te leggen butengewoon groot gelok. Ik zeg heur naeme, honderd keer zeg ik heur naeme tegen de morgenlocht.

Erenaachs schrik ik in paniek wakker, paniek en ongeleuf. Hoe kán dit, wat is d'r mit me an de haand?

Ik doe de haand onder de deken en betaast et laeken: nat. Et is gien slimme lekkeri'je west, ik kon et op 'e tied nog aorig ofkniepen, mar toch...

Zonder geluud te maeken kom ik van bedde; naost me is G. gelokkig diepe in de soeze.

Mit een natte haanddoek verschoon ik et plak: morgen de hiele zwik mar in de wasmesiene. Veurzichtig en wat in de warre flut ik weeromme op bedde.

As kiend ha'k een protte op bedde pist, wel tot mien zesde jaor an toe.

'Zeg mar niks tegen Pappie,' fluusterde mien moeder as ze morgens de laekens toch weer van bedde haelen mos. 'Die docht krek daj' d'r eindelik vanof weren.'

En in de hongerwinter, bi'j mien pleegfemilie in Frieslaand, gebeurde et me de eerste naachten da'k daor was opni'j, mien Friese oorlogsmem was d'r hielemaole mit an.

'Je oolden hadden je toch wel een briefien mitgeven kund,' foeterde ze. 'Dan ha'k me d'r op veurbereiden kund.'

Mar doe ha'k al vuuf jaor laank niet op bedde pist, en as ze zoe'n briefien kregen had, hadde ze grif drekt zegd van: 'Een beddepisser? Die moet ik niet in huus hebben.'

En now, in de eerste naacht da'k gien moeder meer hebbe, is et opni'j gebeurd. Wat is dit, waoromme gebeurt zoks, zomar inienend, nao veertig jaor?

Een vergees perberen om andacht van mien moeder te kriegen?

'Ze het vroeger zeker een protte rookt, dat kan haost niet aanders.' De huusdokter dot krek as daor de schuld liggen kan.

'Mien moeder?' zeg ik gremietig. 'Nooit, ze het nooit een sigerette in de mond had. Heur hiele leven niet.'

Hi'j vuult et wrange en verwietende in wat a'k zegge: was et zo drege west om de ziekte eerder te konstateren? Mit álle middels daor we vandaege-de-dag gebruuk van maeken kunnen?

'Een peer jaor leden hadde ze al klachten wat de bost anbelangt,' zeg

ik, 'doe hadde et al konstateerd wodden kund. Dan was d'r nog tied west.'

Hi'j zegt niks, kikt zien netisies deur.

'Twie maonden,' zegt hi'j. 'Dat is inderdaod verschrikkelike hadde gaon. Ze moet die piene een hiel schoft verzwegen hebben.'

Ik laot him de deure uut, hi'j lopt een betien onbehulpen naor beneden.

Rascha Peper

Spiet

De intercity naor Zwolle ridt al een hiel schoffien hiel staorig deur de lanen en staot uuteindelik hielendal stille, krek tussen de huzen van een boeredörp. We hebben uutzicht op een suterig parkeerterreintien halfvol auto's. We staon hier omdat d'r wat mit de seinwissels te redden is, zegt de kondukteur deur de interkom, mar we meugen d'r vanuut gaon dat et gauw weer in odder is.

Over et parkeerterrein komt een man anlopen mit de aarms vol enorm grote boeken; et lieken me staeleboeken veur behang of vloerbedekking toe. Hi'j lopt op een rooie bestelwaegen of waor 'Blewanus - jow specialist in zunnewerings' op te lezen is, dot ongemakkelik wiebelende mit die staepel tegen de bost, de rechterdeure los en lat de boeken op 'e veurbaank roegelen. Et is een groffe jongkerel van krek in de dattig en d'r zit gien smaek of reuk an. Een vael gezicht, dun woddend haor, beige ski-jek, grieze broek. Dat jek struupt hi'j uut en gooit et op 'e aachterbaank. D'r onder het hi'j een vaelbruun jassien an - dat ha'k al zien, want et kwam onder et ski-jek uut - en een opzichtige strik veur. Veur hi'j instapt, beweegt hi'j de schoolders een keermennig en rekt him de dikke nekke uut asof die vaastezit. As hi'j de auto anslat, komt d'r ok weer beweging in de trein. Et ongemak mit de seinwissels is veurbi'j.

Ik leune aachterover.

Et kan niet missen, in gezichten ontholen bin ik iezerstark. Naemen onthool ik meerstal niet, mar ik vule dat de naeme me disse keer ok in 't zin schieten zal; die ligt argens veur et griepen in een laegien van mien geest, dat lange dichte west het, mar waor a'k toch nog bi'jkommen kan.

En ja heur, nog veurdawwe in Zwolle binnen, schöt zien naeme me ok weer in 't zin - wat toch butengewoon is nao vuuftien, zestien jaor.

Job Kleinstra was een misbaksel, daor was de hiele lererskaemer et over iens. Zoe'n jonge waor aj' bliede van weren as hi'j ziek was, die iedere repottevergeerdering langer duren leut, die zels de lerer maotschoppi'jeleer mit de christusbaord, die aanders zo gesteld was op et jongvolk, poerlelk wus te maeken. Al in de brogg'klasse bleek dat hi'j et misselike stokertien was, dat aanderen d'r toe anzette om de boel in

de bulten te jaegen en zels buten schot blift, om dan grinnikende toe te kieken hoe as et jongvolk dat in de kraege pakt is nao schoeletied de aula anvegen moet. Doe we him ienkeer deurhadden, kreeg hi'j de wiend flink tegen, mar daegenlaank van schoele sturen mit een vracht huuswark waor aj' van op aepegaepen liggen zollen, praoten mit de konrektor, die in iedere leerling et goeie zien wol... niks hulp. Ienkeer wodde hi'j veurgoed van schoele stuurd, mar hi'j kwam - en gieniene van de lerers snapte waoromme - toch weeromme.

Doe hi'j in de dadde klasse zat, ha'k op een oolderaovend mien galle al es spi'jd bi'j zien heit en mem. Ze keken d'r niet van op, et was de zoveulste keer dat ze et verhael anheurden. Mar wel de laeste keer, verzekerde de heit, een vlotte, slim naor aftershave roekende vertegenwoordiger, en et zol now oflopen wezen. Meneer zol anpakt wodden, daor kon 'k mar van op an. De mem zee niet vule. Et was een vrouw die vael toekeek, zo now en dan wel nikte bi'j de flinke veurnemens van heur man, mar niet de indrok gaf al een hiel aandere Job veur heur te zien. Op et laeste zee ze wat alle memmen over de hiele wereld zeggen: 'In wezen is 't gien verkeerde jonge...'

'Welnee,' zee ik, 'en bi'j et oolder wodden veraandert hi'j ok wel. Dat ziej' zo vaeke bi'j dat soort jongen.'

Mar bi'j Job niet. Ik hadde een schoffien niks mit him te maeken, want een kollega had de klasse waor hi'j in zat. Doe ik him weer kreeg, was hi'j zitten bleven en hul veur de twiede keer huus in 4 havo. Hi'j hadde een pafferig gezicht kregen, zat onder de poekels, en hadde dag in dag uut dezelde kleren an: een goedkope, niet zo fris roekende, blauwe blazer mit een waopentien op et bostbusien en een boezeroen mit een strik; kleren daor et indertied, begin jaoren '80, nog vremder van was as schoelejongen ze an hadden as vandaege-de-dag.

We hadden al rap weer spul. Hi'j verhipte et om et verschil op te schrieven tussen 'ethisch' en 'esthetisch'; een gewoon meenske zee 'goed' of 'mooi', dan snapte elkeniene waor aj' et over hadden. Kopieerde artikels uut de kraante wol hi'j nooit mitlezen, want waoromme kwammen ze nooit uut *De Tillegraaf*? Literetuur was muuilik gedoe over halfwiezeboel. A'k een stokkien uut een boek veurleesde, bulkte hi'j an et aende. As ik veur et bod d'r alles an dee om et volkien veur iens en veur altied dudelik te maeken dat aachter de stamme 'gebeur' soms een 'd', en dan weer een 't' komt, mar nooit die twieje toegeliekertied, kwaekte hi'j vanof de aachterste baank: 'Wat hej' toch práchtig mooie schoenen an!'

In de klasse mochten ze him niet, ze hadden tevule een hekel an him. Een dik maegien uut de groep was miss Piggy, een verlegen jonge Harry Maondverbaand, een Chinese jonge altied en iewig Nasiballe. Butendat gong hi'j d'r prat op dat hi'j bi'j de Centrumperti'j heurde, die doedertied in opkomst was en daor hi'jzels een tiedlaank een speltien van op 'e blazer hadde. Dat vul slim verkeerd bi'j lerers en leerlingen, daoromme was hi'j waorschienlik juust veur die perti'j, want hi'j moch oons niet lieden al was 't ok nog zo. In de diskussies die angaonde zien poletieke veurkeur uutlokt wodden, bleek nooit dat hi'j een protte van et perti'jpergramme ofwus (as dat temeensen al beston), mar hi'j kreeg wel een kick van de ofkeer die wi'j d'r van hadden.

Mar de walging die van him uutgong veur alles wat de schoele te bieden hadde, zien iewige lamlendige gedrag, stak de klasse wel an, en zo leergierig was de klasse uut himzels al niet. Beten ze heur, bi'j wieze van uutzundering, es vaaste in een drege tekst, dan wus Job deur almar zoeggeluden te maeken of zomar inienend overdreven te giechelen iederiene weer uut zien koncentraosie te haelen. Een goed lokt opstel veurlezen was d'r niet bi'j; Job keek de schriever mit eupen mond an en zee: 'Oe, wat gevulig! Kwam dat zomar in je op?'

Mar halverwege et jaor zag et d'r naor uut dawwe now toch gauw van him of wezen zollen. Veur de twiede keer voerde hi'j gien klap uut en zien paosrepot was zo min, dat et d'r alles van hadde dat hi'j niet overgaon zol... Flikflooieri'je mit de ienige lerer daor hi'j benauwd veur was hulp him gien stap veerder. Twie keer zitten blieven in dezelde klasse was d'r niet bi'j, dat in de veerte kwam een eindexamenklasse zonder Job in zicht en wat mi'j anbelangt wodde daor mit de wiend in de zeilen op ofkoerst. Onverbiddelik. Veur Nederlaans haelde hi'j, hoe a'k mien best ok dee, kwaolik onvoldoenden, mar reken mar dat zien eindciefer zo lege meugelik uutvalen zol.

'Hi'j wil niks, hi'j dot niks, hi'j het nargens aorighied an,' zee ik om et niet al te mal te maeken tegen zien mem die weer es op 'e oolderaovend kommen was.

Ze was allienig. De lekker roekende vertegenwoordiger was intied van heur scheiden.

'Nee,' zee ze. 'Ik weet et ok niet. Ik heb gien vat meer op him. Hi'j vertelt me nooit wat. Ik weet aenlik niet wa'k hier doe.'

Ze was nog blieker wodden as een peer jaor teveuren en zag d'r zorgelik uut, mar, aj' goed keken hadde ze ok nog wat maegiesachtigs over heur.

Vule meer wussen we niet te zeggen.

Doe gebeurde d'r wat onverwaachs.

In de sektie Nederlaans, waor ik bi'j heurde, zat een idealist, die d'r op androngen hadde dat jaor meer an poëzie te doen. En dat gebeurde. Ok, nee krek, in 4 havo had hi'j zegd, gien acht slaonde op oonze schimpscheuten. Achterberg in 6 gym, Van Ostayen in 5 atheneum, gien keunst an, mar in 4 havo... hi'j hadde et over een uutdaeging.

'We kun beter oefenen in et schrieven van solsetaosiebrieven,' brocht ik d'r nog tegenin. 'Daor hebben ze temeensen behoefte an.'

'Hier ok an,' zee hi'j eernstig. 'Een peer temeensen. En wi'j kun zorgen dat ze heur d'r bewust van wodden.'

Hi'j was een goeie lerer, een Theo Thijssen zoj' haost zeggen, en wi'j gongen deur de kni'jen.

Goed, poëzie dus in 4 havo. Ik nam d'r altieten et achtste ure op 'e donderdag veur, et laeste ure. Twiedadde van de schoele was dan al vri'j en et ure d'r veur hadde mien groep wiskunde van een kollega die de wiend d'r goed onder hadde. Gewoon een ontspannen uurtien dus, dat ik hadde straffen op slecht gedrag in et veuruutzicht steld waor as de grieze je van over de grauwe gong en die hulpen aorig. As ze et lekaal inkwammen wodden de tassen onder de taofels mieterd, de aachterste riegel wipte mit de stoelen tegen de mure, de riegel an de raemkaante gong op 'e veensterbaank zitten mit de voeten op 'e stoelen. Dat moch. Mit et heufd op 'e aarms liggen gaon te slaopen moch ok. Rekenmesienties te veurschien haelen moch niet. Een poede druppies rondgaon laoten moch, statties vlechten in et haor van kammeraodskes ok; daorbi'j praoten of lachen moch niet, et gedicht mos in alle rust bespreuken wodden kunnen. Ze hoefden niks op te schrieven in et riempiesure, dat was d'r nog wel aorig an.

Job hadde in et begin beleefd vraogd as ik de zin van disse onzin even uutstokken kon. Nee, hadde ik zegd. Sund die tied heurde hi'j bi'jtieden bi'j de slaopers, en soms bi'j goenend die de dichter van 'die wieveshit' de meerst schunnige bedoelings in de schoenen scheuven.

'Heer Halewijn zong een liedekijn, al die het hoorde wilde bij hem zijn,' daor begon ik mit, want daor kon 'k me gien bult an valen en zoe'n ofhakt heufd op 'e taofel dot et ok altieten goed. Nao heer Halewijn kwam d'r een bonte verzaemeling vaderlaanse poëzie, wat heur gien zier interesseerde. Marc, die morgens de dingen dag zegt, was grif aachterlik (ploem ploem) en Kopland, die d'r niet tegen kon om naor slaod te kieken dat krek plaant was, was een zute Klaos. Et ienige maegien dat wat in Bloem zag, vun dat de meensken in de Dapperstraote 'meer an et milieu doen mossen'. Wel nam d'r iene een dichtbundel

van Toon Hermans mit naor schoele en die bepraotten we; de jongen vunnen d'r niks an. Jules Deelder, daor koj' omme lachen, mar now vun et koppeltien maegies dat van Toon Hermans hul, 'dat dat gien poëzie was'. Ienkeer was et onverwaachs raek: Vasalis, 'De idioot in 't bad'. Et interesseerde heur, zeker tien menuten. D'r weren zels goenend die vreugen as ze et stencil holen mochten en et veurzichtig in de agenda stopten. Een kleine overwinning - die mien idealistische kollega vanzels toekwam; een goeie lerer, zoa'k al eerder zee.

Op een motterige donderdagmiddag, even nao de paosvekaansie, weren d'r tiedens et achtste ure opvalend vule schoelejongen niet, mar Job was d'r wel. Hi'j verzuumde haost nooit, die lol dee hi'j de lerers niet. Ik wol weten as d'r een smoege ommespoekte in 4 havo. Nee, et jongvolk dat d'r niet was bleek naor een begraffenis te wezen, de begraffenis van 'Niek', een kroegbaos uut et dörp, die op nog vri'j jonge leeftied wegraekt was. De schoelejongen die Niek kend hadden en de begraffenis mitmaeken wollen, hadden daor van de konrektor et laeste ure vri'j veur kregen.

'Daor hej'm al!' reup d'r iene en we gongen allegere veur et raem staon.

Jim moe'n weten dat de schoele (een eigentieds, blokkedeuzeachtig geval) naost een oold karkhof ston. D'r weren haost gien lekalen die op et karkhof uutkeken - asof de architekt bange west hadde dat et jongvolk daordeur in de put raeken zol - mar dit lekaal wel. Greven zaj' kwaolik, die koj' niet zien omdat d'r bomen, polleboel en een grote hede veur stonnen, mar ie konnen et toegangshekke zien en et begin van de laene daor aachter. We zaggen om disse tied van de dag mar zelden begraffenisstoeten (lichtkaans wodde d'r eerder op 'e dag vaeker begreven), dat de zwatte liekwaegen en volgauto's die now staorigan op et hekke toe reden, weren wat butengewoons om te zien.

De kiste wodde uut de auto scheuven en et hekke deurdreugen. Uut de eerste volgauto stapten een nog betrekkelik jonge vrouw, twie kiender in de puberteitsjaoren en een tere, oolde vrouw die ondersteund wodden mos. Ok de meensken uut de aandere auto's stapten uut en deden parreplu's op. D'r was een protte volk, d'r kwam haost gien aende an. De twie pubers stonnen an weerskaanten van heur mem naor et grint te kieken en zaggen d'r uut as hadden ze een pak op 'e huud kregen.

Iene uut de klasse zee dat Niek him doodzeupen hadde. Een aander miende d'r wisse van te wezen dat Niek zels zien beste klaant hielemaole niet west hadde, mar dat hi'j an een ziekte leden hadde waor

nooit over praot was.

An de aandere kaant van et hekke gong et volk meerst twie an twieje in een lange riegel staon, we zaggen verschillende leerlingen van de schoele heur d'r bi'j ansluten. Doe de stoet aachter de bomen verdween, gong alleman op zien plak zitten. Job, die de laeste weken in zien ientien veuran zitten mos, greep zien kaans om aachterin daele te ploffen; ik wees him op et taofeltien vlak veur me.

'Mar dan zie 'k de rouge zo op jow wangen plakt zitten,' zee hi'j klaegelik. Gieniene lachte.

Ik patte de stencils uut en bedocht dat et gedicht van vandaege zo gek nog niet was. Omdat me de aovend teveuren eerst laete in 't zin scheuten was da'k nog een gedicht hebben mos, ha'k de Vassen van Elsschot mar uut de kaaste pakt. Wa'k uutzocht hong meerstal van drie dingen of: heldere tael, een onderwarp dat indrok maekt, en mi'j persoonlik niet al te nao an de huud komt, want et onderwies is al drege zat en ie hoeven je eigen gevulens niet ok nog es binnenstebuten te keren. An dat laeste voldee Elsschot niet, mar ik kon 't niet waachten en zuuk wat aanders uut en hadde vlogge et gedicht 'Spiet' uuttikt.

De klasse keek stillegies naor et pepier. Ik vertelde vlochtig wat over Elsschot en leesde doe et gedicht hadop veur:

Mit nottelig gemierk en klaegen
vergriemde ik tevule daegen,
zoda'k zuver héúr niet zag
as was 't een stien die daor lag,

dat ik hiel mien zundig leven
kregen heb zonder te geven,
'k reup et zuver van de daoken,
hoefde nooit wat uut te braoken,

nooit krie'k meer een ni'je morgen
nooit kan 'k lief meer veur heur zorgen,
dat zi'j weg is en veurbi'j,
slimme, slimme plaogt et mi'j.

Mar de jaoren bin verstreken
en de kaansen bin verkeken.
A'k die kiste eupenbrak,
lag daor nog heur bonkerak.

Priesters vlaiken en beloven
mar ik kan et niet geloven.
Ze lao'n mi'j niet in de waon,
dood is dood en dan is 't daon.

Dan is 't daon. Wat geft mien zeuren?
Mien vraogen bin toch niet te heuren.
Wat ik raoze, wat ik zweer?
De echo geft mi'j alles weer.

Jim die nao mi'j kommen zullen,
Woorden he'k die iewig gullen:
pak heur hanen, zonder mis,
zorg veur 't wief dat moeke is.

Et bleef stille. Een peer schoelejongen op 'e veensterbaank keken over et karkhof, mar de meersten keken nog ingespannen naor et pepier, zels Job dee dat. Ik verscheuf mien lessener een tippien, gong d'r bovenop zitten en kwam mit een vraoge.

D'r kwammen reakties. Een maegien zee een betien wiefelende dat ze docht dat die man zien mem dood was en een peer aanderen dochten dat ok. Dat akkedeerden we dus mar of. Dat uutspi'jen... dat was wel nuver, vun een jonge. Waoromme het iene spiet dat hi'j niks uutspi'jd het? Krek, zien buurvrouw was et mit him iens, et zol vule slimmer west hebben as hi'j wel spi'jd hadde, dat was niet aorig west tegenover die mem, die misschien juust heur best zo daon hadde om et eten goed toe te maeken. Zo letterlik moj' dat niet nemen, vun een altieten wat lelkachtig maegien, dat op 'e veensterbaank zat. Misschien was hier niet et eten, mar 'now ja, weet ik et, et hiele leven of zo...' bedoeld. Dat leek de aanderen stark. Hoe koj' et hiele leven now uutkotsen? Een jonge mit een paorse haenekamme vun et mar grof dat de mem an et aende 'wief' nuumd wodde. Nee, dat was niet grof, zee et maegien op 'e veensterbaank weer; aanders was et aende zo zute wodden en dat was et now niet. Zute of niet, vun heur tegenstaander, ie hebben et niet over 'wief' aj' je mem an 't begreven binnen.

'Hi'j is heur niet an 't begreven, koehaffel,' reup et maegien. 'D'r zit heur toch gien vleis meer an de bonken? Dat meenske is al een hiel schoft dood!'

Welles, hi'j was op 'e begraffenis, hul de haenekamme vol, die steun

kreeg van een kammeraod, die beriddeneerde dat d'r 'die kiste' ston. Welke kiste? Now díe, die daor ston, boven de grond dus. Een betien gremietig om zoveul domme praot haelde et maegien op 'e veensterbaank de schoolders op, dukelde een spekkien op uut de buse, trok d'r een hap of en dri'jde iederiene de rogge toe.

Ik hul de aosem in. Mien 4 havo-klasse praotte over poëzie. Job, die veuran zat, bemuuide him d'r niet mit. Hi'j sleup niet, mar dri'jde him ok niet omme om hatelike dingen te zeggen tegen dienend die wat zegd hadden.

Ik zee nog et ien en aander en gaf antwoord op een peer vraogen -ja, d'r wodden zels vraogen steld - en doe leesden we et gedicht nog een keer, want et begrip begint bi'j niet erveren poëzielezers vaeke eerst bi'j de twiede of dadde keer te kommen. Ik leesde veur, zo effen a'k mar kon, mar de laeste zinnen heuren toch wat naodrokkeliker brocht te wodden en zo kwam et dat 'zorg veur 't wief dat moeke is' toch nog vri'j heftig deur et lekaal slingerd wodde.

Weer was et even stille. Ze keken op heur stencil en ik keek van mien hoge plakkien of op heur haor en vun et zuver wat andoenlik; ik vuulde me een betien Theo Thijssen.

'Now,' zee et maegien dat begrip had hadde veur de mem die et eten toemaekte, 'best wel mooi, heur.'

En doe, vlak onder me heurde ik Job even snoeven, hiel onopvalend, zoas iene dot die niet wil dat d'r op him let wodt, zodat ik even andachtig naor him keek. Hi'j zat doodstille, hadde de schoolders wat in de hoogte, et gezicht boven et stencil, zodat ik de poekelties in de nekke goed zien kon.

Weer dat gesnotter. Hi'j bleef zuver wat benauwdachtig naor onderen kieken.

Et begon me te kriebelen bi'j de haorwottels. Wat zowwe now hebben?

'En wat donkt jow d'r van, Erik?' vreug ik an een ienzelvige knaop aachteran. 'Vien ie dat Elsschot hiere...'

Ik dee mien best mit een vraoge op 'e lappen te kommen daor niet uut blieken zol da'k de gedaachten d'r niet meer bi'j hadde. Een vraoge waordeur de klasse niet ok dat vremde gesnoef heuren zol en de jonge veuran niet et idee geven zol dat ik wat murk wat me gien donder angong. En wiels de ongelokkige op 'e aachterbaank mit muuite perbeerde om een antwoord onder woorden te brengen, keek ik weer naor et taofeltien veur me.

De hieltied nog dezelde holing, heufd naor beneden, schoolders in de

hoogte, mar doe d'r een betien grinnikt wodde in de klasse, omdat behalven et gestaemer van Erik iene aanders wat grappigs zee, veegde hi'j mit de rogge van de haand gauw bi'j de ogen langes en doe bi'j de mouwe van de blauwe blazer langes.

Et was zo dudelik as wat. Hier, vlak onder me, zat Job Kleinstra, et ettertien, de vervelende lamzak, die zoe'n allemachtigen hekel an poëzie hadde, en die Job Kleinstra goelde om een gedicht van Elsschot.

Sentimentele herinnerings an 4 havo... wie hadde dat ooit daenken kund doe ik jaoren leden de schoeledeuren veurgoed aachter me dichtetrok? Mar et gedicht 'Spiet' kan ik iedere neerlandikus anrikkemederen. Ie hebben d'r een achtste pat van een ure veur neudig. En motterig weer. En et liefste ok een begraffenis.

De trein ridt zonder veerdere vertraoging op Zwolle an. Zol hi'j daor bi'j Blewanus een betien karrière maeken, daenk ik.

In juni hawwe de vergeerderings angaonde de eindrepotten. Mit Job wawwe weer een protte tied kwiet. Wonder boven wonder hadde hi'j zien ciefers zoveer ophaeld, dat et d'r now omme spande as hi'j zitten blieven of overgaon zol. Zitten blieven betekende in zien geval van schoele of en et kwam d'r now mar hielemaole op an hoe goedgeunstig de lerers wezen zollen.

'Waoromme praoten we hier verdomme nog over?' reup de kollega scheikunde die lelk wodden was. 'Vot d'r mit!'

Dat vunnen aanderen ok, mar pattie eren die een vak gavven daor Job op een wonderbaorlike meniere inienend een zesse veur weten hadde te kriegen, vunnen dat zi'j allienig al daoromme niet zo stemmen konnen dat hi'j van schoele of mos. Ja, hi'j hadde een protte goodwill verspeuld, gaf de konrektor havo toe, mar doe hi'j es even serieus mit Job praot hadde, hadde hi'j murken dat de jonge toch 'hatstikke graeg nog een kaans hebben wol' en dat hi'j beloofd hadde him in et eindexamenjaor 'doodvrotten te zullen'.

Alleman zochtte. De rektor veegde mit de ogen dichte de brille schone. We reurden een tikkeltien lamlendig in bekerties koffie omme. We mossen mar stemmen; d'r was toch niks ni'js meer te zeggen.

'Job Kleinstra over naor 5 havo, vrouwluden en manluden,' zee de rektor mu. 'Bi'j'm daor veur of tegen?'

D'r wodde stemd. Vuuf kollega's weren d'r veur, vufe d'r tegen. Ik was et laeste an bod.

'Nederlaans?' vreug de rektor en hi'j keek naor me over de brille

henne.

Hi'j hul de penne al boven et kelommegien mit tegenstemmers.

'Nederlaans?' zee hi'j nog es verwonderd.

'Veur,' zee ik.

De kollega scheikunde zakte kreunende onder de taofel.

De rektor zette de brille recht, zette mien naeme in de kelom mit veurstemmers en zee op zien gewone, vlakke meniere: 'Dat is dan zesse veur en vufe tegen, vrouwluden en manluden. En dat wil zeggen daj'm de heer Kleinstra ankem jaor in 5 havo dag zeggen meugen zullen. En dan now de volgende leerling asjeblief.'

Adriaan van Dis

Geheim toerisme

Onverwaachs vul gister de eerste regen in Maputo, naodat d'r een hiele tied een dreuge wiend wi'jd hadde. We leupen allemaole butendeure, de donderbujje in, leuten oons nat regenen en sneuven de locht van de grond op die et waeter daankber opslobberde. Now heur ik overal meensken lachen, en van verens heur ik, al is et niet al te dudelik, dat d'r op trommen sleugen wodt. Een geluud dat troost geft, want et betekent dat argens meensken binnen die wat an 't vieren binnen.

Ik waachte veur et ministerie van infermaosie. Mien visum is verlopen, en omdat et de hieltied lastiger wodt om zonder goeie pepieren te reizen en te warken, wil ik me toch nog melden. Een geheurzem journalist kan een beroep doen op gidsen en tolken. Et liefste ha'k mit die leugenachtige bende niks te maeken. Ik wil vri'j wezen, zonder opdrachtgever, zonder ideologische belemmerings. Gien andielhoolder in een betere wereld, ik bin al moralist genoeg. De meerste Afrikaanse journalisten helpen heur regering en bin d'r niet op uut om heur lezers infermaosie te verschaffen. Ze praoten mit de stemme van de man die de macht het. Ze bin benauwd dat kritiek onienighied brengt. As een regering dissidenten doodmaekt of een hiele stamme vervolgt, dan numen ze dat 'sociaole rekonstruktie'. Zegt een westerse journalist of diplomaot dat zoks schaandelik is, dan zeggen ze dat zien kritiek racistisch is. De meniere hoe as de berichten brocht wodden moet iendrachtig en opbouwend wezen. Et hadste haantienklappen komt meerstal van bevleugen westerlingen.

Hoe drege as et is om onder officiële leiding verslag te doen bleek wel uut een bezuuk an Masaka, een opvangkamp even buten Maputo veur Mozambikaanse vlochtelingen, die uut Zuud-Afrike weerommestuurd binnen. De hulpverliener zee dat mien verhael belangriek wezen zol veur de geldgevers uut et Westen. De Nederlaander die angaonde et bezuuk bemiddelde hadde ok graeg een positief verhael. Ik hadde et gevuulte dat mien penne levens redden mos. De hulpverliener vun et niet aorig dat ik mit vlochtelingen praotte die hi'jzels niet uutzocht hadde. Zoas de kleine Alberto uut Mutatara in de perveensie Sofala. Lichamelik niet volgruuid mar geestelik goed in staot om zien woortien te doen. In 1977 wodde zien hiele femilie veur zien ogen van kaant maekt. Doe de bandieten zien dörp in de braand stakken, wus hi'j te

ontkommen. 'Hoe oold waj' doe?' vreug ik. 'Tien jaor.' Hi'j is de rimboe insteuven en daolik deur et Frelimo opneumen. 'Hoelange waj' daor?' 'Tien jaor.' 'Dat kan niet,' zee de hulpverliener en hi'j trok me mit naor een koppeltien aandere manluden, mar Alberto bleef me mar naolopen. Hi'j duste gien Portugees te praoten, hi'j perbeerde et mit een betien Ingels. Ja, hi'j vocht tien jaor in et Frelimo-leger, et veurige jaor is hi'j disserteerd en ontkommen naor Zuud-Afrike. De hulpverliener stuurde Alberto vot en stokte me de waore toedracht uut: 'Disse jonge is indertied vri'jwillig in et leger gaon en d'r laeter vri'jwillig weer uutgaon. Disse jonge vertelt leugens. Vergeet zien verhael, laot zien dat Afrike je dierber is.'

Ik hadde him graeg een reize verkocht, mar ik haelde allienig mar diepe aosem. Vroeger schreef ik over Afrike zoas hi'j et wol. Ik vertelde niet wat ik zag: de minachting veur meenskerechten, de korruptie, de feodaole holing van de autoriteiten. Benauwd a'k was thuus de racisten in de kaorte te speulen, niet wetende da'k zels aenlik een racist was deur zo veurzichtig te doen en alles wat zwat was een vere in 't gat te stikken.

Ja, ik hool van Afrike. Van de meensken, van et laandschop, de locht die d'r hangt, van de regen en et opborrelende lachen. Van de huders die naor heur vee in et hoge grös fluiten, van de nijlpeerden, die as oolde manluden brobbelen an de kaant van et waeter, van de locht die vol mit gegoes is. Nuum et op en ik mis et, zels de muskieten nao de regen.

De ambtener het tied veur me. Hi'j is krek doende zien kantoor van de iene lege kaemer naor de aandere lege kaemer te verhuzen. Twie tillefoons en een wereldontvanger mit een breuken antenne. Hi'j zicht d'r jong uut in zien witte bloese mit blauwe vlinders d'r op, hi'j het zuver nog hanen as die van een kiend.

'Zo kan ik de BBC niet kriegen,' zegt hi'j.

'Luusteren jow daor dan naor?'

'Hoe moe'k aanders weten wat d'r hier gebeurt.' Hi'j rippereert de breuke mit een paperclip, de antenne wiebelt tussen oons in. 'Now dot hi'j et weer,' zegt hi'j, 'een drok op 'e knoppe en de waorhied is mar een kilohertz van je of.'

Ik griepe mien kaans en vertelle wa'k van doel bin. Mar zo ienvooldig is dat niet. Hi'j het alliend et veurrecht om kritiek geven te meugen. Een bezuuk an Tete of Zambézia is niet opneumen in et 'pergramme'. Wat al te slim mit oorlog te maeken het vaalt d'r buten. As ik him ver-

telle waor a'k west hebbe, schrikt hi'j en vragt: 'Daor gaoj' toch niet over schrieven?'

'Nee, nee, daor wa'k op vekaansie,' zeg ik veurzichtig.

'Dan is et goed, want zonder oons goedvienen maj' aenlik hielemaole niet reizen.' Mar hi'j blift vrundelik, een bezuuk an een schoele, een rehabilitaosiepergramme, opvangkamp, febriek of boerderi'je wil hi'j zo veur me regelen. En et centraole ziekenhuus van Maputo? Nao een langdurige praoteri'je over et nut en et waoromme waor gien aende an liekt te kommen (ik zegge niet da'k d'r mit oorlogsslaachtoffers praoten wil) geef ik et op. Ik zal et bi'j deftiger volk gedaon perberen te kriegen.

'Hoe oold bin jow eins?' vraog ik.

'Twintig.'

'Jow zien d'r stokken jonger uut.'

'En hoe oold bin jow?'

'Twienenveertig.'

'Jow lieken wel zestig.'

Zo gaon we toch nog as kammeraoden uut mekaander. Bi'j de deure zegt hi'j mit een lachien: 'We people of Mozambique suffer a lot. Enjoy your holiday.'

Elke dag gaot pater Simon in de loop van de middag mit een plestieken tasse vol benanen, twie flessen dikke bonesop en een poede vol legerkoekies naor et Centraole Ziekenhuus van Maputo. Hi'j gaot op vesite bi'j de pesjenten die van buten de stad kommen en hier gien femilie hebben. Veurdat hi'j et terrein opgaot, maekt hi'j een praotien mit de sigeretteverkopers bi'j et hekke langes. De iene het gien bienen, de aander gien aarms, een inkeling is bliend en verkocht zien haandel op 'e taast. Et bin slaachtoffers van laandmienen. De pater luustert naor heur klachten en geft ze een koekien.

De pater het me uutneudigd veur zien daegelikse ronde. Hi'j geft me een witte jasse en zegt: 'Doe mar krek as bi'j' een dokter.' We lopen de tuun in, zeggen dag tegen de pesjenten die in et stof onder de bomen liggen, doen een aachterdeure los en stappen et duuster in. Gieniene die me tegenhoolt. Lange gangen, mof en smerig, de kaemers bin verlocht deur een peertien. Hier en daor bin de ruten breuken en de gatten dichtemaekt mit bodpepier. D'r staon deuzen vol blitskorrelkoffie en aartappelskyffies, luxe uut Zuud-Afrike.

De eerste pesjent is een jonge van twaelf jaor. Hi'j vocht aanderhalf jaor bi'j et Frelimo en ligt hier now al drie maonden. Zien mem wet et

pas twie weken, gieniene hadde heur d'r tiedinge van daon. Sund hi'j votgong om te vechten hadde ze him niet meer zien. Ze jacht de vliegen vot bi'j de bloedende wonde die hi'j an de keel het. De jonge ligt in een poele bloed. Pater Simon vragt om schoon beddegoed, mar d'r bin gien laekens meer. De wonde is al daegenlaank niet meer verschoond. De ienige zuster op 'e ofdieling - een dikke hotsevodse in een kraekhelder wit uniform - haelt de schoolders op. 'Waoromme een schoon laeken? Hi'j blodt et toch onder.' Een peer kaemers veerderop zie 'k heur de thermometer ondersteboven onder een aarm stoppen. De jonge krigt een koekien.

In de volgende kaemer ligt een vrouw uut Quelimane, goed duzend kilemeter noordelik van Maputo. Ze goelt, ze moet morgen et ziekenhuus uut omdat ze veur de zoveulste keer et infuus lostrokken het. De zuster is lelk en wil niet meer mit heur praoten. De pater vragt as ze toch niet blieven mag. 'De dokter het zegd dat ze beter is,' zegt ze onbeweugen. De sop die ze van de pater kregen het lekt uut de wonde die ze an de hals het.

De plestieken infuusflessen bin eupenknipt en wo'n bi'jvuld mit een soortement vocht uut schenneleseerde koemen die op karregies in de gangen staon. As ze temeensen al bi'jvuld wodden; een maegien het al drie daegen gien infuus kregen, ze reageert niet op oonze vraogen, de ogen staon heur dof in 't heufd, mar neffens de pater klopt heur hatte. Hi'j legt een koekien bi'j heur op et kussen.

De pater praot drok over heur ellende. Waor ze bescheuten binnen, hoevule dooien, hoevule koegels en van hoe veer vot as ze kommen. Hi'j lat me de slimste bloederige wonden en zwulderi'jeboel zien, tilt laekens op, schoft verbaand an de kaant. Ik moet alles van him zien: de kakkerlakken op 'e etersbodden, de rotten in de husies, en ik moet alles roeken. 'Stinkt et? Stinkt et?' De staank heert me aachter in de keel. De pater rokt al jaoren niet meer. Afrike het him de reuk ontneumen.

Zien pesjenten kommen omme in ienzemhied. Deur de oorlog is deur et laand reizen niet te doen, dat zodoende kan d'r gien femilie bi'j heur kommen. Niet altied is d'r iene die heur tael praot. Tied om ze eten te voeren is d'r niet. Maputo lapt op waor as de distriktsziekenhuzen niet toe in staot binnen. Meensken mit ofhakte oren en neuzen liggen hier niet, die kun in de perveensie ok wel beter wodden.

In een ziedkaemer zit een heit in een oranje overal. Hi'j warkt in de Zuudafrikaanse mienen, mar woont al een vorrels jaor bi'j zien twie dochters in et ziekenhuus. Heur mem ligt twiehonderdvuuftig kilemeter veerderop in een ziekenhuus. Bi'j de jongste van vufe is de onder-

kaeke votscheuten deur een grenaatscharve. Ze siefert op 'e metras daor wit plestiek overhenne zit. Ze treft et dat et ofwasber is, de meersten liggen op stokken schoemrubber waor zoe'n protte bloed introkken is dat et roestig bruun bodpepier wodden is. De pater voert heur dikke bonesop. Van et ziekenhuus kriej' allienig ries mit bonen, vaeke niet goed geer, een maol veur meensken mit een goed gebit. De ooldste dochter kreeg een scharve van een grenaat onder et linkeroge en zit d'r al fleurig oplapt bi'j. As de pater wat over heur rechteroge henne dot en een vinger in de hoogte stikt, zicht ze niks. De heit bedaankt oons veur et bezuuk en klapt in de hanen veur et koekien.

Een joongien uut Inhambane is deur zien kaeke scheuten. Hi'j kan praoten as hi'j de hanen op 'e gatten legt, aanders reutelen zien woorden vot in de tocht.

'Wat is d'r gebeurd?' vragt de pater.

'Matsanga.'

'Bi'j' soldaot?'

'Ja.'

'Hoe oold bi'j'?'

'Elf jaor.'

'Bi'j de bandieten?'

'Nee, nee,' et joongien schuddekopt ommeraek. Hi'j zat bi'j et Frelimo. Alle jongen uut zien streek bin et veurige jaor in et leger opneumen.

'Et leger hoolt him niet an een bepaolde leeftied,' zegt de pater, 'ik hebbe hier al zovule soldaoten van tussen de tien en vuuftien jaor had. Wie d'r stark uutzicht nemen ze mit. Al was et allienig mar om te veurkommen dat ze ontvoerd wodden deur et Renamo.'

Et locht vaalt uut. Et ziekenhuus het een eigen generator mar et duurt een kertier veurdat die op gang is. Op 'e taast zuuk ik een stoel op in een hoeke waor et minder stinkt. As et locht weer anfloept zit ik op een half opbruukte zak mit bloedplasma, naost een jongkerel van wie et gezicht van et veurheufd of tot de kin an toe eupenscheurd is. Et liekt wel as de Cubaanse dokter et de veurige weke dichteni'jd het mit een schoeveter. De jonge komt uut een dörp dattig kilemeter noordelik van Maputo.

Hi'j duste zien mannegien te staon doe hi'j op pad gong mit zien ni'je bazooka, ze hadden de bandieten haost onder schot, mar de kammeraoden die him dekken mossen scheuten bi'j ongelok op him.

'Wie het je hier brocht?' vragt de pater.

'De meensken uut Michafutene.'

'Et leger niet?'

'Nee.' Et leger het nooit wat heuren laoten, gien kammeraod het him opzocht.

Hi'j is twienentwintig jaor en sund zien twaelfde bi'j et Frelimo. In die tien jaor het hi'j nooit thuus west. Officieel duurt de dienstplicht twie jaor, plus een half jaor rekrutetied. Et is allegeer keurig op et Vuufde Kongres ofpraot, mar de praktiek van de oorlog is aanders as de woorden, de moties, de leuzen en de veurnemens in de kraanten.

'Coragem,' zegt de pater, 'kop op,' en hi'j geft him een koekien.

Beteuterd loop ik aachter him an. 'Ik bin de hieltied nog een geweldige anhanger van et Frelimo,' zegt hi'j, 'mar et wodt wel dreger om et vol te holen. De perti'j het heur sympathie in de dörpen verspeuld. De meensken bin de verplichte vergeerderings en et gepraot waor gien aende an komt zat. Ze hebben een alderheiseliksten hekel an et warken onder dwang op 'e kollektieve boerderi'jen. Daoromme wo'n krek de koperetieve dörpen deur et Renamo anvalen. Want daor is de hekel an de perti'j et grootste. Alleman wet dat de boeren liever heur eigen laand bewarken en ie heuren meer en meer verhaelen over boeren die et Renamo helpen om de dörpen plat te branen. Et Frelimo krigt now van alles de schuld, zels van de dreugte.'

Mar et Renamo kan d'r ok wat van. Even veerderop kreunt een kiend dat vandemorgen in et ziekenhuus brocht is. Zien heit en mem bin gisteraovend an de aandere kaant van de baai deur de bandieten vermoord. De jonge waacht al tien uren op zien euperaosie. Hi'j ligt op een hoolten baank, zonder medesienen tegen de piene, in een deken waor et bloed deurhenne komt. Ik hole zien haand vaaste en voere him een benaan op. Hi'j wet niet meer hoe hi'j hiet, hi'j baest meerst wat.

Zo lopen we veerder. An de muren waor we bi'j langes lopen hangen kleurefoto's mit Oostduutse dokters d'r op die deur mikroskopen kieken, en petretten van Papa Machel die kleine poppies inent. In een ziedhokke verzorgen twie vrouwluden een man die al een half jaor op bedde ligt. Hi'j is deurlegen. Ze verschonen et pepier, waor hi'j mit zien wonden op ligt, bruukte cementzakken. Drie koekies as troost.

Een vrouw het op 'e gang een miskraom kregen. Ze zit mit de bienen wied uut mekaander op een stoel bi'j te kommen. Wat een poppien wodden moeten hadde ligt midden op 'e gang in een poele bloed. Een verpleger perbeert et liekien in een kraante te stoppen, mar et ontflut him de hieltied. De kraanten bin dunne in dit laand, et bloed maekt de bladzieden wieke. Uuteindelik veegt hi'j et mit de raand van zien schoezole in een hoeke, hiel veurzichtig, zien witte schoe mag niet

smerig wodden.

'Is d'r dan gien bod?' ropt de pater, wiels hi'j vertwiefeld een kaaste lostrekt. Ik vule anstried om een kruus te slaon, al was et mar om de ellende uut de buurt te holen. Mar de pater voolt de buusdoek eupen en legt die zonder plichtplegings over et kiend henne. Et is niet groter as een haand, mar alles zit d'r al op en d'r an.

'We gaon naor de plezierige vleugel,' zegt de pater. Naor de gekken en de meensken die heurzels van kaant maeken willen. Daor wodt temeensen nog lacht en kroepen gezonde kiender omme. Et stinkt d'r ok niet zo. De wonden van et hatte stinken niet. Vrouwluden die deur heur man in de steek laoten binnen knappen hier op van een kepotte maege of een verbraande slokdaarm. Fienmaelen glas en pietereulie bin et meerst in trek. Allienig rieke meensken nemen een pille in en maeken d'r zo een aende an.

Een soldaot, an de iene kaant verlamd deur een koegel die dwas deur zien hassenpanne gaon is, kri'jt van plezier as hi'j oons zicht. Hi'j leit al acht maonden op disse ofdieling. Kot nao zien euperaosie het hi'j de pater et verhael van de anslag nog vertellen kund, daornao het hi'j gien woord meer zegd. Gieniene wet hoe hi'j hiet, waor hi'j wegkomt. Et laeste koekien is altied veur him.

Buten ligt de stad in et duuster. 'Ik hebbe een gloepende hekel an et Renamo,' zegt de pater veur et hekke, 'mar we zullen de tegenperti'j toch erkennen moeten, aanders kuj' niet mit ze om de taofel en komt d'r nooit vrede.'

Hi'j gaot naor zien kaele kaemers en ikke naor een fesien in Somershield, de duurste wiek van de stad, zo wit dat zels de Portugezen d'r van de rieke Britse koopluden niet wonen mochten. De straoten bin d'r nog in takt, de hekken bin hoge en veilig.

Witte servetties om de ieskoolde glaezen, goed verzorgde hanen die in de neuties graaien en ik luustere naor al et gruweliks van de dag.

'Niks as tegenstriedige berichten,' zegt de ambassedeur. 'Een koppel soldaoten het nao een Renamo-anval op Marracuene de gewonden beroofd. De bevolking kwam in opstaand tegen et leger, de soldaoten bin straft mar hebben as vergelding de vrouwluden weer verkracht.'

'Gieniene wet meer wie wie doodmaekt,' zegt de vrouw van de Joechoslavische ambassedeur.

'Ik hebbe vandemiddag mit honderdzestig op 'e teller over de boulevard reden, evenpies de moter schoneblaosd,' zegt de Twiede Man.

'We leven in een belegerde stad.'

'Wir leben in einer erotischen Wüste,' zegt de Duutse ambassedeur.

'Et spiet me, de aepeneuten bin op,' zegt de gaastvrouw. 'Ze weren nargens meer te bezetten.'

D'r wodt hier meer klaegd as in et ziekenhuus. Ik neme meer as mien pat en waggele naor de residentie. Et locht is uutvalen. Ik lope stottelig naor boven en ploffe op bedde daele. Onder een laeken dat stief staot van de stiesel droom ik van de hel. Tot et mortiervuur an de aandere kaant van de baai me wakker maekt. Ze schieten weer. De jongkerel op et ministerie van infermaosie hadde geliek: 'Tourist season is closed.'

Verantwoording

Marga Minco: 'Et dörp van mien mem', uut *De andere kant*, uutgeveri'je Bert Bakker, Amsterdam.

R.J. Peskens: 'Et pannegien', uut *Twee vorstinnen en een vorst*, uutgeveri'je G.A. van Oorschot, Amsterdam.

Marjan Berk: 'Een slechte vrouw', uut *Liefde en haat*, uutgeveri'je De Arbeiderspers, Amsterdam.

Maarten 't Hart: 'De erebeieplokker', uut *Het vrome volk*, uutgeveri'je De Arbeiderspers, Amsterdam.

Margriet de Moor: 'De dag van Zonnegloren', uut *Op de rug gezien*, uutgeveri'je Contact, Amsterdam.

Cees Nooteboom: 'Tael van beelden', uut *De wereld een reiziger*, uutgeveri'je De Arbeiderspers, Amsterdam.

Lieve Joris: 'Ah, c'est l'Afrique', uut *Zangeres op Zanzibar*, uutgeveri'je Meulenhoff, Amsterdam/Kritak, Leuven.

S. Carmiggelt: 'Plattelaander', uut *Kroeglopen*, uutgeveri'je De Arbeiderspers, Amsterdam.

Vonne van der Meer: 'Benauwdhied veur de achtbaene', uut *Het limonadegevoel en andere verhalen*, uutgeveri'je De Bezige Bij, Amsterdam.

Rudi van Dantzig: 'Zeerte', uut *Afgrond*, uutgeveri'je Atlas, Amsterdam/Antwarpen.

Rascha Peper: 'Spiet', uut *Alle verhalen*, uutgeveri'je L.J. Veen, Amsterdam/Antwarpen.

Adriaan van Dis: 'Geheim toerisme', uut *In Afrika*, uutgeveri'je Meulenhoff, Amsterdam.

Et honderdjaorig bestaon van Boekhaandel Zwikstra in 1998 is veur de Stichting Stellingwarver Schrieversronte anleiding west om mit mekaander een plan te bedaenken veur een biezunder boek: *Verrassend Stellingwarfs*. Een uniek boek dat zien geliekese niet kent in de aandere streektaelen van oons laand. Niet eerder verscheen d'r een bloemlezing mit twaelf vertaelde verhaelen uut de Nederlaanse literetuur van nao de oorlog van bekende Nederlaanstaelige schrievers en schriefsters. Stok veur stok prachtige verhaelen, die oorspronkelik schreven binnen deur Marga Minco, R.J. Peskens, Marjan Berk, Maarten 't Hart, Margriet de Moor, Cees Nooteboom, Lieve Joris, S. Carmiggelt, Vonne van der Meer, Rudi van Dantzig, Rascha Peper en Adriaan van Dis. Heur enthousiaste mitwarking an dit boek is een geweldige opstikker veur oonze oolde tael. Op verzuuk van Boekhaandel Zwikstra nam de Stellingwarver schriever Johan Veenstra de vertaeling van de verhaelen veur zien rekening en hi'j staot d'r borg veur dat disse verhaelen veur de Stellingwarver leesders nog dichterbi'j kommen, je nog meer raeken en pakken. Een wonderlike ervering!

Deur *Verrassend Stellingwarfs* kan d'r een aorige wisselwarking op gang kommen tussen et Stellingwarfs en et Nederlaans. Meensken die zelden Stellingwarfs lezen, zullen dit boek lichtkaans wel antugen vanwege et vertaelde wark, en meensken die wel een protte Stellingwarfs lezen, zullen now grif meer boeken van de vertaelde schrievers en schriefsters lezen gaon.

Een boek dat mit dreugen wodt deur subsidies van de Stichting Lezen en de perveensie Frieslaand.

Deur de mitwarking van tal van personen en orgenisaosies is *Verrassend Stellingwarfs* een uniek boek wodden en niet in et laeste plak deur de veurtreffelike vertaeling.

Een mooier kedo veur een honderdjaorige kuj' je haost niet weensken.

Pieter Jonker - Stellingwarver Schrieversronte
Frits van der Vinne - Boekhaandel Zwikstra